SATIRA. I. VAVPOTIČ.

LEA FATUR:

V BURJI IN STRASTI.

POVEST.

I.

Pod gorami burja spi,
joče, ko se prebudi
razsrdi se kadar vstaja
piha, tuli in razgraja.

Luka, stari poštni hlapec, je privozil s suhim kljusetom pred kolodvor. Polagoma je splezal z voza, pokril konja s kocem, vrgel vajeti čez kol načelnikovega vrta, vzel vrečo s pismeno pošto, jo vrgel na ramo in podrsaval v predvor kolodvora. Pri blagajni sta čakala le dva Kotjanca, drugi potniki so se sprehajali pred kolodvorom. Vrli sluga postaje, Boštjančič, mož ogromnih brk, v visokih škornjih, je imel veliko opravila. Stehtaval je „coli“ in jih nosil vun. Hodil je z urnim, odločnim korakom in se ni zmenil za opombe pomenka željnega Luka.

Luka je zazeval in stopil na peron. Tu sta se sprehajala sodnik in adjunkt v živahnem pogovoru. Juriščan in Šembijec pa sta stala in opazovala vzhodno stran neba. Pridružil se jima je Luka in zmajal z glavo. Sodna uradnika sta prišetala bliže in poprašala, kaj bo?

„Burja“, je odgovoril Luka nakratko.

„Kaka burja“, se je smejal sodnik, „saj je toplo in tiho kakor o sv. Jakopu; ta sneg je ravno za parado; še malo solnca, pa ni sledu o njem. Krasne zimske dneve imamo.“

Ozrl se je po okolici. Res je blestela posnežena pokrajina v žaru zimskega solnca. Tiho so molele gore gole vrhove v zrak — tiho — ker spala je burja pod zasneženim kraškim gorovjem. Po cesti proti strmemu Globovniku so hiteli vozovi, na trnovski mlaki so se drsali razigrani otroci — skrivljena drevesa v dragi nad lepim Trnovem so stala nepremično. Nemo je gledal goli vrh Straže v svet in sanjal o nekdanjih dneh, ko še ni hodil človek po teh dolih, ko je močila voda njeno in njenih sosed vznožje. Ponosno je stala cerkev na griču in kraljevala nad pokrajino; na visokem stolpu se je svetilo nje žezlo — zlati križ. V njenem vznožju, pod njenim varstvom so se zbirale prijazne hiše krog visokega šolskega poslopja. Krog nje, v njej, se je sredotočilo življenje okoličanov. K cerkvi so hiteli v zimskem pišu, v letnem žaru — v veselih

pomenkih, radostnih lic. Pod šumečimi lipami so se shajali možje, so čakali fantje deklet. Črne oči so se srečale — bolečine hrepenenja so se zbudile in privedle mlado dvojico do stopnjic oltarja, kjer je blagoslovila cerkev njuno ljubezen, kjer sta si prisegla večno zvestobo. In ko je izklila mlada vejica na deblu njune ljubezni, jo je sprejela cerkev ljubeznivo v svoje krilo, pomočila jo je v vodi življenja, da se bode krepko razvijala in trdno stala v vihrah sveta. In šibka vejica je porastla, iz otroka je postal resen mož in večkrat se je vračal truden k cerkvi, okaljen od svetnega blata. Sprejela ga je ljubeznivo, očistila madežev, okrepila s kruhom življenja in — romal je dalje — hodil je in blodil — saj zmota je življenje. Sušila se je veja v solnčnem žigu, utrudil se je človek na poti življenja — vračal se je zopet k cerkvi — nevreden ali poln zaupanja. Od nje spremljan je zapustil duh prsteno ječo, nad prahom pa so šumele one iste lipe, ki so bile priče njegovih prvih korakov do kraljice-cerkve.

Morda niso mislili možje stoječi na kolodvoru tako daleč, vendar so obviseli njih pogledi s spoštovanjem na ponosni stavbi na griču, ki je bila kras okolici. Luka pa je pokimal na besede sodnikove, nasmejal se je zvito in pokazal na vzhodno stran neba, kjer se je dvigala neka meglena stena, dočim je jel pihati oster zrak.

„Naj pogledajo, gospod komisar, burja ima zastavo — poldan bo — kmalu bo ples, in še kakšen! Kotjanka prihaja. Hej, burja! Midva sva si dobra znanca; kolikokrat sva se tepla na Globovniku, ko ni bilo še železnice in sem vozil pošto do Zagorja na Pivki. Hej, burja!“

Luka je zaškilil in se ozrl po poslušavcih. Bili so sodnik in adjunkt, Kotjanca, Juriščan in Šembijec. Pristopila sta k njim še načelnik postaje z rdečo kapo, in sluga v visokih škornjih. Vsi so radi poslušali zgovornega starega postiljona, saj so postiljoni nekdaj doživeli mnogo spomina vrednega, vozeč po samotnih klancih, skozi tihe gozde in roparske brloge. Luka je potegnil klobuk na čelo in vzdihnil: „Poštni hlapec in poštni konj — nista zastonj. Na potu v burji in snegu, čez zamete in čez vode — pošta mora iti naprej. Hej! Enkrat so me čakali v Dolenjskem potoku. Štirje so bili — eden je prijel konja, drugi trije so hoteli skočiti nad pošto. Potegnil sem pištolo, udaril na desno — na levo — in zavpil na konja. Konj je bil močan in pameten — otresel se je primojduševcev in zdirjal. Roparji pa za nami! Par krogelj mi je frčalo prek glave, vendar sem srečno ušel. Denarja sem imel v pošti — dosti denarja, roparji so to vedeli. Jaz sem ušel — nekdo drugi pa ni — dobili so ga pri Rupi, pobili, vzeli denar in izginili. Pa kaj roparji — burja, burja! Ta mi je dajala popra! Onkrat je bil ples — celih osem dni je divjala, zameti so bili ko gora, mraz ko kača — vsi peklenščeki so bili takrat v burji. V Trnovem je vzela dve strehi, prevrgla nekaj senenih voz na potu v Reko, Ličanovemu hlapcu je prevrgla voz z moko tam na vrhu Globovnika. Jaz sem peljal iz Zagorja — k sreči sem si naložil kamenja v voz. Ko pridem na Globovnik, hej! To vam je bil ples. Ličanov voz je ležal v jarku, hlapec, ves zmeden od burje, je tiral konje iz snega. Skočil sem s svojega voza. Burja je tulila, pritiskala proti jarku, pa se ji ni posrečilo: jaz sem pritiskal od jarka, konj je bil močan, in prišla sva srečno skozi. Pri Ličanovih sem povedal, da so poslali par hlapcev na Globovnik, a vse moke pa le niso dobili — burja je vrgla kar cele žaklje na dno Globovnika. Naša gospodična Malka pa se je smejala, ko sem pripeljal pošto, polno kamenja. Rekla je, da je zelje že potlačeno . . . No, pa veste zakaj se je takrat burja tako razjezila? No — ko so se stajali zameti, so našli mrtvo truplo Capinke iz Bača. Prepirala se je s pritepenim zetom, peljala sta se k „dnevu“, se pobotala pred sodnikom in šla skupaj nazaj. A domov je prišel zet sam in rekel ženi, da je šla mati v Kastavščino k drugi hčeri. Mislil je pač, da bodo strgali truplo volkovi . . . Ej burja — jaz jo poznam; kadar joče, se je zgodila nesreča . . .

„Ne bodite nespametni, Luka", se je smejal sodnik, „to je slučaj."

„Slučaj, dà, pa ko je vrgla vlak čez koseški most, in se je Mate obesil v bistriškem gozdu, aaa?" Zmagovito je pogledal Luka poslušavce — gospôda se je smejala, kmetje so pritrjevali.

„Res je, res, gospod sodnik", je pritrdil stari Kotjanec, „kadar je burja posebno huda in vstaja naglo, se zgodi zmiraj kaj."

„Tudi danes vstaja naglo", je opomnil Boštjančič in pokazal na skrivljena drevesa v dragi, ki so se zibala v prvem pišu kraške gospodarice.

Luka je kimal: „Zopet bo kaj novega..."

„Kaj neki, duša krščanska? To so babje vraže, prazne čenče", se je jezil sodnik.

„Hm, morebiti bo še kaj posla za njih, gospod sodnik", se je nasmehnil zvito Luka in vrgel žakelj na ramo ter oddrsal do tračnic, kajti vlak je zazvižgal in storil konec njihovemu modrovanju. Načelnik je hitel v prvi hlapon, za njim sluga; smejaje se kmetiški lahkovernosti sta stopala sodnijska uradnika v vlak; ker sta se vozila v tretjem razredu, so prisedli še kmetje k njima in govorili so naprej o burji, nesrečah in zločinih.

Luka pa je oddal, kar je imel, in sprejel potem pismeno pošto in nekaj zavitkov. Vse to je nesel počasi in previdno skozi predvor na voz, snel ondi koc s kljuseta, zlezel na sedež, rekel: „hoj!" in počasi sta lezla s konjičem proti Bistrici. Nekaj potnikov, prišedših z reškim vlakom, jima je sledilo v živahnem pomenku.

Zdaj se je oglasil mogočno poldanski zvon z griča... Luka je odkril svojo sivo glavo... Trnovski zvon! V zimskem pišu, v letnem žaru, v megleni jeseni in divni pomladi se razliva enako mogočno njegov glas po okolici. Spraznejo se ceste zvečer... s poslednjim zvokom lega čudna tišina po polju... duhovi vstajajo ... poslušajo, zrejo v svet s praznimi očmi... Luka se je podvizal z molitvijo in urno pokril glavo, ker mrzlo mu je pihalo naproti s Kotjan. Kimal je, klical: „hoj!" in prispel končno do starega, ponosnega, grádu podobnega poslopja, kjer je bila pošta.

Oddal je pošto lepi sestri gospodarice in jel razpravljati konja. Ko je izprezal, je prihajalo par kmetov iz sodnije, nahajajoče se v isti hiši.

„Oj, burja vas bo, oče", je klical Luka staremu možu v lahki jopici.

„Vraga", se je začudil stari, „saj res, kotjanka vstaja, vrag jo vzemi!" In je šel z drugimi proti hiši, katere se pravi Kranjec ne ogne rad, proti gostilni. Luka pa je drsal v kuhinjo po kosilo.

„Burja prosi", je razlagal kuharici, ko se je oglasil zunaj vstajajoče burje tožni glas. Včasih smo ji dali pšenice, pa se je potolažila, sedaj pa ne veruje nihče več v take stvari... Le poslušaj... zdaj še joče... pa kmalu bode jezna."

Prav je imel stari mož. Pooblačilo se je naglo, kakor poletne dni, sneg je jel padati v gostih kosmih, burja je postajala silna — ledena. Spala je mirno pod zasneženim kotjanskim gorovjem, prebudila se je s tožnim glasom jokajočega deteta, prehajala je v tožbo prognanih duhov in zatulila z lačnimi volkovi v gori. Vzdignila se je do prodirnega vrišča peklenskih duhov, besnela po gorah, lomila drevesa, stresala hiše v dolu, metala opeko raz strehe, igrala se s senenimi vozovi in pela svojo divjo pesem. Z divjo silo se je zaganjala v preproste hiše Kotjancev. Sedeli so krog nizkega ognjišča, da se ogrejejo, a burja jim je nagajala v svoji zlobi. Ni pustila dimu razprostreti njegovih kolobarjev, podila ga je skozi ozki dimnik nazaj v kuhinjo, v zarepele oči in v suho grlo ondi sedečih. Plaho so se pogledovali siromaki, ko je prijemala in stresala njihove strehe in pela divje-otožno krog njihovih hiš. In tiho so si šepetali o ubojih, samoumorih, ropih in tatvinah, o zločinih, ki jih je oznanjevala burja s svojem tuljenjem in jokom...

Burja pa je divjala dalje od Kotjan do Postojne, brisala sneg s polja, kopičila ga po dvoriščih, cestah in železnici. Stresala je težke železniške vozove... Šklepetala, tresla

so se okna in vrata . . . Plaho so gledali potniki, sprevodniki v divje šumenje: da le projdejo srečno skozi carstvo burje — ker velika je njena sila in grozen njen srd. Glasno se je ponavljalo v njenem šumenju, divje je donelo: Smrt! — Smrt onemu, ki se izpostavlja njenemu pišu! Sama se hoče voziti po svojem kraljestvu — s svojega tira pomete slaba človeška bitja, uniči delo njih trudnih rok.

Zameti so rastli naglo, vasi so izginjale pod njimi, ceste se skrile, drevesa lomila. Sosed ni mogel k sosedu — vlak ni več drdral po zasneženih tirih, visoka gora snega pri Kilovčah je pretrgala promet med Reko in Št. Petrom. En vlak je privozil od Šent Petra do Kilovč, pa ni mogel ni nazaj ni naprej. Drugi vlak, iz Reke, se je ustavil v Trnovem; nazaj ni mogel, branila mu je burja čez koseški most; naprej ni smel, ustavljala ga je gora snega. Pač so poizkusili prodreti sneženo goro — vse zaman. Primrznil je plug, primrznila lokomotiva in da se ni grelo moštvo v čakalnici male postaje, primrznili bi bili tudi oni. Tajali so kolesa z gorečimi poleni, pa tudi plamen je zmrzaval . . . pri burji ni milosti . . . Hotela je, da se ustavi promet in ustavil se je. Gosto, gosto, je sipal sneg iz oblakov. Dan je bil kratek in temen . . . Burja je vriskala, tulila, jokala, pela... Plašno so gledali ubogi potniki iz oken tresoče se trnovske restavracije v razburjeno naravo. Pričakovali so jih doma. — Ah, doma! Blagor mu, kdor bi mogel biti sedaj doma, v mirnem varnem zavetju!

II.

Vihra v prsih mu šumi,
se vest mu je stemnila . . .

Promet je počival. Zmagoslavno se je vozila burja po svojem kraljestvu. Tri dni so čakali, da se vleže njena nevolja, a prava kotjanka pleše osem dni — burja ni nehala, sneg je sipal gost, leden, v velikih kosmih. Po poštah se je nabralo pisem, denarja in zavitkov kar na kupe. Niso mogli dalje čakati — pošta mora iti. Lukamatija je pripeljal srečno par vozov čez koseški most: tako je prišla pošta iz Reke v Trnovo. Tu je imel Luka z mladim poštnim hlapcem dosti dela, preden sta znosila vse na zaprti voz, s katerim sta prišla izjemno, da jima burja kaj ne odnese z odprtega. Bilo je ravno pred Božičem, ko se čuti vsakdo dolžnega, da pokaže ljubezen do daljnih svojcev z ukusno povitico, s suho klobaso ali kako drugo, bolj ali manj dragoceno stvarjo. Ko je bilo vse naloženo, je skočil Luka v čakalnico, si snel velike rokavice iz ovčje kože in segrel vkljub rokavicam premrle in trde roke ob razbeljeni železni peči.

„Pasja vera", se je jezil Luka, „zdaj pa v Št. Peter v tem vražjem vremenu! Seve, pošta mora iti, Luka jo pa mora voziti."

„Kdo pa pojde, če ne ti?" se je smejal Boštjančič, odprl vrata pri peči in vrgel velike kepe premoga v žarečo žarjavico. Premog je prasketal in gorel veselo, plamen je poskušal posnemati burjino pesem. Luka pa je mel trde roke in kimal z rdečim nosom.

„Lahko, ko sem bil mlad; tedaj sem imel tudi iskre konje, sedaj pa imam to kljuse, ki ni vredno pet pomaranč, in kar počepa sredi ceste. S tem kljusetom ne grem, in sam tudi ne, hlapec mora z menoj. Vražje prebrisano pa je to moje kljuse! Kar vun se ni dalo iz hleva. Kazalo je z očmi in z glavo na vranca. No, vpregel sem je vendar — pa ni hotelo naprej; kazalo je na vrata pri hlevu, potapljalo kopito v sneg in kazalo... Sem pa šel k gospe. Nič rada mi ni dovolila vranca, vendar je morala. No, star poštni hlapec, star poštni konj . . ."

„Luka, kaj si se zaljubil v peč? Hajd gremo..." Mlad, krepak fant je poklical Luka, pa sam stopil urno k peči in blagroval Boštjančiča.

„Vrančev Podstenec, tebi se pa godi in se, kar peč objemlješ."

„Ne bodi zaviden, če se pogrejem; kmalu me nese burja v vas — mesa moram prinesti za vse stranke na postaji, nobeden se ne upa čez mlako. Tone je pa za vse. V restavracijo moram tudi vsega preskrbeti:

polno je gostov, in tudi te sem moral peljati gori kar za roke. Najbolj se mi je smilila mlada gospa, Lahinja: tresla se je po vsem životu in stiskala k sebi otroka. — Seveda, kaj takega še ni videla ... Pa kaj, morda ji tudi pri možu ni kaj prida — gleda jo tako izpod čela in nima besede za njo. Videlo se mi je, da mi hoče nekaj povedati, ko sem jo peljal semkaj. Venomer je zdihovala: „Terribile!“ — Ubožica! Morda sta se z možem sprla. On je dejal našemu staremu, da se mu mudi v Trst. Rekli smo mu: tu ni pomoči — pa je kar klel in škripal z zobmi, ko sem ga vedel v restavracijo.“

„Lah je Lah“, je rekel Luka in oblačil pačasi velike rokavice, „precej ti ima nož v roki. Hajdimo, Pepe ...“

Šla sta. Tone je še vpil za njima: „Srečen pot čez klanec!“ Potem je oblekel še eno kamižolo povrh jopice, nateknil rokavice in pretegnil svojo junaško postavo. Suknje ni oblekel: ta le ovira v burji, ker se opleta. Vzel je klobuk in krepko palico, ter zavpil še nad delavcem, stegnjenim na leseni klopi čakalnice: „Hej, Vodopivec, ti mrcina lena, pazi, da burja ne upihne ognja in poslušaj, če zakliče stari: utegne priti kak brzojav. Slišiš, Brcajz, ne dremlji kakor jazbec v luknji.“

Vodopivec iz Brc ali „Malega Dunaja“ se je pretegnil leno in zazeval, Podstenec pa je stopil junaških korakov skozi vežna šklepetajoča vrata v viharni piš. Zasadil je krepko palico čvrsto v požledela tla in se uprl na njo. Razljučena se je vrgla burja z vso silo na njega: zakaj ji je hodil na pot? Boštjančič je prišel od gorke peči — pa burja ga je oblila v hipu z ledenim curkom, kri mu je zašumela v ušesih, oči so se zasolzile, nohti so zaščemeli in posineli, visoka junaška postava se je gibala v pišu zdaj na desno zdaj na levo. Sicer je potreboval mož eno samo minuto od postaje do restavracije, stoječe na nevisoki brežini, za katero se je širila trnovska mlaka in segala, omejena od ceste, do lepe trnovske vasi. V boju z burjo pa je porabil deset dobrih minut, preden se je skobacal skozi sneg in piš čez stopnice do vrat. Podstenec ni klel, saj je bil dober kristjan. Mislil si je: potrpljenje — božja mast, priboril se do vrat in potrkal, da so mu odprli odznotraj, ker mu ni dala burja pritiskajoč na vrata, da bi jih odprl odzunaj. Dva moža sta pritisnila odznotraj — podstenec je smuknil v vežo — burja je zaloputnila vrata. Boštjančič je stopil v kuhinjo, kjer je nalivala restavraterka, žena obilnega života in zabuhlega obraza, čaj v visoke kupice.

„O hvala Bogu, da ste tukaj, Tone, prav skrbelo me je zaradi mesa. — No, pogrejte se ...“ Postavila je pred njega kupico čaja, steklenico ruma in vogal kruha. Moža ni bilo treba prositi. Žena je poškilila malo z drobnimi očmi, ko si je vlil precej rjave tekočine v čaj in naložil kos za kosom sladkorja. „To me bode segrelo“, je dejal Tone zadovoljno, nadrobil kruha in jedel glasno, dočim je naročevala restavraterka, kaj naj ji prinese iz vasi. Ko je pojedel, in je žena razložila vse svoje želje, si je obrisal mož usta z veliko modro žepno ruto in prašal z laskavim glasom:

„No, kaj pa vaši gostje, mamica?“

„Oh“, je tarnala žena, „ti-le ubogi Lahi, človeku se smilijo! Dala sem jim čaja — pa zdaj bi šli lahko v čakalnico ... Brez krajcarja na potu, to je res hudo — opoldan jim moram zopet kaj dati, kaj hočemo. Oni Nemci so v boljši sobi, kolnejo in se jezijo na kranjsko deželo in burjo, pojó in popijó dosti. Najbolj me draži dolgi Lah z drobno ženo. Leta po sobi kakor zver, kadar se bliža noč, zagrinja se v sobi v plašč in skriva obraz kot kak hudodelnik, samo oči mu gledajo vun, prav kakor volčje. Žena revica pa ždi tam, kodrasta punčka, prijazna, kot angelček, skače po sobi — on ju še ne pogleda. Nič pa nič, nobene stvari, ne eden ne drugi, ne ona, ne on. Moj Bog, saj sem že videla kakšno gospôdo in ji kuhala; pa še pohvalili so me — ta krota pa ne pokusi nič, le sprašuje zmiraj, če bo kmalo moči iti.“ —

„Pa naj voz nájme“, je menil Podstenec modro.

„*I*, kdo bo pa vozil v takem vremenu; in otrok mu zmrzne."

„Saj mora tudi Luka iti s pošto, Rejčev France pa se ne bi obotavljal, njemu je šala, če se zvrne pod Globovnik."

„Njemu da — ali revna drobna ženica! Ti tujci so bolj nežni kakor mi, ki smo vajeni mraza."

Zvonček je zabingljal iz sobe, žena je hitela pogledat, kdo kliče, in se vrnila z besedami: „Klical je Lah, poslala sem moža noter, ker ga jaz ne razumem, kakor veste; mož je povedal, da želi govoriti Lah z vami. Stopite tu v našo sobo."

Boštjančič je stopil v majhno, čedno sobo. Tujec, mož visoke rasti, je hodil po sobi in si zavijal obraz v plašč. Žena, vitka, drobna, je sedela pri oknu in gledala v divjanje viharja. Dete pa je še ležalo na postelji in spalo. Ko je stopil Tone, se je tujec ustavil pred njim in ga vprašal, ali ne bi bilo mogoče dobiti voza in oditi iz tega kraja. Tone mu je pritrdil, dà — samo, da bi to bila zelo neugodna vožnja za šibko gospo.

„Nehajmo!" je mahnil tujec z roko in velel, naj le preskrbi voz.

„Odoardo", se je oglasila plašno žena in ga pogledala proseče s krasnimi črnimi očmi. Pokazala je na speče dete in na tresoča se okna, po katerih so bile od burje tepene veje jablane izpred hiše.

„Andiamo!" je odvrnil mrko in naročil Tonetu, naj pride kar hitro mogoče: morda dobijo še prvi vlak v Trst. Res se je spustil Tone previdno po zmrzli trnovski mlaki. Burja ga je obračala semintja, včasih je postal, včasih počenil, dokler ni minil najhujši piš, in tako je prišel polagoma v vas. V zavetju hiš je bilo dokaj bolje nego na mlaki, ki se je dičila poleti s krasnimi spominčicami, po kateri je rajala sedaj burja.

Ko je odšel Tone iz sobe, je hitel tujec zopet po nji gorindoli. Odgrnil je lepo moško lice, v katerem so bile začrtane poteze strasti. Častilakomen je moral biti ta človek in neustrašljiv. Gotovo je dosegel cilj, katerega si je zaželel. Če mu je kdo zastavljal pot, slabo zanj. In žena mu je zastavljala pot — njen očitajoči pogled mu je govoril: „Pravijo, da se ženiš ... Mar nisem jaz tvoja žena?" Da, bila je ona njegova žena, žena mladostne nepremišljenosti, žena revščine. Njen bledi obraz ga je spominjal ozke ulice, kjer je živela in gospodarila s pomanjkanjem v bornem stanovanju — tačas, ko je sedel on v lepi prokuracijski palači ob nogah krasne, bogate Leonore. Leonora mu je bila ključ k bogastvu in slavi, Lucietta večna zavora na tej poti. Lucietta mora s poti — po kaj pa je prišla iz Rima za njim v Benetke, iz Benetk v Opatijo? Ostala naj bi bila tam, bila bi se stvar že nekako razmotala — sedaj pa ... Po Božiču se je hotel poročiti s hčerjo bogastva, hčerka bede, njegova žena, pa še živi. Razmišljeval je že dve noči, kaj mu je storiti. No, za denar se dobi vse. Poznal je agenta, ki je spravljal ljudi v Brazilijo. S tem se zmeni, ta mu jo spravi z zvijačo tja, in ko bode enkrat na ladji, ko bode v Braziliji — ne pride več nazaj. Zapiše jo tudi pod tujim imenom — kdo bi ji verjel, da je ona žena slavnega arhitekta Gigantija. Obraz je skrival med potjo od Opatije sem — polno je slučajev — lahko bi zvedela lepa Rečanka, njegova nevesta, da je hodil z osebo, ki ga je klicala za moža, z otrokom, ki ga je klical očeta. — A ona ne sme izvedeti nikoli nič o tem.

Žena, sedeča pri oknu, si je zagrnila obraz, da ni videla njegovega pogleda, v katerem je bila zapisana smrt. Telesna smrt — saj njena duša je umirala že dolgo, umirala, kar je umrla njegova ljubezen. Poročil se je ž njo na pritisk odzgoraj, a potem se je nje ogibal po možnosti. — Živela je težke dneve, a tolažila se je z detetom. Dolgo ni pisal — ni prišel. Bila je njegova žena, iskala ga je. V Benetkah je izvedela, da je v Reki — pri nevesti. Peljala se je za njim po razburkanem morju. Kapitan se je moral zateči v opatijsko luko, in glej — tam je našla Odoarda ...

Duri zunaj so zahreščale. Zaslišal se je ropot močnih korakov. Nekdo je potrkal. Giganti si je zakril obraz do oči. Vstopil je Tone z mladim, krepkim fantom; kosmata

kapa mu je pokrivala glavo, grela ga je kamižola, s kožuhovino podložena, na rokah je imel debele rokavice, na nogah visoke škornje. Zaničljivo je pogledal tenke čeveljčke meščana — ha, tak da bi hodil po burji! Pogledal je šibko mlado ženo in prosil Boštjančiča, naj jima pove: Pelje jih že, odgovornosti pa ne prevzame za morebitno nesrečo. Kar je njemu igrača, zadá lahko smrt takemu šibkemu bitju, kakor sta ta gospa in otrok. Priti pa more šele po kosilu — morda se poleže medtem vsaj nekoliko nevolja burje. Zaprte kočije nima, vozi se tudi laže v koleseljnu s polstreho. — Če je tako gospod zadovoljen, pride po kosilu.

Tone je raztolmačil vse. Tujec je kimal: „Si, si, andiamo!"

„Dobro", se je nasmejal Rejčev France, „plesali bodemo po Globovniku." Poslovila sta se, France je sopihal skozi burjo proti vasi, Tone na postajo.

Poldanski zvon je velel z mogočnim glasom burji, naj miruje. Vlegla se je malo, utihnila. Potniki v restavraciji so se razveselili, a restavrater, star mož, se je nasmehnil: „To je le premirje, zdaj počiva, kmalu bode zapiskala še huje ..." Rejčev je prišel z vozom na saneh, konji so prhali... Giganti, zamotan v plašč do oči, je prišel vun in pomagal tresoči se ženi na voz. Restavraterka ji je podala zavoj, iz katerega je gledal droben nosek otrokov. Vsi čakajoči potniki so prišli vun. — France je pognal, pozdravili so se in oddrčali proti Trnovemu. Ko se je spustil voz izpred hiše, je zatulila burja z podvojeno močjo. Bilo je, kakor da bi spustil bese iz pekla. To je hreščalo v zraku, tulilo, jokalo, smejalo se... Smrtnobled se je stisnil Giganti v kot voza. Videl je, da se vozi proti visoki gori, zakriti s snegom in ledom, videl, da ni daleč okrog žive duše — in slišal, umel je pesem burje: „Pokaj v Trst in v Brazilijo?... Tu je prilika, tu je čas, nihče te ne vidi, ne pozna — reši se ovire svoje sreče in vrni se proti Reki... nevesta te pričakaje ..."

Konji so se tresli v silnem pišu, burja jim je metala oblake mrzlih snežink v oči. Snežinke so primrzovale na grivi, na komatu, na kapi voznikovi, na strehi koleseljna. Sapa konj se je gostila v kolobarje in gubila v oblakih snega. Burja je zaganjala konje zdaj na levo, zdaj na desno, pihala jim zdaj v oči, zdaj v hrbet. Ustavljajoč se, a zopet pognani od neustrašenega voznika, so kobacali čez snežne zamete. Šlo je navzgor, počasi — korak za korakom — med divjim tuljenjem in sikanjem. Nebo je postajalo vedno temneje, piš močnejši — junaškemu Francetu so premrle roke in noge — sram ga je bilo povedati — pa obrnil bi bil najrajši in se vrnil k domačemu ognjišču. Mlada žena ni mogla več držati otroka v premrlih rokah; postavila ga je na sedež med moža in sebe, potegnila mu ruto čez obrazek, da ga ni zeblo v drobni nosek. Dete je ždelo tiho, žena pa je trepetala groze. Divje, glasneje je donelo v burji: Smrt! Vedela je, da velja nji ta klic, vedela, da je to tuljenje njena smrtna pesem, pusta zasnežena krajina njen grob ...

Zaprla je oči, da ne vidi grozote v naravi, in ne vidi moža, kateri jo je ljubil nekdaj... Zakaj pač mine ljubezen? O, kako je bila njena duša trudna. — Vihar na morju, vihar v gori in poguben vihar strasti v srcu Odoardovem ... Više in više so se spenjali konji, silna in huda jih je ustavljala razljučena burja. „Zdaj ... zdaj ..." je tulilo Gigantiju v uho, „reši se je ..." Bes mu je šepetal: „Urno, vrzi jo v vihar, naj zapleše ž njo ..."

Silen sunek navzgor — trepetajoč so se ustavili konji, zagazili so v zamet — voz se je nagnil, žena je zavpila. Voznik je vpil, pokal z bičem ...

„Daj, daj", je šepetal bes, „urno, preden mine prilika..." Vzdignil se je malo v visečem vozu — burja je zaglušila krik: „Odoardo!" — sprejela jo je iz njegovih rok in zaplesala divje. Burja je zavriskala, zatulila, zajokala, zasmejala se peklensko... Voznik je tiral konje iz zameta — videl in slišal ni nič — sneg mu je padal gost in leden v oči. Giganti je sedel, dihal je burno, mrzel pot ga je oblival. Iz zameta zraven njega

pa se je oglasilo dete: „Mama, kje si?“ Mož se je prijel za glavo, v burji in strasti je bil pozabil deteta. Kaj ž njim? „Vun, vun“, je tulila burja... Junaško so potegnili konji, dirjali en čas in se ustavili. Zavozili so v zamet tik nizke hiše. Voznik je klel in stopil z voza. Potnik se je ozrl naglo — vas je tu, zakrita, zasnežena, nikdo ga ne vidi. Naglo je prijel dete in ga postavil rahlo tik hiše. „Mama...“ je zastokalo in že so drčale sani naprej.

Za njimi je pela burja svojo zmagoslavno pesem, igrala se z vranjimi lasmi mlade mrtve žene na dnu Globovnika, razplela ji dolgo kito in obkrožila glavo s črnim kolobarjem. Pojoč je metala sneg na še gorko truplo — pojoč o minljivosti človeške ljubezni, o zlobi človeških src... Sani so pa drčale po zasneženi pokrajini, mimo vasi in pristav. V njih se je tresel zamotan mož. Oprostil se je, a bilo ga je groza te prostosti. Grozna noč je nastala in ga plašila. Videlo se mu je, da se dviga stvarstvo in mu preti — in mož, ki ni verjel v nadnaravne moči, se je tresel pred srdom razljučene narave.

(DALJE.)

MARIJAN:

MALORUSKA.

Osedlajte mi konjiča,
čilega konjiča!
„Kaj ti bode čili konjič?“
Črez poljano ga pojezdim
v diru hitrem kakor sokol.
„Česa boš iskal v poljani,
saj ni tamkaj divje orde?“
Oj, ne bodem bojeval se,
ne prelival gorke krvce;
sladki mir mi polni dušo
in srce ljubezen vroča.
Siva mati, dobra mati
joče se, nestrpno čaka,
kdaj jo sinko bom obiskal...

Črez poljano je pojezdil
v diru hitrem kakor sokol,
črez poljano je prijezdil
pa je našel kočo prazno.

Vprašal ptičico je drobno:
„Kam odšli so draga mati,
da je naša koča prazna?
Če si videla, povej mi!“

Za vasjo mu pokazala
je gomilo sveže zemlje
in mu žalostno zapela:

„Čakala je, hrepenela,
hrepenenja je umrla.
Pa so v grob jo položili,
v njem počiva dan že tretji...“

Zjokal mladi se junak je
in poljubil svežo zemljo,
zmolil pet je očenašev
pa zaželel si nebes.

LEA FATUR:

V BURJI IN STRASTI.

POVEST.

(DALJE.)

III.

Bela cesta, gladka cesta,
nas vodeča v daljna mesta ...

Svečana tihota nedeljskega popoldneva je legla na skalnate gore nad Trnovim. Iz prozorne nebesne modrine je pošiljalo solnce svoje najtoplejše žarke na skale, na temne borove gozde krog Snežnika in na tihe vasi v krilu gor. Le za hip je predramil tišino zvok strela s strme Straže, le včasih je zaukal pastir na paši, zalajal pes tam daleč med gorami. Strel, vrisk in lajanje je odmevalo od gor in se gubilo v jasnem ozračju.

Cesta se je vila dolga bela, zapuščena med gorami in ždela v vročini poletnega popoldneva. Mejilo jo je nizko grmičevje, borne robide, nedorastli bori. Borno rastlinstvo tega kraja je kazalo na večni boj z burjo, vladarico Krasa. Upognjena, skrivljena, so stala drevesa kakor ponižni dvorniki ljute kneginje. Mimo njih hité jim je pravila cesta o slovanskem morju, katero je pozdravljala ob beli Reki, pravila jim je o uganki starih časov, romantični Kastvi, o bornih istrskih selih in o samotni postaji, o mladih hrastovih gozdih, mimo katerih je hodila, pravila o ličnih Kosezih, o slavni Bistrici, o lepem Trnovem. Šepetala jim je trudno, leno, zaspano: da prihaja čez Globovnik skozi Šembije, Knežak, Zagorje, do sv. Petra — da hiti mimo glasnih mlinov ob zeleni reki, pod šumečimi drevesi do sinjega morja.

In skrivljena drevesa ob cestah so sanjala o morju, širnem, krasnem. O morju, po katerem hité jadra, rdeča, modra, bela. O morju, po katerem nosijo brodovi bogastvo iz enega dela sveta v drugega. Sanjala so in šepetala — in poslušali so mladi hrasti v zatišju, hrepenenje se jih je lotilo po nečem širnem, krasnem ... Zašumeli so tožno: oni pač ne vidijo nikamer iz svoje tihe dolinice, njihove korenine so zarite v

zemljo . . . Tožno je vršala tožba mladih hrastov, razumela so jo skrivljena drevesa, razumelo grmičevje in tanki viš med skalami . . . In zamajali so se lehko, zastokali neslišno . . . Bolest hrepenenja je vela po gorah, legla je kot modričasta megla na nje . . . Skale pa so stale hladno, mirno — bile so skale in niso čutile nikakega hrepenenja . . .

Pač pa je čutil hrepenenje narave človek — in solze so padale po licu ljubke drobne pastirice sedeče na skali v dolinici ne daleč od pustih Šembij.

Ob pastirici — Luca Hrvatinova so ji rekli — je mulilo travo nekaj ovac, oziralo se po svoji varihinji in si bingljaje iskalo poti v skalovje. Deklica jih ni opazila, njene oči, polne južnega žara, so obvisele na skalnatih gorah. Žalost, ležeča na njih, je senčila ljubki obrazek nedorastlega deteta. Te goré, ta mir in to hrepenenje! Ostro so se črtali njih obrisi na jasnem nebu. Visoke, skalnate, neizprosne! Nad njimi prozorna meglica, pod njimi globoka jezera, med njimi hrepenenje po južnem krasu . . . Slabotna je bila deklica. Njej je bilo treba južnega solnca, hrepenela je z rastlinstvom po sinjem morju, po temnozelenih gajih javorja, po oranžnem cvetu in sadu. Vedela je, da ni tukaj doma. Burja jo je prinesla, nihče ni vedel odkod. Njeno mater so našli mrtvo pod Globovnikom. Sprejeli so jo dobri ljudje za svojo, ljublili so jo — a vendar je videla, da je tuja — in starejši ko postaja, močneje se budi v njej hrepenenje, da bi šla po beli cesti tako dolgo, da pride do kraja, kjer cvetè južni sad, kjer govoré ljudje v njenem sladkem jeziku . . . Redniki je niso pustili dotlej. Sina imajo, Jožeta, in ta jo ljubi, njo, malo Luco, ki ne mara popolnoma nič zanj in ne za kmetiško delo. Šel je v Ameriko, da prisluži in prikupi kaj, pisari vedno, naj Luce ne pusté v tujino. Njo pa mami bela cesta . . . Doslej so nasprotovali tudi župnovi, da bi odšla služit v mesto — sedaj ne branijo več in ona pojde in bode videla svet, o katerem pravi njen rednik, da je hud in da trpi, kdor hodi po njem . . .

Morda najde očeta — kje . . . V sanjah si ji prikaže pogostokrat lep ženski obraz, nagiblje se nad njo — skrbne roke jo zavijajo . . . Vmes pa tuli vihar in v njem se bliža nekaj groznega, nepojmljivega. Spominjala se je vedno, kedar je tulila burja, proseče krog hiš. Tedaj se je zbudila vselej z grozo v srcu in klicala rednico: „Mati, mene je strah . . .“ In žena je vstala, prižgala svetilko z besedami: „Naj gori za duše v vicah“, prekrižala deklico z blagoslovljeno vodo in sedela pri njej, dokler ni zopet zaspala. Včasih se ji je zasanjalo, da se vozi po veliki vodi, vidi velikanske stavbe, sliši govoriti ljudi v njej nerazumnem, vendar znanem jeziku . . . Rednik ji je pravil tudi, da je govoril sprva, ko jo je prinesla burja v tistem jeziku ž njo pa — mu je bilo mučno iskati v spominu pobirke svoje vojaške laščine — a ona se je naučila z otročjo hitrostjo naše domače govorice.

Včasih je tudi zasanjala, da je prišel oče po njo, da jo kliče mati. — Planila je po koncu — sanje samo — nad njo se je nagnil matere Hrvatinke zgrbljeni obraz, izza peči so jo gledale Jožetove debele oči. Mesto krasnih mest, o katerih je sanjala, so jo gledale gole stene in jo ubijale s svojo praznoto. Njena duša je bila vkovana v verige . . . Slišala je pravljice od zakletih kraljičin, od Pepelčice — in pričakovala, da reši tudi njo kak kraljevič. — Polagoma je dobival ta kraljevič v njenih sanjah podobo Grgurinovega Vinka, župnovega sina, ki je obetal Luci, da jo vzame, kedar dokonča osem šol in stopi v službo. Grgurinovi tudi ljubijo Luco in ne bodo nasprotovali, če se vzameta. Tako je vsaj obetal sebi in njej Vinko. Luca je bila več pri župnovih nego doma; pomagala je v hiši in pasla včasih njihove ovce. In če pojde v službo v Ljubljano, ne v Trst ali Reko, storila bode to, kar ji nasvetuje Vinko tako, župnovi so pa tudi bolj zadovoljni, da gre tja, kjer bode gospa Jurmanova, sorodnica župnova, lehko pazila malice na njo. Župan je čutil dolžnost, poskrbeti kaj za njo, dasi je bila pri Hrvatinovih. Vsi so skrbeli — in ravno to jo je

bolelo in jej kazalo, da nima svojcev. Vsak vaščan je rad poprašal, kako in kaj bode ž njo . . .

„Tako zamišljena, Lucika?“ se je oglasil znani glas in vitez njenih sanj, Grgurinov Vinko, je stal pred njo. Bil je fant črnolas in vitek, bledega obraza, prijaznih, črnih oči. Sedel je k nogam deklice in ji gledal sočutno v rjavopolti, mični obrazek. Dekle je obrnilo solzne oči vanj in se nasmehnilo. Sladek čar se je razlil po ljubkem, še otročjem obrazku, zobčki so zablesteli, na licih so se pokazale jamice. Ah te jamice! Nebroj rim vseh mer in vrst je že pregrešil študent Vinko na njih račun.

Luca je pokazala na gore in vzdihnila: „Kako težko čakam, da pojdem od tod!“

„No, no“, je tolažil Vinko, „take sile pa tudi ni — drobna si, pogubiš se v svetu — in te naše gore, mar niso lepe? Lepe so, ali žal, nerodovite so res in vprašati moramo: Skalnata zemlja, s čim preživljaš ti svoje sinove? Ne, ti nimaš kruha za nje . . . Iskati ga morajo daleč od tebe. Po daljni ruski Aziji, po bližnji Bosni in Slavoniji, v oddaljeni Ameriki hodijo tvoji otroci. A v tujini te ne pozabijo, zemlja bedna, vendar ljubljena. V sanjah objemljejo sinovi tvoje sive skale, po napornem delu dneva se vrača duša iz trušča svetovnih mest k borni rodni vasi . . . Glej, še zdi tiha vas domača, ko krotka ovčica med gorami, še se zgrinjajo začrnele hiše krog cerkvice, kakor piščeta pod perotjo koklje — in srce najde pokoj v tebi, zemlja ljubljena. Dolgi so dnevi v tujini, in polne nevarnosti so tvorne, rudokopi, kamenolomi. Marsikateri naš mladenič najde zgodnjo smrt v tujini. Doma sivijo materi lasje — in če se vrne — o radosti! Izkušen, izmučen je prišel, kri je na denarju katerega je prinesel, kri njegovega življenja . . . Ž njim poplača dolgove, kupi potrebnih stvari in gospodari naprej, dokler pojde, saj dolgo ne pojde več, ker ti zemlja ljubljena nimaš kruha za svoje sine . . . . Zakaj zabavljaš našim goram, Lucika? Jaz jih ljubim tako goreče in komaj čakam, da pridem do njih.“

„Ti si pa tukaj doma, Vinko“, je rekla deklica modro.

„Kje si pa ti doma, neumnica?“ se je smejal fant. „Kjer sem jaz doma, tam si tudi ti — le počakaj, ko bodeva na železniški postaji — jaz bodem hodil v rdeči kapi, ti bodeš gledala z okna. Nosila boš klobuk, imela deklo in lepe obleke, vozila se boš v drugem razredu — to bo lepo, kaj ne, Lucika?“

Nasmejala se je z zvonkim dekliškim smehom in pogledala mladeniča s krasnimi, vlažnimi očmi. Popravila si je rdečo ruto, izpod katere so silili nagajivi kodrci v čelo, na ušesa in vrat in nadaljevala je jezno: „In ti nedeljski popoldnevi! Vse je tiho po vaseh, žarjavica zagrebena po ognjiščih, po napah stojijo lončki, lonci in lončine . . . Na pragu sedijo stare mamke in brskajo po laseh male vnukinje — kaj misliš, zakaj?“

„Pustimo take stvari“, se je nasmehnil Vinko, „tiho je res vse, prav praviš. Vaščani so odšli k večernici v bližnjo cerkev, do katere je dve ure hodá. Drugi ležijo v senci in govorijo z botrom Hrapovškom. Izza kamenitih ograj vrtov se sliši včasih razposajen dekliški smeh, kuštravi pes za ograjo dvigne zaspano glavo, zapodi leno, sitno muho in sanja dalje sladke pasje sanje — proti večeru pa prihajajo v belih rokavih fantje in možje — postavijo se na cesto in balincajo. Žene in dekleta posedajo po klopeh in čenčajo . . . in tako mine nedelja. Seveda, v mestu je drugače. Tam se našémijo dekleta in koketujejo po drevoredih. Tam je drugače . . .“

Iz Šembij je donel zategli klic: „Vinkooo!“ Fant je vstal: „Kličejo me k južini, ne pasi predolgo, Lucika . . .“

Vitka postava je hitela med skalovje in izginila za ovinkom.

Za njo so se smejale dekliške oči . . . . Vinko, on jo poroči — povede v svet. Bog ve, kaj je tam onkraj gorá, kaj ji prikriva ta svet? Lačen želodec jo je zbudil iz misli, segla je v žep po kos maslenega kruha in zasadila zobčke vanj. Kruh je bil peke Grgurinke, pri Hrvatinovih niso imeli takega, le

kaka podlatvica se je spekla v žarjavici pri njih.

Solnce je šlo niže, ovčice Matere božje so se razpasle po nebu, oster duh materine dušice, rubije in lecjana se je širil po zraku. Meglica na gorah se je gostila. Ovčice so prižvenjkljale in legle trudne krog pastirice. Leže so še mulile tanki viš, pobirale drobtine iz pastiričine roke in pazile z ovčjo pametjo, kdaj pojde solnce za božjo gnado.

Spet se je zagledala deklica v gore. Spet je čula šepetanje hrepenenja v naravi: hrepenela so drevesa, grmovje, trava . . Ozrla se je na cesto — bela je vodila iz teh gor, zvijala se in izginjala za ovinkom. Deklica je zdihnila: „Bela cesta, davna znanka, v tujino brez prestanka, z belimi udi nas vabeča, z upom srce nam mameča."

IV.

V koči borni za vasjo
tiho plamen plapola:
Tukaj sreča je doma.

Sedeli so na klopici pred nizko Hrvatinovo hišo. Mesec je zlival srebrne žarke na gore in na vas. V bledem bajnem svitu so rastle skale, vrhovi gora do nebes, so dremale hiše ko zaklete kraljičine. Skalnata pokrajina je postala dom duhov. Proznani, prozorni, nevidni, so se plazili po nji. Nevidna roka je sprožila kamen, glasno ropotaje se je kotrljal v nižino. Zamolklo je odmevalo v tihi noči. Na klopi sedeči so se spogledali, psi v vasi so zalajali, samoten potnik na cesti se je ustavil nehote in mraz je šel po njem.

„To je mrak", je šepetala Luca in se stisnila k staremu možu dolgih sivih brk. Po teh brkah, ki so visele tožno nad lončeno pipico, si spoznal lehko starega vojaka, ostanek junakov, ki so stali v ognju pred Solferinom in Magento. Mož je spuščal goste oblake dima — in ta se je mešal z dimom, ki je prihajal iz veže, ki je bila ob enem tudi kuhinja. Slišalo se je tudi šumenje in vrenje, širil se je nežnemu nosu neugoden duh po pesnem perju, krompirjevih olupkih in osatu.

Večkrat je skočila Luca na poziv zraven moža sedeče Hrvatinke in potlačila v kotlu. Važno je bilo to opravilo, saj se je kuhala v kotlu piča za edinega rilčarja v pohlevnem gospodarstvu.

„Podtekni še malo", je velela mati.

Luca je pograbila pest dračja in vrgla na žarjavico. Vnelo se je hipoma. Plamen je razsvetlil ljubki obrazek in črne svetlikajoče se stene. Plaho se je ozrla Luca po kotih in skočila nazaj med očeta in Vinka. Saj je bil tu njen vitez, vedno vesel in neugnan, in je namigaval Luci, ko je spraševal starega vojaka že stokrat slišane zgodbe: Kako se je bil s Piemontezarjem, kako so ga lovile čarovnice po Globovniku; kako ga je tlačila mora, itd. Hrvatin jo razkladal resno in važno, prepričan, da pripoveduje stvar vprvič. Živo so mu ostali v spominu dogodki mladosti, sedanjost pa je hitela brez sledu mimo njega. Navadno je začenjal: „Tako dobro vem, kot bi se zgodilo včeraj . . ." O takih prilikah je sunil Vinko Luco, pogledala sta se in nasmejala z veselim otročjim smehom. Stara Hrvatinka pa je vzdihnila: „Kakšen je mladi svet, včasih smo poslušali s spoštovanjem besede starih, sedaj je pa vse neumno, kar je staro . . ." In zlezla je še bolj vkup, v čudno pozituro kraških ženic. Čudno se to vidi v trnovski cerkvi: Ko prečita duhoven evangelij, čepé — kot bi trenil — ženice na tleh. Kolena potegnejo pod brado in jih objamejo z rokami — in tako, z brado naslonjeno na kolena, vpirajo oči v govornika, ali pa — dremljejo. Zaman se je trudil rajni dekan odvaditi jih tega, umetniškemu očesu mučnega sedenja ali čepenja. Čepele so in čepe. Morda posnemajo žalujoče židinje ob babilonskem potoku? Saj govori globoka žalost iz njihovih vase sesedenih životov — saj govori glasneje nego iz opustošenih gorâ . . . Tako je govorila tudi žalost iz sključenega života Hrvatinke, z nje velega, razoranega obraza: Glej jo tu, rosno ko mlado jutro, je menila, da ji bode opora v starosti — da bode družica njenemu sinu — a ona hrepeni drugam — kje more biti lepši nego v Šembijah. In

kje je fant, boljši in lepši od Jožeta? Njen Jože, ki ljubi prešernega dekliča z vso močjo ljubeče notranjske duše in se trudi onkraj morja radi nje — ona se pa smeje tu s tem študentom . . .

„Oče, kakšen pa je mrak?“ je vprašal Vinko, ko je kotrljal kamen v dolino.

Stari je snel pipico iz ust. — Pa prehitela ga je žena:

„Kosmat in gladek, dolg in kratek, širok in ozek. Pobira rad malopridne fante in dekleta.“

Otroka sta se nasmejala, stari se je odkašljal jezno. Nespodobno, da mu krade žena besedo iz ust! Iztresel je pipo in zagodrnjal: Molči mi in tiho bodi!“ Nabasal je svež tobak v pipo in pravil važno: „To, kar kotrlja kamenje, ni mrak. Moj oče, Bog jim daj dobro, so bili pameten mož. Pravili so, da so te gore dom velikanov. Ti so bili tako veliki, da je sedel eden pri sv. Trojici, drugi na Straži, noge sta pa močila v koritniški strugi in si dajala roke preko nje. V kalškem jezeru so se pa kopale vile, njih sestre. Nekrščen duh teh ajdov nima miru. Kadar se kotrlja kamenje, je to njihova roka, ko tuli burja, je to njihov jok, in kupi kamenja je njihov grob. Kot fant sem našel na paši njihove koščine — našel sem tudi stare denarje in verigo, na katero so privezavali čolne, ko je še polnila voda te doline . . .“

„In“, je dostavil Vinko, „ko so še krili krasni gozdi te gore, ko je plul naš praded po vodi tja do morja, je živel od trgovine in ropa. Vem, da ni bil plašljivec: V gozdih se je vojeval z zvermi in ljudmi, po morju je plul v tankih korabljah v daljne kraje in prinesel zlata in plena drugim. O, da sem živel takrat!“ je vzdihnil mladenič in pretegnil junaško tanki život.

„Molči, molči“, je zagodla Hrvatinka, „takrat pač so morali biti drugačni ljudje, ne taki mlečni študentje! Spominjam se, kaj se je izpremenilo v štiridesetih letih pri nas . . . V moji otroški dobi še nismo poznali ne vžigalic, ne potroleja, ne čaja, ne sladkorja, ne kave. Ričet s kračo smo imeli za velike praznike, bel močnik za bolnike. Zdaj pa pravijo: „Slabi časi so“, pa kako so ljudje razvajeni z obleko in hrano — moj Bog! Včasih smo nosili le pobarvano kotenino — zdaj pa je vseeno, z grunta ali bajte, s kmetov ali iz mesta. Kakšno vpitje je bilo, ko je prinesla rajna Šlepuca pisan kambrik iz Ljubljane za Tomažkovo. Vse je gledalo za njo. Zdaj jih pa poglej Juriščanke in Zagorke! — Včasih je šla botra Fenda iz Zagorija v Ljubljano — po cel teden se je vozila in hodila in mi otroci smo vedeli, da je Ljubljana nekje daleč za gorami — zdaj pa v enem dnevu semintje. Svet se je zožil, menim. Pravijo, da vozi po Ljubljani goreča pošast ljudi po cesti — pomislite samo —“

„Res, res“, je hitel Vinko, „za dvajset vinarjev vas pelje po celem mestu.“

„Moj Bog vendar“, je vzdihnila ženica. Hrvatin pa je rekel: „Drugi časi, drugi ljudje, vsak rod je slabši, pravijo da bode konec sveta, ko bodeta mlatila dva pod enem mernikom. Moj oče so imeli še vse zobe —“

„Zdaj jih pa še novorojenčki nimajo“, se je smejal fant.

„Molči, mlečnik! Misliš, ker studiraš, da smo mi od včeraj . . . Čarovnica je lezla skozi ključavnico nad mene — pa sem ji pokazal, kaj se pravi nagajati staremu kanonirju. Dušila me je . . .“

„Žgancev ste se najedli, oče, in vznak ste ležali“, se je oglasil Vinko kratko.

„Ali res ne moreš biti tiho!“ se je jezil stari vojak. „Debele bukve, kakor jih imajo fajmošter pri maši, bi lehko spisal, kaj sem vse videl. Kakšni fantje smo bili pred Magento: Šabcev Luka, Erjavčev Lovre in Lojze iz Zagorja, Jadevov iz Trnja — sami kanonirji in še kakšni! Naša krogla ni izgrešila — in če bi bil jaz feldmaršal, ne bi bili izgubili bitke, pri moji veri, da ne! Pasja stvar, v najhujšem streljanju prijaha general, da naj pustimo kanone in bežimo . . . Še nekaj hipov, pa bi nas zajel hudič laški. Mi z zasedenega mesta, oni nanj in za nami. Srečo, da smo imeli generala. Ko smo bežali, je prijezdil k nam Gylaj — naš general je zahteval sablo od njega, ga del pod eskorto in šli smo naprej . . .“ Mož se je zavil v dim.

„V zgodovini ni nič o tem", je zinil Vinko z nevernim obrazom.

„Seveda, če ni zapisano, pa ni res. — Napiše se pa, kar se hoče. Mi prostaki smo videli čudne reči — pa kdo veruje prostaku... Jokali smo od sramote, ko je bilo vse izgubljeno..." Mož je molčal. Mnogo let je minulo od takrat, sramota radi izgubljene bitke je še segrela kri starega kranjskega fanta. Škoda, da umirajo drug za drugim pravi kranjski fantje, stare korenine.

Tiho je sedela družba. Luca je naslonila glavo na fanta, mati je dremala, skale pa so rastle v mesečnem svitu više in više, po njih so se plazili duhovi, prozorni, megleni... z nasprotnega konca vasi pa se je slišalo petje: „Kranjski fantje, mi smo mi ..." Stari je vzel pipico iz ust in del zaničljivo:

„Je to petje? So to fantje? Smrkovci so! Mi, mi, smo bili fantje... kadar smo zapeli, so se tresle hiše, dekleta so odpirala okna, kaj ne, Žefa?" Sunil je dremajočo ženo.

„Molči, molči, prismoda", se je oglasila nevoljno, „moli rajši!" In dremala bi še naprej, pa priletela je žareča od ognja, krepka mlada dekla županova in prisela na klop z besedami: „Eh, naj se malo ohladim. Večerja je na mizi, Vinko, in tudi za Luco bo nekaj." Odskakala sta veselo, žena pa se je predramila, spustila kolena iz objema rok, raztegnila jih in zazevala globoko. Potem je prašala dekleta: „Ste imeli dosti pivcev?"

„Oh, odkod pa naj pridejo? Ustavljajo se po drugih vaseh; cel dan smo stočili štiri litre. Trudna sem pa, cel teden smo imeli delavce, zdaj sem pa pripravila za v gore."

„Kaj si pripravila?" je prašala stara žena radovedno.

„Oh, saj veste kaj: fižolovka, turščični žganci, vino, kofe, potica, vse mora biti, pa še mrmrajo."

„A, svet je strašno razvajen", je pritrdil Hrvatin. „Ubogi kmet, ki ne more obdelati z lastno družino — ni v stanu shajati. Letine so slabe, zemlja je izpita, davki veliki — zato pa gre vse v Ameriko. Za božjo voljo — Peterk je prodal seno in zračunil, da ima še izgubo ..."

„Kaj pa Jože, oče?" je prašala krepka deklica in postala še bolj rdeča.

„Na jesen, pa ne letos, pride domov", je rekla veselo mati Jožetova.

„Potem ga boste pa ženili, kaj ne?"

„Potreba bo. Piše, da bo kupil še par njiv in kako živinče, delati pa nima kdo. Luca pravi, da gre v službo v mesto."

„Ali ne mara Jožeta?" je prašala dekla.

„Ne Jožeta, ne kmetiškega dela", je odgovorila pikro mati; „pa naj gre; odgojila sem jo, naj pa poskusi po svetu."

„Saj tudi ni za kmetico", je rekla dekla živahno, „ona je le, da pase in sanja; pri vas pa je treba, da dela in prinese tudi kaj s saboj. Da Jože nekaj prinese, nekaj nevesta, potem si hiša opomore."

„Prav imaš", je rekel stari, vzel pipo iz ust in ogledoval pozorno krepko deklico. Kajti na kmetih se ne govore take besede tjavendan, tam je vse premišljeno, polno pomena. Tudi mati je pogledala dekleta in nasmehnila se zadovoljno: „Ne bo tako slabo ne pri nas, in če bo nevesta delavna in prinesla kaj ..."

„Take da nima nič, vam pa ni treba jemati", je dejala dekla in vstala. „Kedar pišete Jožetu, recite, da ga pozdravljam. Lahko noč." Odšla je. — Preden sta mogla pregovoriti stara dva kaj o tem, je prihitela Luca, spremljana od Vinka.

Prinesla je materi kos pečenega štruklja.

„Vidiš", je rekla mati, „take štruklje bodeš spekla, ko bodeš pri Vinkotu za kuharico, saj jo bodeš vzel Vinko, kaj?"

„Seveda", je pritrdil fant veselo. Luca se je smejala: „Vam štruklje, očetu tobak, ste zadovoljni, oče?"

Pa mož je molčal nevoljno, on ni maral slišati, da odide Luca, ker jo je ljubil, odkar jo je našel burnega zimskega dne, jokajočo pred svojo hišo. Ura je bila devet. Vinko je odšel, Hrvatinovi so šli molit po lepi stari navadi rožni venec. (DALJE.)

LEA FATUR:

V BURJI IN STRASTI.

POVEST.

(DALJE.)

V.

Misli pa mu preletijo
tesno sobo in hitijo
do domače vasice,
do preljube rodice.

Počitnice so hitro minile. Dijaku je prišel dan ločitve od domače vasi. Težko se je odpravljal. Domača vas! V njej je bila vsa poezija njegovega življenja. Skrbni oče, dobra mati in ljubka črnooka. Junaško se je držal Vinko, ko je zlagala mati s solznimi očmi perilo v kovčeg, ko je polnila dva koša, enega za sina, drugega za gospodinjo. Vendar — ko je stal voz pred hišo, ko ga je objela mati zadnjikrat in priporočila Bogu, ko so se zaiskrile Lucine oči in je udaril hlapec z bičem — tedaj so se orosile tudi njegove prijazne oči.

Bilo je tudi tako lepo doma. Mati ga je že pri zajtrku izpraševala, kaj naj mu skuha za kosilo. V omari so ga čakale dobrote, katerih se dijak nikoli ne brani. Dan mu je potekal brez vse skrbi in boli. Tam v Ljubljani pa ga pokliče zjutraj zgodaj osorni glas gospodinje, porogljivo ga pogledajo z mize Virgil, Ovid, Homer! In v šoli večni strah — komaj si odprl usta — modro si zinil, pa že jo imaš — dvojko. In ko prideš iz šole, ne srečaš materinega ljubečega pogleda — rezki glas gospodinje te izprašuje, kako je bilo v šoli. Tudi materine vedno odprte omare ni, kosila ni, da bi izbiral dijak — mora biti skromen in zadovoljen z vsem . . . In kje so Lucine oči, kje njen srebrni smeh? Težko dijaku v takih okoliščinah! Padale bodo dvojke, slišal bode opomine, preden se bode zopet zavzel in vtopil v vso gimnazijsko modrost. Res, težko je dijaško življenje, zato slava s trudom priborjeni učenosti: slava njim, ki so se prerili brez spotikljaja od prve do osme šole in so zadobili slednjič mature lavorjev venec!

Take misli so spreletale nekoliko raztresene dijakove možgane, ko so brzeli konji proti Globovniku. A se jim ni imel časa vdajati, saj je sedel oče zraven njega in mu dajal po navadi očetov dobre nauke. Fant je poslušal in obetal. Ljubil je moža, ki se je žrtvoval, da pribori sinu boljšega kruha. Žal, da uvažuje le malo dijakov zlate nauke očetov! . . .

Prišli so do klanca. Hlapec je ustavil in zavil zavoro. Vozil je počasi po nevarni strmini. Sedaj je popravljena cesta, zasut Globovnik, takrat pa se je bilo kaj lehko ponesrečiti v dol. Počasi so prišli doli, hlapec

je odvil zavoro, Grgurin pa je pozdravil preprosti križ, postavljen v znamenje in spomin nesreče.

„Tukaj so našli Lucino mater", je rekel sinu.

„Oče", je prosil Vinko, „povejte mi no natanko, kako je bilo."

„No, ravno do postaje bo", je menil mož, zavihal si brke in začel: „Tista zima, ki je prinesla Luco v Šembije, je bila prav huda. Ravno pred Božičem je razgrajala burja z neobičnо silo. Zametala nam je vrata, da nismo mogli iz hiš. Če si odkidal sneg, v hipu je bil tu nov zamet. Vlak ni mogel več dni naprej. Ljudje so morali čakati ali voziti se s pošto, ki je šla po tej cesti do Št. Petra. Osem dni je razgrajala burja, pihala, piskala, tulila, da smo mislili: konec nas bo. — Dva dni, preden je polegla, je pridihal proti večeru Hrvatin k nam. Prikobacal se je komaj skozi piš in zamete in pravil razburjen, da je stopil po opravku iz hiše in našel v snegu zamotano, jokajoče dete. Vzel ga je urno v hišo in žena ga je komaj pogrela; še malo, pa bi bilo zmrznilo. — Otrok je moral pasti s kakega voza — sem rekel — saj od daleč ga tudi burja ni prinesla. — Ali pa če je vilinsko dete, je rekel Hrvatin, ki je bil vedno poln vraž. — Ne bodi neumen, sem mu rekel, kaj ti vse pride na misel; jutri pridem pogledat, ko se poleže burja, se bode že kdo oglasil in iskal dete. Bil sem že takrat župan, je dostavil mož ponosno, kajti županoval je že dvajset let in pobahal se rad malo s tem.

„Hrvatin se je vrnil po zametih, mi smo pa ugibali, od kod bi bil otrok. Drugi dan nam ni dalo miru; hlapec pred nama z lopato, midva z materjo za njim. Pripehali smo se s trudom do bajte in našli v naročju Hrvatinke ljubko, malo deklico, po mestno oblečeno. Skrivala se je k ženi in vpila: „Mamma mia! mamma mia!" . . .

To je torej laško dete. — In ni drugega mogoče, nego da se je kdo peljal skozi vas v tistem vražjem vremenu, in da je vrgla burja otroka z voza. Moja žena je občudovala lepoto otrokovo: kar se ustavi pošta v silnem pišu burje, stari Luka je držal konje, mladi hlapec pa je skočil k nam. Bil je premrzel in prestrašen, komaj je mogel izpregovoriti. Dejal je, naj gre eden k županu. — Župan je tu — pravim jaz. — Hudodelstvo ali nesreča, župan — je jecal zmrzli hlapec; — pod Globovnikom leži pol v snegu zakrita ženska, mrtva seveda. Naznanil sem vam to, mi moramo v Št. Peter. Vrnemo se popoldne; če ne gre nobeden poprej v Bistrico, greste lehko takrat z nami. — Spogledali smo se. Kaj storiti? V takih prilikah naglica ni dobra. Skoraj gotovo bode tu kakšna zveza med mrtvo ženo in detetom. Morda se je cel voz ponesrečil in dokler se ne vleže burja, ne izvemo nič stalnega. Vendar sem rekel hlapcu, da pojdeva v Bistrico, otrok pa naj ostane pri Hrvatinu, dokler kaj izvemo. To sem povedal Hrvatinki, ki je bila v vidnem strahu, da ji odnese otroka moja žena. Saj veš, kako so ženske neumne na lepe otroke. Moja je gledala kar zaljubljeno v punčiko — pa smo imeli doma tri takrat; no pozneje, ko so nam pomrli, je bilo tudi meni skoraj žal, da nisem vzel Luce k nam.

Pa nisem hotel žaliti starih. Skrbel sem po možnosti za njo, kakor veš. No pa vrnimo se k vožnji. Bila je od vraga ta vožnja v Bistrico! Mraz, da se je duša tresla, burja taka, da je hotela vse odnesti. Gore snega so bile po potu, komaj smo prišli doli blizu ceste. Na dnu Globovnika je res ležala ženska, mrtva kajpada. Burja jo je bila pokrila s snegom do pasú — roke so bile stegnjene — črni lasje razpleteni — v kolobaru krog glave — primrznjeni . . . Burja ji je odpela obleko, razgalila vrat — bilo je tako čudno. Ustavila sva malo voz in gledala. Najrajši bi se bil jokal. Hlapec naš si je brisal nos z rokavom, meni so zmrzovale solze v očeh. Gore snega in ledú, krajina trepetajoča v pišu burje, mrtva žena v snegu, in gori pri nas ubogo dete, bržkone njeno dete . . . Zavpil sem na konje, prevpil tuljenje burje in prišli smo srečno v Bistrico. Konje sem pustil pri Andrževih. Začudeni! so izpraševali, kaka sila me je pripodila v

takem vremenu. Ko sem povedal, so kimali, da so pričakovali, da se bode nekaj zgodilo, ker je tulila in jokala burja z neobično močjo. — Hitel sem na sodišče. Ko sem otepal sneg z obleke, je prišel stari Gärtner gledat, kdo prihaja. — Za božjo voljo, Grgurin — je dejal, — kaj se je zgodilo? — Le hitro k sodniku, sem odgovoril in hitel v prvo nadstropje. Uradniki so se dolgočasili pri svojih mizah. Stranke ni bilo nobene — moj prihod je zbudil občno pozornost. Uradniki so pustili posel in prišli za mano, sodnik mi je skočil naproti — povedal sem naglo o otroku in o mrtvi ženi.

„Slišal sem, da čakajo na postaji Lahi, morda se je kateri od njih peljal z vozom in ponesrečil...", se je oglasil sodnijski pristav.

„Pojdite, Gärtner, hitro k stražmojstru, naj pošlje na restavracijo in kolodvor povprašat", je velel sodnik, „in pride naj kolikor mogoče hitro, da izvemo morda, pri čem da smo. Vi pa sedite, Grgurin, da vzamemo vašo izpovedbo na znanje."

Zapisali so vse, potem smo še govorili, povedal je vsak svoje mnenje, in sodnik je rekel adjunktu: „Vražji Luka, sedaj jo je pa ugenil."

„Slučaj", je odgovoril pristav.

Minula je dobra ura, preden je pridihal orožnik. Sinji nos, ogorela lica, solzne oči so pričale, kako se je tepel z burjo. Povedal je, da je odpeljal popoldne prejšnjega dneva Rejčev Frane laško družino iz restavracije v Št. Peter. Žena, mož in malo dete — bržkone so bili tisti. Poslal je že k Rejčevim po Franeta. Kmalu je pripihal že drug orožnik in povedal, da se Frane še ni vrnil.

„Mogoče, da se je ponesrečil", je menil sodnik in si mel roke, „čuden slučaj, kaj ne?" je dejal adjunktu. „Ni drugače — komisija mora v Globovnik — treba je voza za nas, voza za mrliča. Najpoprej jo pripeljemo sem — drugo bode spravila preiskava na dan."

Gärtner je šel naročit voz, jaz sem šel kosit, ker sodnik je menil tudi, da si je treba segreti želodec za tako pot.

Ob eni uri sta stala voza pripravljena pred sodnijo; tudi jaz sem čakal tam s svojim vozom, hotel sem kaj izvedeti radi otroka. Prišli so sodnik, pristav, pisar in praktikant. Tudi zdravnik, ne vem kaj je hotel pri mrtvi, je sedel na voz. Burja ni bila več tako silna, ker sploh rada počiva okoli poldne. Vozili smo lepo v vrsti, radovedne babele so plaho odpirale duri in kukale za nami. Kmalu smo bili pod Globovnikom. Kakor nalašč je umolknila burja popolnoma, ko smo stopili z vozov. Čudna tihota je nastala, mrtva je ležala nepremično... Uradniki so pogledali po strmini po okraju: o vozu in Franetu ni bilo sledu v snegu.

Pisar je stopil nazaj v voz, odprl svoj kovčeg za pisanja in se pripravil, da bode pisal kleče. Naš hlapec pa Križev Janez sta pripravila lopate, da odgrebeta mrtvo.

Sodnik je narekaval, pisar je pisal. Kako so našli mrtvo, ob kateri uri in kje — vse drugo bo že spravila preiskava na dan. Pisar je končal in spravil akte, ko se je pokazal na robu Globovnika voz, ki je drčal hitro po gladkem snegu. Pred komisijo se je ustavil Rejčev Frane. Debelo je gledal hlapca z lopatami, mrtvo žensko truplo in komisijo. Vsi smo stopili krog njegovega voza. Pisar je segel zopet po papir — sodnik pa je velel: „No, Frane, le stopi malo doli... Ali nisi vozil včeraj neke Italijane v Št. Peter?"

„Sem."

„Koliko jih je bilo, ko so šli tukaj na voz in koliko jih je izstopilo tam?"

Frane je gledal mrtvo in se praskal za ušesom: „Videl nisem, koliko jih je vstopilo, ker mi je pihala burja tako salamensko v obraz; vedel pa sem, da so mož, žena in dete. V Št. Petru pa tudi nisem gledal, kdo stopa z voza, burja mi je nosila sneg in pesek v oči, konja mi je hotelo odnesti; moža sem videl, ko mi je plačal — obraza njegovega pa ne."

„Kaj pa ta ženska tu, se ti kaj znana zdi?"

„Pri moji veri, zdi se mi, da je to žena Laha, katerega sem vozil včeraj. — Prosila ga je, naj ne hodi..."

„Kje je pa otrok?" je vprašal sodnik strogo.

„Ali jaz vem? Morebiti tudi tukaj v snegu.“

„Otrok je v Šembijah“, je razjasnil sodnik.

„O ti primaruha! V Šembijah sem bil moral ustaviti, zagazili smo v zamet . . .“

Pa kaj bi pravil vse natanko, naložili smo truplo in se vrnili spremljani od Franeta v Bistrico. Burja je spet vstala in jokala krog nas. Ostal sem tisti dan v Bistrici. Moral sem poslati po otroka. Drugi dan so bili povabljeni vsi s kolodvora in restavracije, da si ogledajo truplo mrtve žene in živega otroka in popišejo moža, ki je bil na sumu — za katerim so brzojavili že prejšnji dan v Št. Peter in Trst.

Priče so izrekle enoglasno, da sta to žena in otrok, katere je vozil Frane. O možu pa ni vedel nihče nič povedati: ne imena, ne stanu, ne obraza. Da je bil visoke postave in črnih oči, zavit v črn plašč, to je bilo vse, kar je izvedel sodnik, in še, da se mu je mudilo v Trst. Sodnik je kar besnel: od tolikih prič, pa ni mogel dobiti imena njega, ki je storil nečloveški čin. Restavrater se je izgovarjal, da ni imel povoda, prašati tujca za ime, knjige za potnike ni niti imel — plačal je bil pa vse pošteno.

Frane je rekel tudi, da ni navada izpraševati v taki burji popotnike, posebno če človek ne zna laškega. Plačal je pa tujec dobro.

„Tepci ste vsi vkup“, je renčal sodnik, „da vam le plača, pa je vse dobro!“ . . . Storil je vse, kar je bilo mogoče. Hrvatinka je prosila, da sme otroka vzeti s seboj. Sodnik je dovolil za toliko časa, dokler bode kaj več zvedel. Zdravnik je razkosal mrtvo — in je pogruntal, da se je najbrž ubila in potem zmrznila. Moder je bil.

Vsa pisanja in preiskave niso nič izdale. Sodnik ni vedel kam z otrokom. Hrvatinka je prosila, naj ostane pri njih. „Saj človek ni pes, kaj bi preganjali ubogo dete po svetu. Kjer jedo trije, jedo tudi štirje.“ Tako je ostala Luca pri njih. Dokler ni Jože dorastel, je že šlo in branil sem, kakor veš, deklici v službo, saj se vendar en dan ali drugi lehko še kaj izve. — No, pa sedaj se je stvar zasukala. Luca ne mara Jožeta in tudi, ko bi ga marala, bi jaz tega ne dovolil.

Naučiti se tukaj tudi ne more bogvekaj; naj pa gre . . .“

Prišli so v tem že do postaje, ustavili se pri Franci, izpili kupico na srečen pot in hiteli po vozni listek. Na kolodvoru je sprejelo Vinka par dijakov iz Bistrice. Poslovivši se od svojih dragih, so stopili v vlak in pozdravili še skozi okno mogočno trnovsko cerkev. Hitro je izginila cerkev, vas pod njo, podstenski most, cesta na Šembije, vse je izginilo. Vlak je puhal in stopal vedno hitreje, kakor potnik, ki se spomni šele na potu, kako kesno je, in požuri svoj korak.

V Št. Petru je vstopilo še nekaj zagorskih dijakov, za njimi se je pririla stara ženica in se pohvalila, preden jo je kdo prašal, da gre k sinu, ki ima imenitno službo v Ljubljani.

„Kaj pa je vaš sin?“ so se muzali dijaki. „Vidijo, gospodje, takle je, kakor ta gospod, ki karte ščipljejo . . .“ Dijaki so se posmejali dobri mamici.

Med smehom in veselimi dovtipi se je prikazal kmalu ljubljanski grad, se videl Rožnik, Rožna dolina, pozdravljal je dijake dobro znani Tivoli. Sprevodnik je dokazal, da imajo železničarji močna pljuča — odprl vrata in izsuli so se dijakov in dijačinj črni roji. Vinka je čakala gospodinja, žena visoke postave, cvetočega lica.

VI.

Rano zlata zora vstala,
bele gore poljub'vala
bele gore skalovite
in njih cerkve ponosite . . .

Jurmanova Katra je bila vdova sodnijskega sluga ali biriča, Lovrinevega Pepeta iz Bistrice. Bila je doma iz Šembij. Ker je bil mož svoj čas v Bistrici in potem v Postojni v službi, je bila poznana po celem postojnskem okraju, in kdor je imel opravila v Ljubljani, se je obrnil do nje, ko se je po moževi smrti nastanila le-tu. Šla je v Ljubljano, kakor toliko drugih mater, da omogoči sinu študiranje. Upala je, da po-

stane sin duhoven, a sin je prevaril njen up, vleklo ga je v visoke šole. Mati je bila poparjena — pa bila je mati — odpustila mu je prevarjeno nado, podpirala ga po močeh, dokler je skončal še tista leta in stopil v službo k nekemu advokatu na Dunaju. In ko ji je došel nekoč droben list z besedami: „Promoviran sem za doktorja", je točila mati solze veselja. Rada je govorila o sinu doktorju, ki ima lepo službo in ji pošilja vsak mesec nekaj za stanovanje. Pristavljala je: „Težko je šlo; koliko košev sem zvlekla na pošto, koliko korakov sem naredila, kaj sem pretrpela — pa hvala Bogu — sedaj je moj Janezek doktor." Da se le ne bi še oženil, to je skrbelo mater: pozabil bi potem na njo, in sinahe so navadno ošabne. Iz Ljubljane si ni želela, ali upala je, da se nastani sin enkrat v Ljubljani. — Katra ni bila po Notranjskem samo znana, ampak tudi spoštovana kot modra žena. Ni pretekel teden, da se ne bi oglasil pri njej zavedni Zagorec, krepki Knežan, ali ponosni Postojnčan. Vedela je Katra, kje se kupi to in ono, kateri advokat je boljši, kdaj ordinira ta ali oni zdravnik. Njeno blago srce je našlo pomoči in sveta vsem. Revež ni šel nikoli brez daru od nje, znanec ne brez postrežbe.

Pri tej dobri ženi je stanoval Vinko in še dva prvošolca, ki sta prizadevala skrbni gospodinji mnogo gorja. Imela je Jurmanova še malo posestvo po možu v Bistrici. Ker ga ni mogla obdelovati sama, je dajala na polovino in prišla vsako jesen po svoj pridelek. Tedaj se je razneslo hitro po okraju: Jurmanova gospa je tukaj. In prišel je voz iz Šembij po njo, morala je v rodno vas. Na tem potu je srečavala pogostokrat nabiračice, ki so hodile od hiše do hiše. Navada je namreč po Notranjskem, da pridejo omožene vaščanke jeseni v mesto na biro: tu skleda fižola, tam jerbas krompirja, pa se pribere. Malo pogodrnjajo kmetje, če je slaba letina, dajo pa le, ker je Notranjec radodaren, kakor pravijo.

Čas je hitel. Komaj se je Vinko udomačil v šoli, mu je odprl odhod gospodinje v Bistrico srčne rane . . . Gladka in bela se vije cesta po Globovniku proti Šembijam. Ob njej žarijo dekliške oči, po njej stopa skrbna mati . . . Naročil je Vinko gospodinji pozdravov do roditeljev in — do Luce . . .

Ko je Katra opravila v Bistrici, spravila svoj pridelek v žaklje in dela na vlak, se je pripeljala zmagoslavno v Šembije. Na pragu hiše sta jo sprejela župan in županja in jo peljala v gornjo sobo. Tam je že čakala pokrita miza, in rdečelična dekla je hitela nosit na mizo cvrtje, ki je najboljša jed v Šembijah. Po veži pa je stopicala Luca, žareča v obrazu. Rada bi videla teto, pa se ni upala v sobo. „Eh, kaj boš stala tukaj", se je smejala dekla in sunila Luco skozi odprta vrata.

„Luca, tička moja zlata, pojdi le sem," tako je klicala Katra sramežljivega dekleta in jo posadila k sebi. Mati županja pa je postavila krožnik in kupico pred njo: „Danes se moraš tudi ti gostiti, saj si naša." Luca je gledala skozi kodrce na krožnik. Cvrtje! Pomislite, da ni poznala Luca boljše jedi — pa sramovala se je jesti v tako odlični družbi.

„Ali bodete prišli kaj k nam, teta?" je prašala plaho.

„Bodem", je dejala teta.

Župan je natočil: „Pij, Katra, na tvoje zdravje!" In trčili so, tudi Luca je morala trčiti, in štela si je v posebno čast.

„Seveda bodo prišli teta", je odgovorila županja, „zmenile se bodete s Hrvatinko za Luco. Ti ji dobiš lehko kako dobro službo v mestu. Kaj hoče dekletce tukaj, za kmetiško delo ni, šivati je ne veseli, naj pa poizkusi malo po svetu. Jože pride drugo jesen domov in ker jo hoče poročiti, je to zelo sitno — bolje, da gre odtod."

„Prav je to", je dejala Katra. „Bogve kaka sreča jo čaka po svetu, tukaj pa tolci revščino."

Prijela je drobne dekletove roke. „Ali so te ročice za kmetiško delo? Neumen je tisti Jože — naj si dobi kako Kraševko. Ti boš nosila v mestu klobuk in solnčnik — pa še uradnika lehko dobiš, kaj, taka punca?"

Grgurinovim so ugajale te besede, in, ko jih je ponavljala Jurmanova pri Hrvatinovih, je bila mati zelo zadovoljna, stari vojak pa je molčal nevoljno. Saj njegova beseda nič več ne velja. Kje so stari časi, ko je zapovedal gospodar, in je stalo kot pribito? Zdaj ima vsak ud družine svojo glavo, zato pa gre tudi vse narobe. Tako je godrnjal Hrvatin sam s seboj in spuščal svojo jezo v goste oblake dima.

„Na zimo, zlata moja", je dejala Jurmanova, „ni dobrih služb, zato ker s kmetov pritisne vse v mesto. Na pomlad pa gredó zopet na polje. Tudi pridejo laške gospe — pri tistih je dobro služiti. Pisala ti bodem, kadar dobim kaj dobrega; tačas si pa napleteš nogavic in našiješ perila. Botra Grgurinova so obljubili bombaža in platna, pokazali bodo tudi, kako se šiva."

Luca je na vse to kimala.

Jurmanova ni ostala dolgo v rodni vasi, odpeljala se je v Zagorje in v Knežak. Obiskala je znance, in ko je izvedela, kdo se je oženil, kdo umrl, kdo odšel v Ameriko, ko je razveselila vse bolnike z dobrimi sveti in sprejela od vseh davek spoštovanja in hvaležnosti, se je vrnila v Ljubljano. Obdarila je svoje znanke, odpočila se od truda in čakala mirno zime.

Tista zima je bila posebno dolga za dve hrepeneči srci. Vinko je premleval šolske knjige in mislil na Luco, ona je pletla, šivala, učila se italijanščine in mislila ne toliko na Vinka, kakor na novosti, katere bode videla in doživela v mestu. Videla je te borne kmetiške hiše, in si ustvarjala v svoji, po lepoti hrepeneči duši, krasne palače, čarobne vrtove. Menila je, da more stanovati sreča samo za umetno okrašenim zidovjem, samo sreča hoditi po mehkih preprogah hiš, katere si je slikala njena južna domišljija.

Tista zima je bila prav burna in večkrat je zarila deklica ponoči glavo v blazino, da ne sliši jokajočega glasú. Spominjal jo je matere, ponesrečene v pišu burje . . . Kadar je šla k maši, se je ustavljala na posneženem grobu materinem. Molila je in jokala. Kaj čaka v daljnem svetu hčerko nesrečne matere?

Pa minila je zima, četudi je bila ostra in huda. V zatišju skal so se pokazali rumeni ključki. Prišla je pomlad. Ugoden vetrič je vel, v voljnem zraku je brstelo drevje in grmovje, trava je zelenela, zvončki so zvonili, vijolice dehtele. Veseli otroci so se dičili vriskaje s cvetjem, odrasli so hiteli kopat, orat, sadit. Za nje je bila pomlad čas dela, in šla je mimo njih, v svojem čaru neopažena.

Nikogar v Šembijah ni razburil prihod pomladi tako kakor Luco. Ona ni hodila, plavala je na perotih svoje domišljije, srce ji je bilo burno, ponoči ni spala — štela je skozi okno svetle, trepetajoče zvezde. In ko je prišel sel s pošto iz Trnovega, so mu žarele naproti njene oči, polne upanja in vprašanj. In prišlo je dolgo pričakovano. Vinko je pisal, da ji je dobila teta službo pri gospe nekega italijanskega inženerja, ali kaj da je. Vodila bode dva otroka na izprehod in pomagala v hiši. Gospa, pravi teta, je dobra ko duša. Pride pa naj takoj.

Luca je skakala od veselja. Mati si je brisala solze, ko je pripravljala perilo za deklico. Spekla je masleno štruco in pri Grgurinovih se je pekla potica. Oče Hrvatin ni našel miru, šel je z doma na njivo, z njive je prišel na dom, in ni vedel, po kaj, ne kam. Čevljar je pokazal Luci tiste čižme, da bo obuta za nekaj časa.

Bil je ravno praznik Oznanjenja Matere božje in Hrvatinka je hotela iti z Luco na Brezje, preden stopi dekle v službo. Ko je čula soseda Mihlovka, da se odpravljata na Brezje, se je zavzela brž, da gre tudi ona ž njima. Mihel, gospodar, je godrnjal nekaj, pa to je možka navada, in pametna žena se ne ozira na to.

Prišel je na trepetajočih krilih zadnji večer pred odhodom. ‚Zdrava Marija' je že odzvonilo, v daljavi se je slišal milotožni glas zvončka osamljene cerkve na gori. Bilo je, kakor da bi zvonili duhovi. Milo je gledala večernica na sedeče pred Hrvatinovo hišo. Oblak je plaval nad večernico, a ona je

žarela tem svetleje. Oblak žalosti je ležal na obrazih Hrvatinovih, a Lucine oči so žarele tem svetleje. Grgurinka in nekaj deklet se je prišlo poslovit. Žena je dajala Luci dobre nauke, dekleta so jo prosila, naj jim piše. Hrvatin je že nabasal in pokadil tri pipe, pa ni mogel priti do besede. Slednjič se je vendar oglasil. Spregovoril je važno:

„Stara, ljuba moja Žefa, molči in bodi tiho! Dekle, ko bi ti mojo pamet imela, nikoli ne bi šla od nas. Mar nimaš kruha? Žgancev ti je ostajalo. Letos bodemo redili par prašičev, bo tudi špeha, rebrec in gnjati. Ko pride Jože, kupi kravico, imeli bomo mleka in masla. Jože prinese denar, nakupi ti lepih oblek, bodi pametna Luca, ostani doma! Dosti ni, kar imaš, ali to veš: po svetu pa je prevara. Jože je kmet, pa je pošten, glej, da te ne prevari gospod. Tudi jaz sem bil po svetu, videl sem Rim, Milan in Verono. Pa ljubše so mi Šembije, kakor tista mesta, zato pravim: Otrok, ostani doma!“

Mati se je nasmehnila trpko: „Ljubi moj Jože, cela vas ne ustavi Luce!“

Deklica je poslušala nestrpno, da je končal Hrvatin najdaljši govor svojega življenja, in je pregledovala poselsko knjigo, kjer je zapisal župan: „Oči črne, nos raven, čelo visoko, usta majhna“ itd.

Tisti večer ni spalo dekle. Ob petelinjem petju je že vstala in stopila pred vrata. V mraku je še zdela vas, skale so gledale strogo na Luco, cesta se je belila in hitela dalje . . . Radostno je gledala deklica po njej in po skalah. „Še danes pojdem od vas, in dolgo dolgo me ne bode . . .“

Tedaj se je odtrgal nekje kamen in padal z ropotom v nižino. Moral je pomandrati po potu prijazne ključce in sladke vijolice . . . Psi v vasi so zalajali tožno, petelini so zakikirikali . . .

Luca se je stresla in skočila v vežo. Jeli to spomin? Morda duh materin? Kaj pravijo skalnate gore? Šumelo je pač v votlem odmevu ropotanja: „Bedna, tožna se vrneš nekoč k nam in gledali bomo tvoj tihi grob.“

Ne več tako vesela, se je Luca oblačila. Stara dva sta vstala in se kremžila krog ognjišča, mačka je mijavkala in se plazila krog Lucinih nog.

„Glej živalice“, je rekel oče, „še ona ve, da gre Luca od nas!“

Molče je nalila mati kavo v velike skodele, molče so jo pihali in gledali so drug drugega. Grgurinov hlapec je privozil pred hišo in počil z bičem. Vinkova mati ni pustila Luce peš na daljno trnovsko postajo. Prišla je tudi Mihlovka, posedle so, prišel je tudi oče na spremek do postaje. Konji so potegnili in brzeli proti Trnovemu. Pokazala se je cerkev na griču, spoštljivo so jo pozdravili. Pri znamenju v Globovniku je ustavil hlapec, Luca je skočila z voza in pomolila za dušo uboge nepoznane matere. Kmalu so bili na postaji. Tam so našli še par Zagork in Knješčic, ki so bile istotako namenjene na Brezje. Ženske so se domenile, da se ustavijo drugi dan pri Jurmanovi in si ogledajo Ljubljano.

Vlak je zažvižgal, prihitel je mladi poštni hlapec Boštjančič; še vedno krepak, le nekoliko osivel, je nosil „koli“ k tračnicam. Vlak je pripihal in se ustavil. Nekaj potnikov je izstopilo, naše ženice pa so se zgnetle v prazen voz. Luca je sedla k oknu. Bila je prva vožnja v njenem življenju. Kmalu, še prehitro za Luco, se je ustavil vlak v Ljubljani. Na kolodvoru jih je res čakala Katra in pozdravljala burno romarice:

„No, kam ste se pa namenile, na Višarje ali na Brezje?“ je prašala.

„Na Brezje“, je donelo enoglasno in žene so vlekle neke zavitke iz cekarjev in podajale Jurmanovi: „Nate, nam boste skuhali malo kosila jutri.“

„Saj ni bilo potreba“, je dejala ta, „malo kosila že premorem “

Luca se je ozirala plaho po široki cesti in vprašala tiho: „Teta, kaj ni Vinka?“ Katra se je nasmehnila z višine svoje modrosti.

Marsikaj so se zmenile ženske do gorenjskega vlaka, ki jih je odpeljal proti Brezjam.

(DALJE.)

LEA FATUR:

V BURJI IN STRASTI.

POVEST.

(DALJE.)

VII.

Krasna si, Ljubljana bela,
kakor deva razcvetela,
polna mika, polna čara . . .

Veselo so doneli zvonovi. Po trgu se je vse gnetlo praznično oblečenih ljudi. Razgovarjaje se, so stali v gručah možki — mimo njih so zazvenčale sablje — zažvenketale ostroge. Zibala so se nališpana dekleta, hitele gospodinje s svojim nakupilom.

Med hitečimi je bila tudi Katra. Sicer zgovorna, je komaj odzdravljala številnim svojim znankam; godrnjala je nad gnečo in vlekla zasopla težko naloženi koš.

Nestrpno so jo čakali dijaki; ura se je pomikala na osem. Hitro jih je odpravila k maši, urno pospravila in pristavila ogromen lonec na švedrasto železno ognjišče. Vrnili so se dijaki, odkazala jim je predjužnik, ukazala se jim učiti in vršila dalje važna svoja opravila.

Včasih je vzdignila svoj močni glas in reka raznih priimkov se je zlila na fante, katerih glasno, iz sobe prihajajoče vpitje je pričalo jasno, da se ne obnašajo kot krotki, dobri dijaki.

Hitela je Katra, uznojila se je — no — ko se je bližal poldan, je dozorel sad njenega truda: Miza je bila pogrnjena, kupice so čakale sramežljivo v omari, lonci so stali skromno na robu ognjišča . . . In slišalo se je na stopnicah ropotanje težkih, z žeblji nabitih kmetiških čevljev, desetero različnih glasov je klicalo nakrat:

„Oj Katra, kje si?“

Ta si je privezala urno bel predpasnik, odprla vrata in pozdravljala prihajajoče:

„No, romarice, kje so odpustki?“

Odgovarjale so ji vse enoglasno, vsaka je hotela govoriti — mnogo — in prva govoriti — zato so vzdignile druga čez drugo raznolike glasove — nastalo je vpitje, da so mislili prestrašeni sosedje: Turek se je utaboril pri Katri.

Prihiteli so fantje. Vinko, da pozdravi Luco in druge, manjša dva, da se nasmejeta kričečim kmeticam. Pa zgrabila je Katra omelo in zapodila zanikarneža . . . Nato je postavila veliko skledo na mizo in silila goste na stole. Obotavljale so se ženice in prisedale počasi. Vinko je privedel Luco, Rude je molil, sledilo je previdno zajemanje, siljenje in priznavanje, da je juha dobra. Katra je kimala: „Štirinajst dišav denem k mesu, mora biti; meso je od pitanega vola — kaj bodo tiste buše na kmetih.“

Žene so občudovale Katrino umetnost v kuhi, botra Krncova pa je potočila srebrn goldinar po mizi:

„Pošlji po en štefan, Katra, po juhici gre štirideset kapljic."

Rude je skočil na noge, vzel štefan z omare in prašal, že na stopnicah:

„Belega ali črnega?"

Ena je želela belega, druga črnega. Modri fant je prinesel rdečega in — manjkalo ga je pet prstov od roba.

„Si ga že zopet pokušal po potu!" je godrnjala Katra in natakala kupice.

„Da bi bila Bogu všeč naša romarska pot!" je napila Krncova in nagnile so kupice.

Katra je prinesla dvojno meso, dvojno prikuho. Žene so se branile:

„Celo svatbo ste nam pripravili, kdaj Vam vrnemo" itd. To je kmetska etiketa; treba je siliti in braniti se. Luce ni bilo treba prositi; vožnja ji je pretresla želodček. Tem manj sta jedla Vinko in Hrvatinka. Vinko od veselja, ker je bila navzoča Luca, Hrvatinka od žalosti, da zapušča Luca tako vesela dobre reditelje. „Daj tujemu otroku srčno kri, ne boš žel hvaležnosti", tako si je mislila in molčala, dočim so romarice glasno govorile o tem in onem in jim je Katra pravila o doslej nezaslišani draginji v Ljubljani — in dočim sta se pretepavala Fonze in Rude, razgreta od kupice vina.

Ženice so pa pregledovale stanovanje in se čudile lepoti posode v omari ter preprogam na tleh. Segle so celo pod pogrinjalo in otipale posteljnino:

„Oh, na migance ima vse, glej jo Katre, glej!"

Tako so vzklikale, rekle, da je tako lepo kakor v cerkvi, in pokukale tudi v sobo fantov.

„Le noter, prijateljica", je zaklical Fonze, „tukaj se mi učimo, zakaj nima tele oslovske pameti..." Razsrjene žene bi bile že pokazale hudobnemu fantu — pa klicala jih je že preoblečena Katra na izprehod. Poslala je manjša dva fanta k večernici, zavila si glavo v svileno omotačo, vse pozaklenila in odvedla žene v cerkev svetega Petra.

Vinko jih je spremil. Saj ne bi hodil s tropo glasno govorečih žensk — vedel je dobro, da bode srečaval sošolce — da bode grmelo drugo jutro v šoli vprašanj — zasmeha... Ali Luca je hodila zraven njega — njene črne oči so občudovale vse, njena rdeča usta se niso utrudila v vprašanjih.

Ponosno je stala pred njimi cerkev svetega Petra. Na krasnem pročelju se je zalesketala svetnikova podoba v mozaiku.

Katra je razlagala jezikajočim romaricam, kako se je trudil gospod župnik, da se je cerkev sv. Petra tako krasno prenovila, koliko škode je naredil drugi potres itd.

In naprej jih je vodila neutrudno govoreča Katra, čez leseni most na Poljane in na novo cesto pod Golovcem. Rdeče je žarelo tu v solncu na obširnem prostoru stoječe samotno poslopje — križ na strehi je pričal, da je to dom miru. Katra je privedla žene skozi tihi prijazni vhod — in objela jih je tihota ljube kapelice...

Skozi barvana stekla je prihajal le medlo solnčni žar — zlatil je lepo, malo nagnjeno glavo Kristusovo, lil čar življenja na blagi obraz, in sijale so oči v nebeški milobi...

Na drugi strani je kazala Žalostna Mati svoje od sedem mečev prebodeno srce: Prídite k meni vsi, ki ste potrti...

V belem blesku lilij je stal na edinem oltarju kip dobrega očeta vseh družin, vzora vseh mož, ljubko dete v beli srajčici mu je bilo v naročju in širilo ljubeznivo roke: Zatecite se k nama v borbah življenja...

Prazna, tiha je bila kapelica — pa zažvenkljalo je — po hodniku so zadoneli koraki — oddaljili se zopet — v kapelo je stopil prileten, uborno oblečen mož bolnega obraza — trudne hoje...

Odprla so se vrata zakristije — pater visoke postave, duhovitega obličja je stopal proti spovednici; njegove oči, polne milobe, so se nasmehnile Vinkotu, so premotrile romarice in lile up in tolažbo v bolno dušo trudnega potnika...

Drobna roka se je doteknila Vinkove rame, žarne oči so ga vabile — odšle so že romarice, molčé je stopal Vinko z Luco

za njimi. Katra se je ustavila pred vodometom na Franc Jožefovem trgu, razlagala modro pomen „Mestnega doma“, „Zavoda sv. Marte“ in naštela, koliko brizgalnic in ognjegascev ima naša rezidenca. Nato je peljala svoje znanke čez novi most do frančiškanske cerkve, ki je bila ženicam posebno povšeči.

„Jejs, jejs, kaj bo šele v nebesih, ko je že v tej cerkvi tako lepo“, so zdihovale naše dobre Notranjke. Luca je stala ko okamenela sredi cerkve. Vedela ni, kaj bi pogledala prej, slike na oboku, na straneh ali na oltarjih — ali bi občudovala prej vitke stebre glavnega oltarja, lestenca umetne cvetlice, vbrane barve oken, ali bi se ozrla na desno ali levo? Vinko jo je potegnil v lavretansko kapelo — pokazal ji nežnoljubke podobe Deteta Jezusa na stenah in jo vedel pred mali, v zlato in svilo odeti kip Praškega Deteta.

Luca je pokleknila, solze so priigrale v njenih očeh in spustile se po žarečem licu — bila je hči umetnika, hči lepega juga, in čutila je živo lepoto izraženo v teh slikah in kipih. Ganjen jo je gledal Vinko. Šibka, nerazvita, v nerodni kmetiški obleki a z ljubkim nedolžnim obrazkom, je sodila popolnoma v okvir slike, ki jo je obdajala.

Katra je naganjala: „Pojdimo, še dosti je cerkvâ!“ Nerada je šla Luca. Pogledale so ženice še vse cerkve, občudovale so umetno okrašene oltarje, divile se lepemu petju. Potem so šle k Jurmanovi po cekarje in koše. Katra je še pokazala kaj zna hitra kuharica: zavrtela se je — skuhala in nalila v trenotku velike skodele ženske tolažbe.

No, odpravile so se na kolodvor. Hrvatinka je jemala slovo od Luce in priporočevala je Katri: „Zanesem se náte, pelji jo k tisti gospe in povej, da je sirota...“

Brisala si je solze in naročala Luciji, naj bode pridna, naj ne pozabi Šembij in starega očeta. — Težko res je bilo slovo od drobne ljubke deklice — tem težje, ker je uvidela, da je Luci tako lehko ostati v tujem mestu. Menila je Hrvatinka, da bode peljala sama deklico k novi gospodinji, pa Katra je povedala, da gospe ni doma.

Prišle so na postajo. Kmalu je klical vratar z gromkim glasom potnike — Romarice so se zbasale skozi ozki prostor — Luca je gledala za njimi — njene krasne oči so se ovlažile...

Drugi dan sta šle Katra in Luci na Resljevo cesto. Ustavili sta se v prvem nadstropju z balkonom odičene hiše. Močno je bilo Luci srce, ko je prečitala v medeno, na vrata pritrjeno ploščo vrezano ime: Odoardo Giganti. Imenu je sledila beseda, ki sta jo obe komaj prebrali in še potem nista vedeli, kaj pomeni; kajti Katra, dasi že cela meščanka, je slišala le redkokdaj besedo „arhitekt“. Stali sta pred vrati in se nista upali noter. Posredovavka za službe je rekla Katri, da zna gospa Gigantijeva samo laški, čeravno je govorila hrvaški ž njo — zato je skrbelo Katro, kako se bode pomenila. Tudi Luca ni dosti zaupala svoji laščini, katere se je naučila iz Vinkove knjige.

„V imenu božjem, snedla nas ne bo!“ se je ojunačila Katra in pritisnila na gumb. Močno se je stresel zvonec — nekdo je pridrsal in odpehnil sitce.

„Kdo je?“ je vprašal rezek glas.

„Jaz“, je odgovorila Katra.

„Jaz? Kdo je jaz? — Jaz je vsak“, je godel glas za vratmi.

Na to nepobitno dokazovanje je hitela Katra: „Jurmanova sem in dekleta sem pripeljala.“ To je izdalo. Debela kuharica zabuhlega obraza je hitro premerila Luco in jima odprla vrata ukusno opremljene sobe.

Lucine oči so obvisele na lepem prizoru. Na pisani preprogi sredi sobe je sedela zelo krasna, še mlada gospa, v beli halji, z dolgimi, modrimi pentljami. Krog nje sta skakala lepa mlada fantka, jo objemala, božala, vlekla za dolge, zlatorumene lase, ki so se zgrinjali ko plašč po njenih oblih ramah. Lice gospejino je bilo klasične lepote, a žarelo je v tistem hipu v neopisnem čaru materinske nežnosti in sreče.

„Prišla je deklica, gospa“, je naznanila kuharica.

Dama je vstala, poravnala si krasne lase in gube na obleki — fantka sta se skrivala

v njih in tapala po dolgi vlečki. Katri in Luci se je odvalil kamen od srca, ko ju je nagovorila gospa s prijaznimi besedami v milo zveneči reški hrvaščini — povabila ju na divan in sedla sama v bližnji naslonjač. Plašno je sedla Luca na mehko sedišče — Katra je pa govorila. Besede so kar vrele iz njenih ust, povedala je vse, kar je vedela od Lucinih razmer, dostavila še mnogo iz svoje bogate domišljije — in uspeh je bil ta, da je potekla solza po krasnem licu gospe Giganti, da je potegnila Luco z besedami „Ubogo pišče!“ k sebi in ji obljubila, da ji bode ne gospodinja — ampak mati.

Vzhičena ji je poljubila Luca roko. Zdelo se ji je, da je to eden najlepših trenotkov njenega življenja.

Ko so se zmenile za vse drugo, je vprašala neugnana Katra:

„Gospa, ali ste z Reke, ker govorite tako lepo kastavski?“

„Da, z Reke, iz Vičičeve hiše.“

„Jejs, to pa je najbogatejša hiša v Reki. Odkod so pa Vaš gospod? In kje pa so?“

„Moj mož je Rimljan — ni ga doma, moral je po opravkih in ne bo ga še nekaj časa. Kako se bo začudil, ko bo videl malo Italijanko pri nas — veste — po laško jo oblečem — moderno je, da je pestunja v narodni noši — in ravno rimska noša se bo Lucieti najbolj podala.“

Gospa je povedala fantkoma, da je to njihova družica — in potegnila sta Luco kar seboj. To je dalo Katri priliko povedati povest o Lucini materi.

„Uboga revica!“ je zdihnila lepa Leonora in odslovila Katro.

VIII.

Pustila je vasico belo,
odšla je v širni, beli svet,
srce ji sreče je želelo ...

Po teh kolikor toliko zanimivih dogodkih so pretekli trije meseci. Divno so že cveli kostanji v tivoljskem drevoredu — in kadar je potegnil veter, so leteli cvetja dehteči, beli oblaki po šetavcih, ki so hodili posamezno, paroma ali v gručah pod visokimi, zamišljenimi drevesi. Kaj je Tivoli brez dijaka? Bil je in bo dokler stoji Ljubljana študent o prostih popoldnevih v ljubljenem šetališču: od plašnega prvošolca na strani stroge gospodinje do nadutega četrtošolca in do resnega maturanta.

Tam, kjer se križajo poti proti Radeckega gradu, pod šumečim kostanjem je sedel tudi Vinko. V roki je imel odprto knjigo, ali njegove prijazne, črne oči so motrile bolj deklico sedečo poleg njega. Le-ta se je bila naslonila na drevo, cvetje kostanjevo ji je padalo v bujne črne lase, katerih kita je ovijala ljubko glavico, dočim so silili nagajivi kodrci na čelo, ušesa in vrat. Imela je pletivo v naročju in roke so ji bile lenivo povešene. Oči so zrle na kup igrajočih se otrok, vender je bilo vidno, da so njene misli nekje daleč ... Zgenila se je, ko ji je padla igla na tla. Vinko jo je pobral in ménil:

„Danes se ti pa nič ne ljubi, Lucinka.“

„Saj se mi res ne“, je odgovorila deklica, vstala in vzela široki slamnik s klopi. Igraje ga je vrtila krog glave, da so leteli konci rdečih trakov liki venec krog njene glave ... Stala je tu mična, neprisiljena, in Vinko si je mislil: „Glej, kdo bi rekel, da je pasla še nedavno ovce! S težkimi čevlji matere Hrvatinke je sezula tudi kmetico ... Kako se je izpremenila. Zrastla je malo, poprej šibko telo se je razvilo, koža je postala nežna, zalila se z divno bojo temnih vrtnic, in oči — ah, te oči!“ Tako je mislil mladenič, a vender se mu je zdelo, da mu je bila šembijska Luca ljubša nego ljubljanska Lucieta —: tista ga je ljubila ...

Z glasnim vriščem sta prihitela ljubka fantka k Luci. Žlobodrala sta čudno zmes hrvaščine, slovenščine in laščine. „Nov jezik iznajdeta“, se je nasmejal Vinko. Luca je brisala dečkoma razgrete obrazke, vzela iz torbice južino in jo podala dečkoma. Gladila jima je kodraste glavice in jima gledala ljubeznivo v oči. „Podobna sta oba lepi materi, le oči niso njene“, je rekla Vinkotu

ko sta oddrčala fantka. — Vinko se je ozrl ljubeznivo v zamišljeno deklico:

„Povej mi Lucek, kaj te teži? Bila si tako srečna, hodila si po oblakih, dehtela si od radosti, zvenela v smehu — kaj te je poparilo? Ali ni gospa Leonora več tista?“

„O, gospa je vedno blaga, ljuba, ali gospod je tako čuden.“

„Ah, Luca“, je rekel dijak, „vedno se bojim zate! Ko si hodila v tisti rimski noši, je strmelo vse za teboj, in jaz sem bil ves zbegan . . . Luca, če pozabiš mene, ne vem, kaj storim . . . Srečen ne bodem več . . .“

Deklica si je otrla oči in vzdihnila: „Kaj je sreča, Vinko? Ko sem bila še v Šembijah, sem ménila, da me čaka sreča tukaj — pa

TOLAŽNICA V ZADNJEM BOJU.
PRIZOR IZ RUSKO-JAPONSKE VOJSKE.

JOSIP VRBANIJA.

„Morda si se mu zamerila?“

„S čim? Od prvega hipa je tak — govori s kuharico, z delavci — mene se pa ogiblje — vender dostikrat zapazim, da mi sledi njegov pogled.“

„Greh je misliti to — kaj pa če te rad vidi?“

Luca se je nasmejala s srebrnim deklišKim smehom: „Neumnež — saj mi niti ne privošči prijazne besede . . .“

bila je kratka, in sedaj ménim, da sem bila srečna poprej pri svojih krotkih ovčicah . . . Vedno me moti čudno obnašanje gospodovo . . . Saj veš, da ga ni bilo dolgo. Meni je gospa napravila tisto obleko in ménila, da bo soprog vesel male Rimljanke. Vse me je gledalo, ko sem hodila v kratkem, črnem, z rdečimi trakovi obšitem krilu, lični moderc iz baržuna, vezeni rokavci, pisana rutica . . .

Čakali smo gospoda — pa ga ni bilo. Gospa me je poslala z otroki sem — otroka sta se igrala — nakrat sta stekla s klicem: „Papa!“ tujemu, lepemu možu naproti. Vzel je Rikota v naročaj in ga poljuboval — vzel Markota . . . Meni je trepetalo srce, stala sem ob drevesu, menila sem, da mora doleteti tudi mene prijazna beseda . . . Riko ga je opozoril na mene. Držal je še dečka za roke, ozrl se s prijaznim smehljajem — — prebledel — in obstal ko okamenel . . .

Gledal me je, kakor strašno nočno pošast — iztrgal se dečkoma iz rok in divjal od njih — klicala sta ga — pa zastonj. Strašno hudo mi je bilo, jokala sem, ne vem zakaj. Gospa mi je rekla, naj se ne menim za vse to, ker je njen mož nervozen. Ukrojila mi je drugo obleko — pa tudi ona je bila žalostna. Tisti večer pa ni bilo gospoda dolgo domov. Jaz nisem mogla zaspati od razburjenja. Malo sem zadremala, očutila svetlobo — tedaj se je nagnil nad mano obraz mojih sanj — ali izpremenjen, postaran —“

„To se ti je sanjalo, Luca!“

„Ne, ne! Dobro vem. — Potem se je luč oddaljila, vrata so se zaprla polagoma. Ko sem vstala, ni bilo gospoda več, moja draga gospa pa je bila silno žalostna. Jedla sem še tisti dan pri mizi kakor sicer — saj veš, kako me ljubijo otroci — pa gospod ni užil ničesar — gledal je mene s čudnimi očmi . . . Od tedaj jém v kuhinji, od tedaj sem nemirna. — Kadar zakliče gospa nežno: „Odoardo!“ — tedaj se mi dozdeva, da je klical drug glas to ime — da ga je klical z grozo v tuljenju burje — v pišu viharja . . .“

Deklica je pritisnila roke na burno vtripajoče srce: „O, da bi vedela kdo, odkod sem! Ali me je vrgel zločin ali nesreča v skrito vašo vas?“

„Za božjo voljo, Lucinka, pusti misli na preteklost, teci mimo senc sedanjosti in veseli se lepe prihodnosti. — Jaz te ne bom vprašal nikoli, odkod si — samo rad te bom imel vse svoje dni.“

Luca je stresla glavo in zaklicala dečka.

„K večerji moramo. — Uči se pridno, Vinko, in ne misli preveč na to, kar sem ti pravila.“

Poravnala je dečkoma obleko in lase in odšla lehkih korakov. Otožno je gledal Vinko za njo, dokler ni izginila. Čutil je, da ni to vse, kar teži Luco — vse to je že bilo — nekaj novega jo mora mučiti . . .

In bilo je tako. Luca je imela skrivnost — ženska tenkočutnost ji je zabranila govoriti o njej. Hodila je vsak dan z otroki v Tivoli, hodila je po bližnjici in ta jo je vodila mimo sedanjega novega sodnijskega poslopja. Takrat so še zidali ta dom pravice in zadoščenja — pri zidarjih pa je stal včasih lep, mlad Italijan v beli obleki. Prvič ko je zagledal Luco, so mu zažarele oči in se strnile z njenimi — prvič ko ga je videla, jo je zabolelo srce — mraz in vročina sta ji prešinila telo. Pamet ji je rekla, naj ne hodi več po tej poti, a nočne sanje in dnevne misli so jo vodile vedno in vedno na njo . . . Napajale so ji bolno dušo s čarom njegovih oči. Luca je povešala glavo kakor bolna cvetlica. Kam je prešla njena krotka, solnčnojasna sreča? Oj deklice, mlade deklice, smrtna bol je za mamečim pogledom, za sladkim nasmehom ljubezni . . .

Tudi tisti dan je stal mladi Italijan na Lucijini poti. Vrtil je šopek žarečih nageljnov v roki in ga podal tresoči se deklici z besedami: „Lepi Italijanki“. Nehoté je vzela šopek in ga vteknila za pas. Ko je stopila z otroki v obednico, je bil ta šopek prvo, kar so zagledale Gigantijeve nemirne oči, in dočim sta se pozdravljala otroka z materjo, je vprašal on osorno:

„Dekle, kdo ti je dal ta šopek?“

Luca se je zgenila, nevajena, da jo nagovori gospod, je zardela do ušes in molčala. Zgovornejši je bil Riko: „Gospod v beli obleki ji ga je dal, mi ga vidimo vsak dan.“

Leonora je vzdignila obrvi in pogledala Luco s krasnimi modrimi očmi:

„Pazi Lucika, da se ne zagledaš — kaj bi rekel dobri Vinko?“

Luca se je nasmehnila: „Nič ne bi rekel, saj ljubezen ni tako strašna.“

Oči Gigantijeve so zaplamtele strastno: „Dekle, kaj veš ti o ljubezni. Čuvaj se je, vse vgonabljajoča reka, vse podirajoči hudournik z gore je ona — podere, odnese vse — sili te k zločinu . . .“

„Odoardo!“ — Očitanje je bilo v zvenečem glasu, v lepih očeh. Prijazno se je obrnila Leonora k deklici: „Idi, Lucika, k svojemu delu, daj meni šopek in ogibaj se tistega človeka, saj veš, kako ti je vdan Vinko. Počakaš par let pri meni, naučiš se vsega in potem bodeš srečna na strani dobrega fanta.“

Obotavljajoč se, je segla Luca po šopku in ga položila na mizo. Giganti ga je vzel in vrgel jezno skozi okno. Nato se je obrnil k Leonori, poljubil ji strastno roko in vprašal: „Leonora, ko bi jaz storil kaj nepravilnega radi tebe — bi mi ti oprostila?“

„Odoardo — pred otroki!“

Delila je večerjo z belimi rokami in govorila dečkoma: „Bodita vedno moja dobra sinka, Bog vaju obvaruj vsake sence greha...“ Obupno je gledal Odoardo na njo. Ne, ona mu ne bi oprostila, da jo je objel s krvavimi rokami, da jo je varal za celo življenje — ne, ona ne bi pojmila njegovega dejanja — nikoli ne! Odgojena v tihoti samostanski ni poznala vrvenja strasti — hči imovitega moža ni mogla imeti hlepenja po imetju. Njena duša je bila tako mirna — vihar strasti ni razburil še nikoli njenega krasnega lica... Bilo mu je trpeti, molčati, ker jo je ljubil še vedno in še bolj nego prvi dan ljubezni...

Ko sta povečerjala otroka, ju je poslala Leonora k Luci, da ju obleče in gre ž njima k večernici. — Obrnila se je k možu in rekla resno: „Odoardo, čemu mi begaš otroka in dekleta? Usoda revice je dovolj tragična in naša skrb mora biti, da jo ublažimo. — Kako ljubko je to dekle! Čuden oče, ne oče, zver je bil mož, ki je pustil ženo in dete burji in viharju. — Pa kaj ti je?“

„Molči, Leonora“, je vzdihnil Giganti skozi zobe, obraz mu je bil smrtnobled in spačen. Hitel je iz sobe — že je donel njegov urni korak po stopnicah . . .

Leonora je zastala — hotela je iti ž njim kakor navadno . . . A on beži — Kaj ga podi? Težek vzdih se ji je zvil — spomnila se je marsičesa, kar je kalilo njeno zakonsko srečo in je ona nosila vdano . . . Kolikokrat je planil njen mož v spanju pokoncu in mrmral: „Burja, sneg!“ Poslušal . . . premetaval se je, in treba je bilo vse nežne ljubezni, da je odpodila nočne pošasti od njega . . . Vedela je, da ga teži nekaj. Bile so včasih stvari, o katerih ni smela govoriti. Petnajst let sta bila že poročena pa nikoli v teh letih ni sledil njenemu hrepenenju — ni hotel ž njo v njeno rodno mesto. Slutila je, da je strašno, kar ji prikriva, in tudi želela ni vedeti. — Prijela jo je bolest z ledeno roko, ko sta ji umrla prva dva ljubljena otroka, ko je zavpil v obupu: „Bog me kaznuje . . .“ Bog — Saj ni veroval vanj — in smejal se je ženi, ko je trdila, da bode našel mir v izpovednici — smejal se je in grozen je bil ta smeh. Nosila je svojo bol, prikrivala jo svetu in tolažila se s knjigo, v kateri najde vsakdo tolažbe. „Potrpi in čakaj — jaz pridem in te ozdravim . . .“ In trpela in čakala je. Zabolelo jo je, ko je pridivjal neki dan iz Tivolija s plašnimi očmi, zmršenimi lasmi — prijel jo trdo za ramo in prašal: „Leonora, kdo je to dekle?“

Bilo je to, ko je prvič videl Luco. „Sirota“, mu je rekla, „burja jo je zanesla v kraško vas in sedaj služi pri nas.“ Zaječal je ko hrast v gori, prijel se za srce in zastokal: „Slučaj ali Bog?“ Oddivjal je iz sobe, vrnil se pozno proti jutru, vzel svečo in šel v otročjo sobo. Ogibal se je Luce in vender je pazil vedno na njo. Kaj pa, ko bi se bil zaljubil v deklico? Čudno današnje vedenje, njegovi pogledi so jo potrjevali v tem sumu. Iskala je sveta pri Žalostni Mariji, kjer je klečala dolgo z otroki. Ko se je vračal Giganti pozno - je sedela Leonora pri mizi, Kempčanova knjiga je bila odprta. — Pokazala mu je besede: „Moj sin, jaz sem Gospod, ki krepčam ob dnevu bridkosti . . .“

(DALJE.)

PULJSKO PRISTANIŠČE.

LEA FATUR:

V BURJI IN STRASTI.

POVEST.

IX.

(DALJE.)

Ko najslajša kupa nas napaja,
sodbo piše prst nam plameneč.
Levstik.

Grjaška drevesa drevoreda so šepetala skrivnostno v mraku, ozke steze proti Rožniku so se belile med temnim grmovjem. Po belem pesku drevoredne poti — po molčečih samotnih stezicah je hitela nemirna noga — v uspavajoči se naravi je iskala trudna duša izhoda težkim dvomom — miru pred pošastmi očitanja... Tanke veje robid so vstavljale Gigantija zasajaje mu drobne bodice v obleko, mladi bori, košati grmi, so mu zastavljali pot — lomile so se vejice, pokale pod urno nogo — svareče so ga gledale temne smreke...

Klobuk v roki, zmršene lase vihrajoče po visokem čelu, je hitel naprej mimo dremajoče samotne cerkvice skozi šepetajoče, grozeče se lesovje... Tri smreke, visoke in temne, pretilne kakor strogi sodniki v črnem talarju, so mu zaprle pot.

Zgrudil se je v njih vznožju — zazibale so se močne veje in vprašale strogo:

„Kam?“

„Kam? Ne vem. Nad menoj vihtijo maščevalne erinije žgoči bič očitanja. — Hitel bi — preletel ves svet — a trudna je moja duša, željna pokoja...“

Stokajoč je zaril vroče čelo v hladni mah. Po glavi so se podile misli, predstave, v živih podobah je stopalo življenje pred njega — njegovo življenje. Videl se je v brezobzirni borbi za slavo, uživanje, videl pa tudi neznano moč, ki ga je ovirala v uživanju priborjene sreče.

Stalo je pred njim grozno in temno, pripogibalo veje silnih dreves — opominjalo ga je preteče: „Ali veš?“

O da, on je vedel — videl vse... Videl je očeta, sina kamenite Bergame, hoditi po ulicah večnega mesta, upognjenega pod težo tuje prtljage — tudi njega je čakala ista usoda.

Videl je mater, krepko perico, katere visoka postava se je komaj obračala v go-

tovo romantičnem, toda tesnem, nezložnem stanovanju, vzidanem v podrtine nekdaj tako krasne palače na znožju kapitolskega griča. Videl je sebe — zagorelega nedoraslega dečka, ki je pobiral ostanke smodk po kavarnah, potikal se krog radodarnih tujcev in preležaval vroče poldanske ure pod slavolokom Septimija Severja na nekdanjem rimskem foru. Najslavnejši del poganskega Rima, kraj, kjer se je zbiral cvet ponosnih Rimljanov, je dobil od njih nevrednih potomcev ime: „Campo vaccino".

Kjer je stopala noga Romulova, kjer so se divili govorništva vešči Rimljani vznesenim besedam Ciceronovim, je stopala v Gigantijevi mladosti mukajoča vitoroga živina, je donel kreg pogajajočih se kupcev — in ko se je spraznil trg živine in ljudi, so prihitele urnonoge, belorokave perice ter razvešale perilo. Bil je deček in ni umel tragične izpremembe — ležal je na trebuhu, kadil ostanke smodk, gledal na palatinski grič in risal. Oglje iz materine kuhinje mu je bilo risalno orodje. Risal je kamenita tla podrtine nekdaj krasne palače. Izkušal je po svoji domišljiji zgradbo izpopolniti v njen nekdanji kras. Tedaj se je ustavil pri njem mož v talarju, doteknil se njegove rame in ga zbudil iz stavniških sanj. Nemarno je odgovarjal na njegova vprašanja — in risal dalje — saj je bil vajen vprašanj radovednih tujcev in jim ni pripisoval nikakega pomena.

Toda neki večer, ko sta namakala s trudnim očetom ljubljene makarone v paradiževo omako, se je zglasil pri njih služabnik kardinala N. in pozval očeta s sinom na dvor svojega gospoda. Ljubeznivo je prejel visoki cerkveni dostojanstvenik preprostega moža, povedal mu, da tiči v sinu stavniški umetnik in da bode izobrazba mladega talenta njegova skrb. Plemeniti mož je izpolnil svojo obljubo, ker je bil sin cerkve, ki je v vseh časih negovala umetnost in podpirala umetnike.

Srečen, presrečen je bil tedaj Giganti. Neoviran od kruhobornih skrbi se je razvijal njegov um, se mu je odpiral pogled v nov divni svet vede, umetnosti. A rad se je vračal v urah odmora na prostor starega foruma in se utapljal v spomine njemu sedaj očite nekdanjosti. Rim cezarjev, mogočni, božanstveni Rim, se je dvigal pred njim — zlatile so se strehe prelestnih stavb na sedmerih gričih — veselo je šumelo ljudstvo po mozaiških tlakih, donele so trobente, skozi odprta mestna vrata so stopali povešenih glav vsužnjeni kralji daljnih dežel, za njimi se je vozil slavoovenčani zmagovavec na zlatem vozu, bučala je godba, svetile so se čelade, biseri in dragi kameni so bleščali po vrateh in tunikah krasnih Rimljank . . .

„Ave! salve!" je grmelo iz tisočerih grl, in spremljali so zmagovavca do zvišenega templja grmečega Jupitra. Pristopili so svečeniki in svečenice v belih oblekah, dehtelo je kadilo — oblaki so zakrivali Jupitrovo ponosno čelo — poljubljalo je solnce cvetoče krajine — Tibera je šumela, svet se je klanjal božanstveni Romi . . .

A daleč tam na vzhodu so umirali tisočeri . . . Po mestu se je vlačil bezpravnih sužnjev nezadovoljni trop — sramota žená, otrok je vpila k nebu . . .

In prišel je mož neznaten in boren — veselo poročilo je prinesel bezpravnim, goreče besede je govoril ošabnim... Tedaj je vzdignil zaničevani suženj povešeno glavo a sklonil je plemič ponosno — in bila sta si brata . . .

Tedaj so se zazibali mogočni stebri ponosnih stavb, ki niso bile zidane na temelju človekoljubja — pravice . . . Iz njih podrtin je vzklila nova kultura, novo življenje — poprej zaničevano znamenje križa je bleščalo po strehah nekdanjih templjev in v tem znamenju se je klanjal in se klanja vedno svet večnemu Rimu, zatočišču vseh narodov, viru življenja.

Divil se je Giganti moči krščanske misli, ki je stvarjala junake iz otrok in devic, ki je premenila svet, ko ga je podvrgla postavi ljubezni. Ali dolgo ni klečal pred križem — krščanstvo, katerega glavna poteza je zatajevanje, ni prijalo vročekrvnemu mladeniču — s slastjo se je oklenil evangelija novega paganizma, čigar geslo je uživanje . . .

„Nič ni resnično, a dovoljeno vse". Ravnal se je po tem. Dobival je podporo od cerkve — a sovražil je cerkev — papeštvo. Svobodna zedinjena Italija je bil novi bog, kateremu se je klanjal z drugo mladino in pošteno mu je bilo vsako sredstvo v dosego zedinjenja in svobode. Sovražno je zrl nekoč na stolp pri cerkvi „Ara coeli" kar se mu je ustavilo oko na belorokavni perici, ki je hitela lahkih nog mimo ondotnih umetnin in privezovala mirnodušno svojo vrv krog vitkih stebrov nekdanjih templjev. Bela, lepo zavita ruta je odskakovala, kodri, črni in gosti, so se vsipali po rjavem nežnem vratu, noga je bila tanka in drobna, njene kretnje polne prirojene gracioznosti. Povabil jo je, da sede k njemu, storila je to in povedala mu z ljubko odkritosrčnostjo vse dogodke in skrbi svojega sedemnajstletnega življenja. Bila je hči ubogega delavca iz Kampanje, prihajala je vsak dan rano v mesto, odhajala trudna zvečer. Nedolžnost, preprostost, ki je vela z ljubkega bitja je očarala Gigantija, saj je poznal le koketna dekleta, izprijeno ženstvo . . .

Lucietta je bila tako čista in nedotaknjena, senca grešne misli ni pokrila še nikoli njenega vedrega čela — njemu pa se je zahotelo, da utrga to svežo cvetlico in se veseli njene krasote. Ljubila ga je — verjela mu . . . A kratek, silno kratek je bil ubožici sreče omamni soj — utrgana je bila cvetka, izginil je njen očarljivi duh. Giganti se je naveličal Luciette. Ni prihajal več pod visoke stebre, ni je čakal več pod dehtečo pinijo — zaman so ga iskale zajokane oči — za drugo mu je stopala urna noga . . .

Leto še — in dovršil bode svoje študije, in odprla se mu bode pot do slave. Tedaj ga je pozval kardinal k sebi. Očitanje mu je gorelo v očeh, na ustih mu je bilo: „Lucietta!"

V sramoti tavajoča ubožica je našla pot do njega, ki je takoj zahteval od svojega varovanca, naj vrne deklici poštenje, sicer mu odtegne on svojo podporo.

Giganti je obstal kot okamenel. Poročiti se z ubogo neizobraženo Lucietto, ko je nameraval pridobiti si z ženo imetek in slavo — strašno . . . Toda kaj storiti? Lehko je bilo živeti pri vedno odprti blagajni potrpežljivega dobrotnika, ali delati za živež, delati v prostih urah mesto zabave — stradati . . . Saj je bila tudi mati navezana na kardinalovo podporo: oče je umrl in bolezen je storila mater nesposobno za delo. In slednjič: kaj je zakon? Neumnost, treba se je prilagoditi razmeram, in potem . . . Kardinalu je hinavsko zatrjeval, da je imel poštene namene. V skriti oddaljeni ulici je najel malo stanovanje, z denarjem, darovanim ji od kardinala je nakupila Lucietta preprosto toda čedno pohištvo, in naselili so se po poroki v novem stanovanju. Poroka je bila v tihi jutranji uri brez šuma in bleska, venec ni dičil tožni nevesti glave, ženin je klel natiho, mati je jokala . . . Priča je bil tujec — revež, ki je pristopil in se podpisal za par lir. Giganti je vse uredil tako, da niso izvedeli znanci in prijatelji, da se je poročil.

Uboga Lucietta ni imela solnčnih dni. Mož se je je ogibal po možnosti, mati njegova se je je pa oklenila z ljubeznijo in jo tolažila s prihodnostjo. Prišel je od blede, mlade žene in od vele matere težko pričakovani gost — prvi glas drobnega listja je polnil materino srce z dotlej neznano radostjo . . . On pa je dvoril v tistih urah, ko se mu je borila žena s smrtjo lepi Eliri — in ko je prišel domov in mu je podala Lucietta dete, si je mislil: „Glej tu dete — neumna postava me obvezuje skrbeti zanj."

Vender je obviselo oko umetnikovo dostikrat na ljubkem prizoru mlade matere negujoče drobno prekrasno dete. Že se mu je nasmihala mala Lucietta in stegovala drobne ročice proti njemu. Vzel jo je v naročje in občudoval mični, snežnobeli, z drobnimi kodrci obdani obrazek.

Dovršil je svoje študije in dobil kmalu priliko proslaviti si ime. Tisto leto so opazili prve razpoke v krasni palači dožev v Benetkah. Velika dvorana občinskega svéta, kjer se je nahajala biblioteka sv. Marka, okoli šestdeset tisoč vezanih knjig in pet tisoč rokopisov — se je začela podirati. Iskali so

mojstra, ki bi zabranil preteči žalostni pogin. — Kardinal, znan veščak na polju umetnosti, je priporočil mladega Gigantija. Radosten se je odpravil Giganti v Benetke, kjer se je zbral roj starih in mladih umetnikov iz vseh delov sveta. Preiskovali so škodo, delali načrte in popravo in shajali se na trgu svetega Marka. Komisija je odobrila načrt najmlajšega stavnika Gigantija. Z vnemo se je lotil dela. Neutrudno je stal pri delavcih, učil in bodril mudne; ko je počivalo delo, se je pa prevažal po kanalih in občudoval lepoto kraljice Adrije.

Krasne palače Dandola, Močeniga in drugih bleščeče se v belem marmorju, a bližajoče se razpadu, veličastne cerkve, slikane od neumrljivih rok Tiziana, Tintoretta in Palme, zidane od velikih mojstrov kakor Sansovin, Palladia i. dr., so ga napajale s svojo krasoto. Morale bi ga bile spomniti, kako velik je bil človeški duh v krilu trdne vere; a on, ki ni umel več te vere, si je mislil pomneč ničevih stavb sedanjosti: „Nazadujemo in se vračamo polagoma k svojemu opičjemu začetku. Vsako razvijanje v naravi gre do gotove meje; razvitek človeških možgan je dosegel svoj vrhunec — sedaj se vračamo mi nadljudje k prvotnemu stanju, kar nam dokazujejo naši novi filozofi. Ali naj žalujem po minoli krasoti? Neumnost — narava je vedno ista, vedno lepa — bodisi v prvotni ali civilizirani opici, smoter življenja pa je uživanje."

Lucietto je bil pustil v Rimu in se čutil popolnoma prostega. Zibal se je v lahki gondoli po lagunah, poslušal tožno petje gondolierjev in dvoril črnookim Benečankam. Ženi je prepovedal pisati mu... Plašno so begale misli Gigantijeve od žene in otroka strani ter se ustavile pri svetlem hipu, ko je je prvič zagledal — Leonoro.

Prebujalo se je morje, prebujalo mesto, solnce je poljubljalo blesteče strehe vilinskih palač, zeleneli so otoki, hiteli so lahki brodi, vstajala je kraljica Adrije... Sprehajal se je in vzdignil pogled na s cvetjem odičeni balkon stare prokuracije. — Prikazala se mu je slika Tizianove zlatolase Benečanke. Visoka in krasna, v jutranji beli halji, žareča mladosti, lepote, se je pojavila na balkonu... Kako je šumelo morje — kako lahko je dvigala jata golobov bela krila in se spustila na glavo, rame in roke krasotice... Kako krasen pogled, poln čara in poezije!

Imela je posodo zrnja v roki in ga sipala ga po trgu... Ljubljenke Benečanov, golobice sv. Marka, so priletavale v vedno večjem številu — rožne nožice so utripale po tleh, nežni kljunčki so pobirali zlato zrnje... Solnce je sijalo, morje šumelo, nageljni z balkona so dehteli, dvoje modrih oči je pogledalo Gigantija...

Nekaj velekrasnega se je zlilo po krajini — zatrepetalo mu je srce — poprej neznano sladko-gorko čuvstvo se je zbudilo v njem — od tistega hipa je dobilo njegovo življenje drugačen tir...

Leonora! Vedel je kmalu, da je hči veletržca z Reke, da se mudi le začasno s teto v Benetkah. Stopal je za njo kakor zvesta senca, klečal radi nje dolge ure v cerkvi — ker je ona klečala — molila... Plašno mu je utripalo srce, kedar je srečal njen mirni pogled, zdela se mu je boginja, vzvišena nad zemeljske reve, ki se ji ne sme bližati smrt.

Del zida v biblioteki, kjer je bil naslikan dož Marino Grimani, je zahteval izredne pozornosti. V oblaku prahu je pomagal Giganti sam pri podstavah. Obrnil se je nekoč po srečno dovršeni podstavi — in stemnilo se mu je pred očmi... Mnogo tujcev in domačinov je prihajalo vsak dan v dvorano — a sedaj — niso ga varale oči — skozi gosti prah je zagledal podobo svojih sanj. Beloodeta kakor vedno, je stala Leonora pred njim — namesto klobuka ji je pokrival zlatolaso glavo črni beneški pajčolan. Spremljala jo je teta, priletna dama obilnega života in živahnega kretanja.

Z neprisiljeno grandeco imovite Rečanke se mu je približala stara dama in ga vprašala, kako napreduje delo, ki zanima Italijo in ves omikani svet. Molčé je stala Leonora in poslušala odgovore mladega umetnika... znanje je bilo pričeto . . . O, dnevi polni

čarobne sreče, ko je hitela hrepeneča noga nji naproti, ko je srečaval med nešteto množico ljudstva na trgu njen pogled, ko je poslušal njen glas, poln harmonije — ko jo je imel spremljati in ji razkazavati krasoto cerkvâ in palač kras... O dnevi, ko se mu je odpiral pogled v kristalno-čist, tako redek značaj Leonorin — v dušo, ki je gorela za vse lepo, a iskala v vsem le sledu Večne lepote...

„Minljivo je vse posvetno — upokojimo učvrstimo dušo v večnem, stalnem", tako je govorila Leonora, ko mu je povedala, da potuje s svojo teto zadnje potovanje, ker se zapró za njo kmalu vrata samostanska. Njena teta pa mu je pravila, kako nezadovoljen je oče, da mu gre edina hčerka v samostan. Dosti rajši bi videl, da se Leonora omoži. — V samostan . . . Planil je kakor ranjen lev — narasla reka občutkov je prestopila šumno bregove — razodel ji je v vročih besedah svojo ljubezen...

Poslušala ga je — in kakor razburi pribesneli vihar morja gladko površino, tako se je vznemirila njena sicer mirna duša... Ljubil jo je in prisegal, da mu ni živeti brez nje... Bila mu je naklonjena, in oče je želel, da se omoži...

Preklečala je dolge ure in iskala svéta — Gigantijev bledi, moško lepi obraz jo je spremljal in motil... Zapustila je Benetke, a pustila Gigantiju upanje. Pisal ji je pisma, polna strastne ljubezni — odgovarjala mu je mirno ljubeznivo: Po končanem delu naj pride — možu neznanega imena ne bi zaupal stari Hrvat svoje hčere.

V tistem času, polnem tako sladkih nad je privelo hrepenenje Lucietto v Benetke. Hladno jo je sprejel in peljal v skrito gostilno. Ni se zanimal za ljubko hčerko, ki ga je klicala „Papa"; odpravil jo je kar se dá urno. — Srečujočim znancem je namigaval, da je to nekakšno znanje...

Uboga Lucietta! Ni pisal in ni prišel — zgovarjal se je z delom — bil tako mrzel, tako tuj... Odpravil jo je kakor se odpravi nadležna beračica in zabičil ji, naj ne lazi za njim — sam pride...

Minilo je poldrugo leto — končano je bilo delo v doževi palači. Giganti je ogledoval slavni stolp sv. Marka, našel je znamenja bližajočega se razpada, delal je načrte za popravo, kar pride poziv od Leonorine tete, naj pride urno, ker je zadela kap starega Vičiča in želi videti hčerko udomljeno. To je bila smrtna obsodba Luciettina — moral se je bode rešiti. .

Pohitel je v Reko. Leonora ga je sprejela v stari palači ob morju, kjer je govorilo vse o bogastvu — ugledu... Vedla ga je k očetu. Ležal je ko hrast — vržen od nevihte — košat, močan, ali podrt — štete so bile njegove ure.

Domenili so se, da se bode vršila poroka kar mogoče kmalu. Stari Hrvat je želel, da se vrši šumno, sijajno, po starem običaju, da vé svet, da se ženi njegova edinica. Oklici so bili spisani, draga svila je šumela pod prsti šivilj — šivala se je poročna obleka bogati dedinji — a hči bede, žena ženinova, je še živela...

Polotil se je grozen nemir Gigantija. Vozil se je z Reke v Benetke in zopet nazaj — hotel je v Rim, hotel je končati nekako, a se ni mogel odločiti... Sama je hitela v pogubo — prišla mu je sama na pot...

Bilo je okrog Božiča. Divje je tulila burja... Čakal je v Opatiji... stal je ob bregu — besneli so valovi — silno je bila uzburkana Adrija... Žvižg parnika je klical na pomoč, neustrašeni pomorščaki so hiteli v lahke čolne, pričvrstili debele vrvi, truden, upehan, se je prizibal jadrnik, tožno so visela jadra ob jamboru, premočeni, smrtnobledi mornarji so se držali krčevito jamborja, vrvi, krova... Pa vsidrali so se po silnem naporu v varnem pristanu, vrgli so most, prišli šo tresoči se potniki na suho zemljo, od katere so se že poslavljali . . . Glej – mornar vede bledo lahno oblečeno ženo in malo dete... Zakaj mu je zastalo srce, zakaj otrpnila noga? Žena se je ustavila, mala deklica se je prijemala njenega krila. Žena je obrnila glavo, črna mreža ji je zdrknila z las, prikazal se je Luciettin bledi obraz. Videla ga je, stopila k njemu,

lahka roka, a njemu težka ko svinec, se je doteknila njegove: „Odoardo, iskala sem te v Benetkah — rekli so mi, da se ženiš — Odoardo, mar nisem jaz tvoja žena?“

Slaboten je bil njen glas, ali prodrl je gromovito tuljenje burje ... Ni je iskal — sama je prišla — sama je hotela tako ...

Plašne so begale Gigantijeve misli in se ustavile pri jasnem dnevu, ko je šumela svila po preprogah reške stolnice, ko je dičil venec nevesti nedolžno čelo, ko se je obhajala svatba, šumna in sijajna, po starem hrvaškem običaju ... Dnevi sreče! Ali kalilo jih je nekaj groznega — nerazumnega — klicalo ga je v tihi noči, približalo se — planil je pokoncu in gledal prestrašene Leonore bledi obraz ...

Oče Leonorin je umrl. Giganti pa ni mogel strpeti v kraju, kjer ga je spominjalo vse tistega, kar bi najrajši pozabil za vedno... Zidal je krasno vilo pri Florenci, izročila sta hišo teti in preselila se tja. Ali tisto strašno je hodilo za njim — motilo ga je v uživanju zakonske sreče, dobljene slave, bogastva. Leonorina blagost je vplivala blažilno na njegovo dušo, in vendar ga je mučila. Dostikrat bi bil rad pokleknil pred tem bitjem, tako čistem, in se spovedal grehov skritih in tajnih, ali ona bi se odvrnila od njega — ne ljubila bi ga več ...

In čudno — mož, ki si je želel bogastva za razkošno življenje, ki se je smejal zakonski zvestobi, bil je zgleden, zvest ... Ljubil je Leonoro še bolj kakor prve dneve zakona — ljubil jo je nad vse... Leonora mu je povila hčerko. Plavolasa modroglavka je bila radost materina ... In ko jo je jemal v naročje, se je spominjal drugega nežnega bitja, izpostavljenega pišu viharja ... Kaj je z malo Lucietto? so jo li sprejeli dobri ljudje? Glej, tu hčerka, zavita v drage čipke — a tam: morda hodi od hiše do hiše ona, ki je tudi njegova ... Vprašal bi — pomagal, pa skrite so v minulosti strašne tajnosti in dobro ni predramiti jih ... Ljubljenka Leonorina je umrla, zaprlo je dete globoke modre oči. Obupna bol se je lotila očeta... Žena je nosila vdano težki udarec. „Vidimo se onkraj groba“, je rekla tolažeče, ko se je poslavljala od mrtvega angela. Nasmejal se je divje:

„Nikoli Leonora, nikoli, mrtvo je mrtvo.“

Vznikla sta dva druga cveta — Riko in Marko. Kako se je tresel za njiju življenje! Saj je pisano: „Nerodovitna bode njegova hiša ...“

Da, hodilo je za njim tiho in grozno — pripeljalo mu v naročje hčer umorjene, njene oči so mu govorile: „Vrni mi očeta, mater, mladost brez radosti ...“

Je li to usoda — Bog? ...

Tako so se podile misli v divjem kolobarju po glavi Gigantija. Dvignil se je, tišina in tema — tam doli žarijo luči mesta... Pa zgenile so se smreke in vprašale strogo:

„Ali slisiš?“

Zatulilo je divje tam doli, zapiskalo, pridivjalo ... Zastokala, zašumela je burja — snežinke so letele, goste, mrzle, ledene — lomila so se drevesa — težko so stopali konji ... Tulilo, vreščalo, jokalo, smejalo se je krog njega ... Sikal je roj peklenskih duhov: „Daj, daj ... vun, vun ...“

Dihal je težko ... Grozno mu je utripalo srce. O zdaj — čuj — peklenski vrišč je prevpil rezek krik: „Odoardo!“ Zatem je klical slaboten glasek: „Mama!“ Giganti je planil in letel ko besen skozi grmovje in les ...

Šumeli so kostanji v drevoredu — obupne duše narava ni umirila ...

X.

Čuj, srebrno zvonček poje —
hiti, duša, dan na dan,
da uničiš dvome svoje,
čez polje tja v božji hram!

Prah in dim je legal kot môra nad Ljubljano. Vročina je pritiskala in razgrevala zidovje; kdor je le mogel, je hitel v Toplice, na kmete, na zrak; polnile so se gorske vasi bledoličnih gospodičen, krepkih mater, živahnih otrok. Ulica se je zdela pusta in prazna. Sanjala je o nežnih poljubih svilenih vlečk lepih dam — sanjala o urnih korakih po njej hitečih lahkonogih dijakov... Zdela

se je suha in žejna: koprnela je po oživljajočem curku vode; zgenila se je veselo, ko je prihajala s cevjo ovita dvokolnica, ko se je odprl hidrant, vzdignila cev in se vlila blagodejna moča na njeno suho lice. Kako dobro je del razbeljeni, prašni, ta poliv, kako se je radovala malih mlačic, ki so se stekale v neznatnih jamicah — kako jih je požirala počasi — slastno ... Pa jih ni in ni ljubljencev ulice, razposajenih malih otrok, ki tako radi nagajajo polivaču, izpostavljaje se curku, ki stopicajo tako radi z golimi nožicami po lepih, penečih se mlačicah.

Le možje, brez katerih bi propadel red mesta, dežele in sveta stopajo čmernega lica po ulici; njihovi svetli čevlji se ogibljejo skrbno mlačic in prahu. Gotovo mislijo na svojo družino, hladečo se tam nekje na kmetih, dočim ubija nje službe vedno enolični tek.

Prazna je ulica; ne hiti po njej kras cvetočih deklet, ne bleščé se oči, ne rdé lica, ne šumé svilena krila. Le zidarjev in drugih delavcev okorna noga stopa težkih korakov po prahu, po mlačicah, po blatu ... Zdi se ulici, da poje delavski čevelj že nedoločen, rjavo-žolte barve:

> Bil sem čevelj svetel nov,
> dičila me boja,
> a zdaj, kot moj lastnik izžit sem,
> težka mi je hoja ...

Pa pritiska vročina — suši se cesta — mala penca je še ostala od mlačic — sprijeti delci zemlje se sprostijo — prah se dvigne... Trudnih korakov se vlečejo redki meščani po razbeljenem tlaku.

Slabo vpliva vročina na čmerne, zamišljene ljudi. Morda je vplivala tako tudi na Gigantijevo družino; bili so vsi malobesedni, zamišljeni. Giganti, v čigar srcu je obujal pogled na Luco vedno nova očitanja, je premišljeval, kako zadostiti otroku, da ne bi sumila njegova žena o odnošaju dekletovem do njega. Prav mu je hodilo, da se je pripravljala Leonora, da odide z otroki v Reko k svoji teti: imel bode časa, prilike, najti si svéta.

Leonora je pripravljala potrebno za pot. Pregledala je lične otroške obleke, kupila jim nove slamnike, svetle čevljičke — saj ju bode prvikrat predstavila svojim vrstnicam, saj se bode dičila ž njima pred svetom. Njena toaleta ji ni prizadela toliko skrbi, nosila se je vedno le belo, kakor nekdajne vile hrvaškega Primorja. Omožena z Italijanom, stanujoča v Italiji, se ni sramovala imena Hrvatice in se je nosila po hrvaškem običaju.

Veselila se je snidenja s teto. Modra žena bode vedela gotovo tudi leka srčnim bolečinam, ki jih je Leonora tiho skrivala pred svetom ... Pri teti bode vroče letne dneve, igrali se bodo otroci z Luco in Vinkom v hladni senci tetine vile tam pri reškem „confinu“ — in Odoardo pozabi Luce, se umiri; tačas konča stavbe, ki jih je prevzel in se povrne ž njo. Luca pa ostane v Ljubljani — tamkaj ji dobi ona dobro službo, čaka naj Vinka in ko se omoži, ji bode storila Leonora vse — vsaj čuti neko dolžnost do sirote ... Odoardo pa se pozdravi v njeni krasni vili pri divni Florenci; nakopičeno je tamkaj umetnosti bogastvo; shajajo se umetniki sveta, v njih družbi pozabi Odoardo drobne Luce, sedel bode zopet pri njej pod senco visokih pinij, dehtečih mandeljnov in temnih cipres ...

Tako zamišljena v svoje osnove se je pripravljala lepa žena na pot; otroci so se veselili šumečega morja, drobnih školjk v obrežnem pesku, srebrokrilih galebov, gugajočih se na lahkem morskem valu ... Govorili so Luci o vožnji po morju, o kopeli, o Vinku ...

Ali Luca jih ni poslušala. Mislila je le na sladke trenutke, na lepega Italijana žarne oči, ki so ji omamile dušo — težko, silno težko jej je bilo oditi ...

Žvižgaje je odpeljal vlak Gigantiju obo-ženo ženo, ljubljene otroke. Negotov kam se mu je obrniti, je šel s kolodvora. Bila je rana ura, rosno jutro, lipe so šumele po Resljevi cesti, mlekarice so hitele z vozički, pobožne ženice so šle skromno v cerkev. Sprehajal se je po cesti, zašel do

tedaj začetega novega mosta in ogledoval zanimivo delo. Srebrno je zadonel nekje zvonček, menil je, da ga kliče in sledil je prijetnemu glasu. In prišel je do samotnega poslopja, rdeče se je zarelo v žarku jutranjega solnca med polji.

Samo je stalo to poslopje na širnem prostoru, visoka lesena ograja ga je ločila od ostalega sveta — z višine je pozdravljal prijazno stari grad — podrtine nikomur poznanega roda in časa so se skrivale med resnimi smrekami Golovca.

In prihajali so in stopali skozi železna vrata... Čudni možje, dolge, sive brade in lase, tožnega obraza, trudnih korakov . . . Mladeniči v cvetu svoje dôbe — iskri in sokoli — so stopali skozi železna vrata — Giganti je šel za njimi. Ljubka in tiha ga je sprejela kapelica v svoje naročje — mir je vladal v njej in njenih prebivavcih.

Tu so klečali glava pri glavi, možje, katerih obrazi so pričali o dušnih bojih, pričali, da so mislili — dvomili in — prišli zopet do tega, da so verovali, klečali so mladeniči, ki jih je mamil svet v svoje mreže s sladkim obetanjem — tu so klečali dan za dnevom in se krepili s kruhom večnega življenja...

Mimo vrat je šel šum sveta — prihajali so z vihrajočimi zastavami — glasnimi trobentami — bučečo godbo — zažarele so dekliške oči skozi barvana stekla, zadonel je s ceste deklet srebrni razposajeni smeh...

Klečali so možje, mladeniči, ni motil starcev bojni hrum, ne mladeničev čar oči in smeha glas — klanjali so globoko glave, ker obhajal je svečenik nekrvavo daritev v spomin krvave in ž njo dajal poroštvo za odpuščanje grehov... Klanjale so se globoko sive glave, vele roke so trkale na hropeče prsi: „Gospod, prišli smo k Tebi — nevredni trudni — Gospod, usmili se nas..." „Žeja našo dušo po pravem živem Bogu, kdaj pridemo in se prikažemo pred Tvoje obličje?"

Klonili so glave cvetoči mladeniči: „Gospod, Troedini, Večni, Ti si naš up, močni steber proti vrstam sovražnikov..."

Žvenkljalo je — praznile so se klopi, pristopali so sivi starčki k mizi življenja. „Gospod, jaz nisem vreden..." Glasni vzdihi, srčni zdihi so to bili, prišli so iz src, po katerih je pač že šumel vihar strasti. Spoznal je Giganti, da so to delavci, ki so se vračali okoli dvanajste ure... Bližala se bode skoraj tudi njemu ta ura — zakaj noče on nazaj? Ah težko je vrniti se tistemu, ki zabrede v labirint nevere, trnje in dračje mu zastavlja pot, sikajo strupeni gadi, tuleče odpirajo žrela lačni volkovi v gorah — in duša mu je pusta ko zimska krajina v pišu viharja brez steze, brez luči...

Poživljenega obraza so se vračali starčki v klopi, spet so klečali, glava pri glavi — tiho je bilo v kapelici — le tuintam se je izvil globok vzdih iz prsi moža — udarila je molka lesena jagoda po klopi...

Šepetale so spovednice o grehih, velicih, krvavih, vnebovpijočih, o solzah vse izbrisajočega kesanja, o večni, vse odpuščajoči ljubezni...

Nespametni so se zdeli Gigantiju ti starčki, spali bi rane ure, spali — kaj poklekujejo, molijo, klečijo — pred kom?

In vendar se je vračal vsako jutro v kapelico. Bila je tako ljuba, tako tiha. Poznala je svoje obiskovavce, žalovala je za njimi, ko so odšli — kadar so se vračali, so vprašali resni kipi: „Kod si blodil, čakali smo te?"

„Čakamo te", so šepetale spovednice, „čakamo te", je rekel spodbudno spovednikov pogled, a Giganti je omahoval — dvomil — čakal...

Medlo je prisijala svetloba skozi barvana stekla, sence so legale krog vznožja kipov, brlela je večna luč, po hodniku so odmevali bratov urni koraki...

Giganti je čakal. Vzdignilo se je v njem z orjaško silo. Čemu podobe iz lesa, brona, mramorja, čemu podobe, ki ne morejo nikoli storiti nevidnega vidno? Čemu poslopja iz lesa, opeke, kamenja, poslopja, ki ne morejo obsegati tistega, o katerem govorite, da je brezkončen — čemu molitev, spoved, kes, pokora — nespamet vse...

Umno oko je opazovalo boj Gigantijeve duše — rožljaje so jagode molka, šumeli listi brevirja — jagoda je sledila jagodi — list listu — Giganti je čakal — patra visoka postava je izginila skozi nizka vrata zakristije — urni koraki so odmevali po hodniku — slišala se je patrov zborna molitev . . .

Večkrat je prihajal Giganti zvečer v kapelo — ždel tam in čakal, dokler niso zahreščala vrata, dokler ni prišel brat cerkovnik s ključem . . . Potem je šel — nemirna noč ga je podila s postelje, rano jutro dobilo na poti . . .

Poznal je patra, neutrudnega spovednika še od pridig, h katerim je spremljal Leonoro. On ni menil poslušati pridige — opazoval je krasne ali pobledele slike stolnice, bogate, zlate ornamente fingiranih stebrov — stavbo. — Kar zbudi beseda „morivec" njegovo pozornost . . .

„Nemirne so tvoje noči, morivec, in tvoje zglavje je polno solza, zakaj se ne rešiš pošasti, ki te mučijo, zakaj ne upogneš kolena in ne prosiš odpuščanja Tistega, ki je pripravljen odpustiti vse! In če so tvoji grehi rdeči ko škrlat, opral jih bodeš s solzami kesanja — naselil se bo mir v tvoji duši, med živečemi boš živel . . ."

Takrat se je ustavilo govornika izkušeno oko na zmočenem obrazu Gigantijevem — takrat in še večkrat — in reklo mu je: „Nemirna je tvoja duša, išči pokoja v hiši Gospodovi — odprta je veža Gospodova skesanim otrokom, razprostrte so Njegove roke . . ."

Ali kuhalo se je sovraštvo do cerkve v srcu Gigantijevem — ni bilo Leonore — in silno so zdignile strasti zmajeve glave. Vender je hodil redno k pridigam, hodil h konferencam le zato, da spozna še bolj praznost vsega, o čimur govoré svečeniki. Mnogo je čital Giganti, mnogo je videl — malo verjel, vender so ga pobile gorečega govornika vnete besede . . .

Grmelo in treskalo je po obnebju, lili so dežja debeli curki. Giganti je klečal v izpovednici, dolgo. dolgo . . . In ko je šel iz kapelice, so izginili oblaki, solnce se je skrilo, trepetajoča se je pokazala večernica. Šel je čez deteljino bujno polje, glej, priklonila se mu je deteljica štiriperesna — sklonil se je, vtrgal jo in spravil, bila mu je poroštvo nove sreče.

Sivi starčki so spoznali, da so dobili tovariša — solze so kapale po licu Gigantijevem, ko je pristopil z drugimi k mizi Gospodovi; blagemu patru so se orosile oči.

In govorili so potem skupno o prevarah sveta, o dušnih bojih, o napuhu mesa in življenja, govorili o luči, ki naj gorí vedno v srcu vsakega kristjana, čutili so srečo, ki jih ne more dati svet.

Giganti je pisal Leonori: „Srečen sem, našel sem štiriperesno deteljico, našel sem mir srca. Pridi k meni, Leonora, ti duša jasnočista!" . . .

In prišla je polna radosti — bližal se je konec počitnic.

Solze radosti je točila Leonora, ko jo je peljal v kapelico in ji govoril o bojih nevere z vero — vse drugo je ostalo v izpovednici — nikoli naj ne izvé žena, kar bi jo gotovo umorilo . . .

Novo srečo je čutila blaga žena — pa menila je, da je pripeljal Gigantija do spreobrnitve le čut do Luciette, pregrešna ljubezen, kesanje in zavzela se je še bolj, da pusti Luco v Ljubljani.

Z veseljem se je vrnila deklica v Ljubljano. Lepo je bilo res, v senčni vili. Vinko je bil tam, igrali so se otroci, ona je šivala in plela z gospo, razgovarjali so se z Vinkom. Ali vedela sta Leonora in Vinko, da so Lucine misli daleč od njih. Zardela, zatrepetala je, če je slišala besedo Tivoli, Zvezda i. dr. Leonora si je tolmačila tako, da misli Luca na njenega moža, raditega ni izpraševala deklice o vzroku njene raztresenosti. Čutila je pač, da obstoji neka vez med Luco in Odoardom — govorila je le splošno o čednosti in dajala dekletu lepe nauke

Ali kaj so pomagali vsi lepi in dobri nauki od žarečih pogledov omamljeni deklici. Njena duša je trepetala Pavlu nasproti — imela je pač zaupajočo nrav svoje matere,

hrepenela je po ljubezni, ki je ni poznala kot dete... Pavlo ji je rekel, da jo ljubi...

Kakor obleta vračajoča se ptica kraje, kjer je gnezdila, tako je hitela Luca z otroki na prostore, kjer je srečavala Pavla...

Veselila se je ulica zopet dijakov urnih nog — vrnilo se je življenje v mesto — mladina ga je prinesla — mladina, naše veselje in up — mladina, ki ji je posvečen naš trud. Radostno so opazovali starejši vesele mlade obraze, krepke živote, ne, ne bode še izumrl naš rod — čuj iz tisočero mladih grl zveni miloglasna naša govorica — v tisočerih mladih srcih živijo sijajni vzori — tisočero mladih rok dviga zastavo domovine...

Tudi Vinko je prišel spremljan od materinih gorkih želja in solza. „Zadnje leto, zlati moj sin“, mu je rekla pri odhodu in gledala na stolp male vaške cerkvice, kjer bode, tako je upala, kmalu daroval njen sin daritev Bogu.

Vinko pa je pošepetal Luci, ko se je pozdravil z Leonoro in otroki: „Zadnje leto, Lucika...“ Zdihnila je deklica. Kje je čas, ko si je mislila: kdaj bode to, ko si je želela v svet, v Italijo? Sedaj pa, ko se ji bliža, kar si je želela, se boji enega in drugega, ker — povesila je tožno glavo. Stal je ob oglu hiše — čakal. Mimogredoči je stisnil listek v roko. To je bilo prvi dan po dohodu iz Reke. Pismo — komaj je čakala, da bode sama... Šla je za hip na hodnik in zgenila listek. Lice ji je gorelo, srce je bilo burno — besede ljubezni prve njegove črke! Ah, kako so gorele te besede v njeni duši, bile so tako gorke in sladke... Dejal ji je Vinko, da jo ima rad, pa kako medlo je bilo to, nikoli ji ni razburilo srca — a Pavlo — on jo res ljubi! Pisal je, da živi le ob pogledu njenih krasnih oči — da ima in mora govoriti ž njo, ob devetih zvečer jo počaka pred hišo. Kaj ji je bilo storiti? Nemirna, v svesti si, da ni prav ako gre, je naredila vse narobe — ali srečna Leonora ni zapazila njene zmede. Pred deveto je spravljala navadno otroka v kraj, okoli desete sta se vračala gospod in gospa. Spravila je fantka zgodaj v posteljo — ljuba nedolžnost je zatisnila po končani molitvi hitro oči — Luca pa je lezla plaho po stopnicah — bala se je kuharice — a ravno kuharica se je izprehajala mirnodušno pod roko vojaka pred hišo, in se smejala veselo. Saj se je vrnil tudi njen Jože z ljubečim srcem... Čakal je Pavlo in Luca ga je ugledala. Tresla se je sramu in zašepetala: „Hitro, gospod, kaj mi hočete povedati?“ Nežno jo je držal za roko, govoril ji o svojem hrepenenju in žalosti — težko mu je, ker ne more hoditi ona ž njim...

„V drugo službo moraš“, je rekel, „da bodeš bolj prosta.“

„To ne bode mogoče“, je rekla plašna, „gospôda odide kmalu in jaz grem ž njimi.“

„Nikar, neumnica“, je rekel mladi mož, „ostani tu, ko se prepričam, da me ljubiš, te poročim — ali ne govori nikomur o tem, srček moj.“

Obljubila mu je, zrila se plašno iz njegove roke in hitela domov. Kuharica je prišla ravno pred dohodom gospôde v kuhinjo — sedela nedolžno pri mizi in pletla. Luca je klečala pri otročji postelji — tako ni vedela Leonora, kaj se godi...

(DALJE.)

NA BARJU. M. JAMA.

LEA FATUR:

V BURJI IN STRASTI.

POVEST.

(DALJE.)

XI.

V temi prežijo grozne vlasti,
kdor jim zapade, se pogubi...

Siva megla je zagrnila krasne kamniške planine. Izginila je ljubka Šmarna gora in skrila se Sveta planina, iz megle neprijaznih objemov se je zvijal nevoljno stari orjak, ljubljanski grad, a objemala ga je vedno tesneje, ovijaje mu v fantastičnih oblikah ponosno glavo — spuščala se je na mlado smrečje jagod in gob bogatega, mladini priljubljenega Golovca in naznanjala dolgo vrsto neprijaznih jesenskih juter.

Jesenska jutra, ko poveša drevje tožno polgole veje, ko toži grmovje, ko visijo rosne kaplje na trepetajočem velem listju, pripravljenem, da odleti v prvem pišu, se spusti v znožje drevesa, na katerem je živelo kratko, ali krasno življenje...

Pršela je megla, nevidljiva, gosta — razpredli so se dekletom umetno skodrani lasje in legali vlažni po čelu, napojila se je obleka vlage in visela težka ob truplu, noge so stopale nerade po zmehčani zemlji.

Ljudje so kihali, kašljali, mislili težke misli...

Od Posavja, dolenjske strani in izpod Golovca so vlekli zamišljeni konji voz za vozom poljskih pridelkov. Dala je zemlja svoje moči — izpita, trudna se je pripravljala k počitku. Po opustošenih njivah so stopale čmerne vrane, so skakutali čirikajoči vrabci, lazile žuželke in hitele poljske miške z najdenim zrnjem... Ptice so se zbirale v jate, krožile žalostno krog svojih bivališč in odletale...

Lastavice so se selile, ž njimi Taljani. V tropah so zapuščali gostoljubno mesto in odnašali lepe vsote denarja domov.

Tudi Gigantijevi so se odpravljali.

Ogromna kovčega sta stala pripravljena sredi sobe, oropane gole stene so gledale čmerno na plakajočo Luco, tla so bila pokrita z odpadki papirja, slame in vrvic.

Riko in Marko sta slonela ob Luci in jo vprašala že stotič: Zakaj ne gre ž njima!

Leonora, v sivem potnem plašču, je stala pri oknu, rdečkasto-zlati, bujni lasje so se svetili skozi pajčolan, gledala je na lepo gručo otrok, njen obraz je bil miren, saj je storila vse, kar jej je bilo storiti.

Na cesti je čakal izvožček — vsi so pa čakali Gigantija, ki se je bržkone mudil v pisarni stavbinskega društva.

Prišel je ž njim kočijaž, postrežček in — Vinko. Prijazno je segla Leonora bledemu fantu v roko, naročevala mu je, naj se uči pridno, da skoro dovrši šole — in potem naj se zanese na njo, da preskrbi Talijanki balo. Pri gospe Faghinetti bode Luciji dobro, lehko ostane pri njej, dokler se udomači. Tako govoreč se je spustila Leonora po stopnicah, Vinko je sledil z otroki, kuharica je priletela z nekimi škatljami . . . Otroka sta objemala Vinka in ga vabila v Florenco, Leonora se je vsedla, potegnila pajčolan čez obraz in pogledala na dragoceno uro. Drobni kazalci so hiteli, niso marali, ne vedeli, kako težko jemlje duša slovo od duše. Giganti je ostal gori — rahločutna Leonora je umela, da hoče izpregovoriti na samem z deklico, do katere je vleklo tudi njo nekaj tajnega.

Naj! — Ko pride v krasno vilo pri Florenci — ko ga objame lavorja in pinij tihi gaj, kraj, kjer se spajata umetnost in lepota — pozabi v naročju sreče kmalu male deklice . . . Ona, Luca, pa bode tudi srečnejša, ker je ne bo več vznemirjalo čudno obnašanje Gigantijevo, ki je obsipaval dekleta zadnji čas z dokazi pretirane naklonjenosti, dočim se je je poprej ogibal.

Hotel je, da naj gre ž njimi — zahteval — ali ona mu je rekla odločno, da ostane Luca v Ljubljani, ker je bolje za njo tako. Čemu voditi dekleta v kraje in okoliščine, ki niso za njo? Bolje je, da služi v Ljubljani, dokler se ne omoži. Hrvatinovi tudi niso zadovoljni, da gre tako daleč, in Luca ostane rada.

Kako je bledel in plamtel — ali uklonil se je njeni volji — v Florenci pozabi vse. Prerojen v duhu se bode radoval rodbinske sreče — spremljal jo bode njega lepi glas bajne letne večere pri petju divne laške romance ali tožne slovanske pesmi — kakor jo je spremljal tiste redke čase, ko je zabil svojega nemira v njeni bližini, vtopil se z dušo v dušo in stiskal k sebi drobno, zgodaj umrlo hčerko . . .

In donela bode preko Arna ljubka pesem Kastavcev: „Marica dušo, Marica dušo, gospodskoga roda;“ slišal se bode srbrni glas otrok, reke šumenje, dreves šepetanje . . .

Kočijaž je stal pri še odprti kočiji, konji so prestavljali nemirno noge. Leonora je stiskala Vinkotu roko — Giganti pa je stal pred Luco . . .

Nikoli še ni vzdignila grozota njegove pregrehe tako pošastno pred njim svoje glave; vedel je, da pušča svoje dete v rokah brezvestnega človeka, in vendar . . .

Prihajal je iz tihe kapelice, kjer je dobilo njegovo življenje nov vir, kjer je oživela mrtva duša, verovala, upala, ljubila . . . Prihajal je od moža, kateremu je obljubil zadostiti za pregreho, ne kratiti svojemu detetu ljubezni, dati ji tudi v svetu stališče svoje hčere.

Poslovil se je in povedal — potožil — da mu ni možno izpolniti dane obljube — Leonora . . . Povedal je, da je otrovano Lucino srce z ljubeznijo do oženjenega Talijana, znanega zapeljivca in . . .

Prijazno obličje patrovo se je stemnilo, resnost, strogost, je polnila vsako črto.

„Čas je, da nastopite kot mož, razjasnite blagi soprogi vse, rešite dete . . .“

„Moral bi torej reči Leonori: Ona pojde z nami, ona je moja hči. — Moral bi reči Luci: Tvoj oče sem, zahtevam, da greš z menoj. — Moral bi, častiti oče, moral — ali — nemogoče — Leonora . . .“

„Vaša dolžnost pred Bogom . . .“

Svečane so bile te besede — ali lahko jih govoriti njemu . . . Stanujoč v tihem zavetju samostana, kaj ve on o ljubezni in o strasti? Njega ne objemlje otroška nežna roka, njemu se ne smehlja žene milo oko, mimo njega gre tisoč naših svetnih skrbi . . .

Šel je iz tihe kapele . . . Tožno so gledali kipi svetnikov, in prazne so bile klopi

za njim . . . Po stopnicah je donel odmev koraka — solnčni trak je padal skozi pisana okna — zelena zavesa izpovednice se je dvignila — pater je šel počasnih korakov, povešene glave, globok vzdihljaj se mu je izvil — spogledali so se svetniki po oltarju...

Vedeli so menda, da so ljudje slabi — junaški v grehu, boječi v pokori.

In ko je stal Giganti pred Luco, so mu zvenele še v ušesih besede patrove... Sramežljiva, objokana je stala Luca pred njim — kako se ga je ogibala, odkar jo je dobil na sestanku s Pavlom!

Takrat je zapretil Pavlu s policijo — svaril dekle in jej povedal, da je zapeljivec oženjen — ali — je li to pomagalo?

Težko. Hitela bo v pogubo, kakor je hitela mati, in on je ne more — noče — ustaviti — njemu so zvezane roke . . .

Spoznal je Giganti, da rodi greh vedno le nov greh.

Prijel je Luco za roke in jo prosil, naj mu obljubi, da ne bode govorila nikoli več s Pavlom. Obljubila je.

„Luca moje dete, obljubi mi tudi, da se obrneš v vsaki sili do mene, piši mi dosti in pogosto — mislil bodem nate. Tu je moj naslov in nekaj za male potrebe — bodi poštena, ne zaničuj Vinka, ker je dober fant, in moli za mene . . .“

Stisnil jo je k sebi, za hip samo je slonela glava hčerkina na srcu očetovem, rahlo, morda prvič v življenju, je poljubil oče njeno čelo in odhitel.

„Moj oče!“ je vzkliknila glasno deklica in pala na kolena.

Zasvetilo se je pred njenim očesom, razširilo se je, in poglobilo v temno brezno. Našla in izgubila je očeta.

Doli so zatopotali konji. „Addio, Luca“, so klicali otroci, Leonora je pozdravljala s tanko roko, Giganti si je otrl solzo in se ozrl, a Luce ni bilo... Klečala je sredi sobe izumljena, zaplašena. Gora gorjá se je zvalila na njeno mlado srce, trepetalo je pod njo.

Zavest krivice, storjene materi, storjene njej, jo je zasenčila s krvavo senco. Peljala sta se Riko in Marko na strani srečne matere na mehkih blazinah — a ona njihova sestra — mora služiti. In njena mati? Ali ni morala dati življenje radi lepe Leonore?

Strašne slike so se zgrinjale pred njo. Pa razumela je, da mora molčati o vsem. — Bil je njen oče . . . Vinko je priletel in obstal začuden: Ihteča Luca na kolenih, pred njo novi mošnjiček, kaj pomeni to?

Zbrala se je, vstala, obrisala si solze, spravila mošnjiček — ali njen ljubki obrazek je bil čudno izpremenjen, oči so bile kakor tistih, ki vidijo nočne pošasti... Prestrašen je vzkliknil Vinko: „Kaj te je napadlo Luca, ali si bolna?“

„Nič — nič — hudo mi je...“ je jecala in se naslonila ob steno.

Prisopihala je Katra: „Za božjo voljo, kaj so že šli? Saj pravim — ješ, Luca, kaka pa si? Ježeš, saj stoji komaj na nogah!“ Modra žena je zmajala z glavo:

„Veš kaj, Vinko, stopi mimogrede k Faghinettiju in povej, da je Luca bolna, jaz jo peljem k nam.“

Ležala je Luca pri Katri v tihi sobici, bolela jo je glava, močno bolela. — Koliko bridkosti se je rodilo v njeni mladi duši tiste dni! Mislila je na svojo mladost brez radosti, mislila na otročja leta v zakotni vasi, ko je hodila bosa za ovcami, jedla kruh milosti, ko je čakala očeta . . . On pa se je vozil takrat z lepo ženo, živel v sreči, ni se spominjal zapuščene hčere. Služiti je morala v hiši svojega očeta, in vender je tudi ona njegovo dete, ima enake pravice — ah — zaupila bi glasno, da bi izvedel ves svet o očetu, ki se je odkupil svojih dolžnosti z mošnjičkom denarja, zaupila bi, da bi se zvalila gora gorjá z njene duše; ali ne sme, ne, sramota bi padla na očeta, na Rika in Marka, ki sta jo ljubila . . .

Leonorino podobo pa je zagrnila krvava megla. Luca je bila ženska in čutila je instinktivno, da je bila lepa žena vzrok materine smrti in njenega tožnega življenja.

Rada bi bila umrla Luca tiste dni, ker je videla le laž, pregreho, nesrečo pred seboj. A bilo je nekaj, kar jo je tolažilo za prihodnjost — ljubezen Pavlova, na katerega je

upala, četudi ji je rekel Giganti, je prosil, naj se ga ogne. Na tmino njene minulosti pa je svetil spomin na blage duše živeče v preprosti daljni vasi, na tiste, ki so nekoč sprejeli tujo siroto pod svojo streho, siroto, zapuščeno od lastnega očeta.

Poslala je Hrvatinovim denar, ki ga ji je bil pustil Giganti. Bilo ga je tristo goldinarjev. Pisala je, da je imela srečo v loteriji, ter vzdihnila zadovoljno, ko je niso več žgali na srcu tisti trije stotaki . . . Odšla je v novo službo. Ali to ni bila več tista Luca, sveža, vesela kot nekoč; preveč gorja se je razlilo na ljubko glavico, prehud je bil vihar, ki ga je prebila. Mehanično je opravljala svoja dela, mrtvo in tiho je spremljala gospo na popoldanskih izprehodih, le takrat ji je zažarelo oko in lice, ko je zagledala Pavla.

Pogosto se je shajala ž njim. Kajti gospa Faghinetti, še mlada, žive narave, dobrega srca, nagla, vzkipljiva in domišljava, poklonov željna, ni držala obljube dane Leonori, da ne bo puščala deklice iz oči. Luca je bila prepuščena sebi, otrok ni bilo, posebnega dela tudi ne.

Gospa je dovolila Luci, da sme hoditi h Katri vselej, kadar ima čas, vprašala pa ni, kje je zares bila. Redko in le za hipe je zahajala Luca h Katri, sicer je hodila druga pota — poslušala je prevarljive besede mladega Talijana in sanjala o prihodnji sreči. Očetovim besedam, da je oženjen, ni več verjela, saj Pavlo ne laže, gotovo ne, on jo poroči v kratkem, in dnevi sreče napočijo tudi za njo . . . Tedaj bode pisala Gigantiju, da se je varal o Pavlu. A sedaj mora molčati. Pavlo ji je to naročil, in dekle, ki je bilo vajeno molčanja skalnatih gor, je znalo zamolčati srečo kakor gorje.

Blaga gospa Leonora je bila naučila Luco vsak mesec k izpovedi. Rada je hodila, dokler ni imela na vesti skrivnih sestankov s Pavlom, a sedaj se je približala le nerada k izpovednici.

Nekaj dni je premišljevala besede izpovednikove, nekaj dni se je držala obljube, dane mu s solzami, da ne bo govorila s Pavlom, se ne shajala ž njim.

Ali prišel je list, prišel drugi — prišel je Pavlo sam . . .

Golobica se je tresla pred jastrebom, ali zmagovala ni. Pavlo je klel izpovednika in izpoved, branil Luci praviti po izpovednicah stvari, ki niso nikomur nič mar, in ji obetal iznova poročiti jo v kratkem, ako bode slušala njega.

Bila je ženska, ljubila je in verovala po ženski navadi.

Nihče ne bi mogel več ustaviti Luce na poti propasti. Ustvarila si je malika v srcu in ga molila. Gorje ti, uboga deklica, ko se zruši tvoj malik v prah . . .

XII.

Cvetela roža, sladkó je dehtela
pa solnce je žgalo — in je obledela,
zapihal je veter — pa je odcvetela . . .

Dež je lil v potokih. To ni bil hudourni dež poletni, ki ohladi zrak in osveži zemljo, bil je mrzli dež zimskih dni, ko gledaš med padajočimi curki tožne posamne snežinke, potapljajoče se v deroči kalni vodi, ko se nabira žuboreča dežnica po cestah, zastaja v jarkih in išče poti v obuvala.

Po spolzkem tlaku so se porivali ljudje. Nevoljni obrazi, polglasno mrmranje. Nobena noga ni marala stopiti s priljubljene obzidne poti . . .

Truden se je pehal Vinko z drugimi dijaki po cesti. Dobre volje so bili drugovi, smejali so se in zabavljali, iskrili se dovtipov. Le Vinko je molčal, vlekel svoje knjige, skrival vrat v visokem ovratniku plašča in hitel naprej. Tuintam so se odprla vežna vrata in vzela dijaka, spremljanega od veselih pozdravov sošolcev; razpršil se je živahni trop polagoma na vse strani mesta. Počasi se je vzpel Vinko po stopnicah, plaho je pozdravil gospodinjo.

Katra je ravnala perilo in bila vidno razburjena. Obračala se je naglo, metala perilo v koš, da se je kar kadilo, in pogledala dijaka z jeznim pogledom.

„Tako, Vinko, tako delaš sive lase meni in svoji materi . . . Samo štiri reči si ime-

novan in gospod razrednik mi je dejal: če pojde tako naprej, ne bo nič z maturo . . . In to zaradi tiste — Bog mi greh odpusti — laške malopridnice, ki se ti smeja, ko hodi z drugim poletačem... Meni laže, da mora v cerkev, da ne utegne k meni, pa sem jo videla zadnjo nedeljo v krčmi z nekim Lahom . . . O Bog, kakšen je svet! Vinko, bodi pameten, za božjo voljo!" . . .

Slišal je Vinko te besede, prebledel — in že je bil na stopnicah. Knjige je bil vrgel na posteljo.

Hitel je, zaletaval se v ljudi, ki so ga srečavali, in se ni ustavil, dokler ni pozvonil na vratih Faghinettijevih.

Luca je odprla in odskočila prestrašena nazaj v kuhinjo. V zadregi, jecaje, je povedala, da je gospa v pohodih in se vrne stoprv čez uro.

Vinko je ni poslušal, videl je resnico pisano v njenem barvo menjujočem licu, videl je dokaze slabe vesti v strahu. Vendar je poprašal: „Lucika, povej mi, ali je res, kar se govori . . ."

Zdihnila je. „Res je, Vinko, kaj ti hočem prikrivati. Glej, našla sem moža, Talijana, ki me ljubi, ki me hoče poročiti po novem letu. Za mene in tebe je bolje tako. Saj veš, kaj želi tvoja mati in jaz, saj te nisem nikoli ljubila tako, kakor ljubim Pavla. Imela sem te rada kot brata, ti mene kot sestro. Vidiš, tebi je namenjeno kaj višjega, meni ubogi Luci pa ne zavidaš nekoliko sreče, kaj ne?"

Kako hudo je bilo Vinku pri teh besedah! Ni mu prišel ta udarec popolnoma nepripravljen, že kar je bila deklica v Ljubljani, ga je slutil — vendar je bil težak, da je mladenič uklonil glavo pod njim.

Hipoma mu je stopila vsa preteklost pred oči. Spomnil se je nežnih otroških let, ko se je igral z drobno črnolaso deklico, spomnil se je, kako jo je ljubil kot sestrico svojo, kako je delil vsak boljši grižljej ž njo in pretrpel marsikatero trpko besedo zaradi nje.

Rastel je, in rastla je ž njim ona ljubezen, ne več sestrska, a čista in lepa kakor kristal, s sladkimi upi in velikimi obljubami za bodočnost. Luca, drobna in ljubka, je bila kakor zakljeta kraljičina: enkrat napoči dan — in on, hrabri vitez, jo reši iz sužnjosti revščine in bede, jo povede na svoj dom in ji pokloni svoje bogastvo, svojo roko in srcé . . .

Vse sanje čarobne in sladke, ki so polnile njegovo srce s sladkostjo, vse trpljenje — kdo je ljubil kdaj in ni trpel? — vsi hipi, ki jih je preživel z Luco, vse nade, ki jih je gojil ž njo, vse mu je stopilo bliskoma pred oči v trenotku, ko mu je povedala kruto resnico . . .

V loncih je hropelo in vrelo, sopara je uhajala polagoma izpod svetle pokrivače in se izgubljala proti stropu, kuhinjska ura je tiktakala enakomerno, zunaj je padal šumno gosti mrzli dež. Deklica pa je stala z zajetimi rokami solzna pred njim . . .

Molče je odšel.

Dve veliki solzi sta zdrknili deklici po gladkem licu, niti besedice ji ni dal v slovo, a morda ga ne vidi nikoli več . . . Čez osem dni jo zagrne radostna sreča, čez osem dni odpotuje s Pavlom na njegov dom in tamkaj jo poroči dragi mož. A nihče ne sme tega vedeti, Pavlo hoče tako . . .

Nekaj dni je hodil Vinko ves poparjen... Smilil se je celo Katri, jezila se je na punčaro, na vse ženske, tolkla po ognjišču.

Osem dni po tistem nemem slovesu je kuhala Katra kosilo in rentačila nad fanti. Kar zašumi svileno krilo po stopnicah, zadiši po resedi in rdeča, segreta od urne hoje vstopi gospa Faghinettijeva.

„Ali je tu Lucietta?" je vprašala naglo, ozrša se po kuhinji.

Znala je nekoliko slovenski in je mogla dopovedati začudeni Katri, da se je izgubila Luca.

„Ježeš, ježeš, za božjo voljo", je stokala Katra.

„Da, da", je pravila Faghinettijeva, spremljaje vsako besedo z živahnem kretanjem. „Grem pogledat danes zjutraj, zakaj je vse tiho, kuhinja zaprta, trkam, kličem: Lucietta! — nič! Mislite si: ključ na zidu — in Luciette ni . . ."

„Tudi tu je ni", je dejala prestrašena Katra. „Pa ne — da bi jo bil premotil . . ."

In povedala je, kako je našla deklico z onim Lahom v gostilni.

„Moj Bog, kaj je storiti?“ je stokala gospa, „dajte, pišite domov, nemara . . .“

„Škoda za pismo“, je menila Katra, „Lah jo je odvedel, kedar jo zapodi, že zopet pride . . .“

„Jaz grem na policijo, zbogom . . .“

Odhitela je, vest ji je govorila glasne očitke. Bi se li to zgodilo, da je pazila na njo! In Vinko? Krasna je roža cvetoča na grmu, dehteča v rosnem jutru. Utrgana, povaljana v blatu, je izgubila svoj čar. Ponosnega mladeniča misli ne sledijo izgubljeni deklici. Mora tlačeča mu dušo ga je zapustila — postal je resen, odločen. Zatopil se je v učenje in se pripravljal vestno k maturi.

Katra je pisala Grgurinovim in namignila, da je vsaka nesreča enemu v srečo . . . Pisala je tudi Leonori v Florenco. Vinko ni hotel pisati ne govoriti več o tem . . .

Urno je odgovorila Leonora, obžalovala ubozega dekliča in prosila, naj ne omenja, če misli pisati svojemu soprogu, nič o tem. Kadar kaj zvedó o Luci, naj hitro sporočé.

V Šembijah so bili poparjeni Grgurinovi, še bolj pa Hrvatinovi. Pala je grenka kaplja v veselje bodoče svatbe Jožetove s krepko Grgurinovo deklo - sploh pa je bila vznemirjena vsa vas. Možje so pozabili odtrkati pipe in pljuvati na vse strani, fantje so se ustavljali po kolovozih, dekleta so stikala glave po dvoriščih, žene pa postajale v zakajenih vežah, celo otroci se niso potepali; poslušali so pogovore in pretehtavali najnovejšo novico: Povodnji mož je vzel Hrvatinovo Luco, ker ni hotela biti lepo doma v Šembijah.

„No, zdaj pa imata stara“, je dejala Špela Lovrinova, „negovala sta jo, kakor gospodično, pa nobeden pritepenec ne stori dobrega.“

Soseda, bistroumna Mihlovka, ji je pritrdila: „Jaz sem mislila zmiraj, da ne bo dobrega iz tega dekleta, botra Grgurinova je bila slepa . . .“

Tako so ugibale ženice še marsikatero, saj ni dovolj, da doleti človeka nesreča, o taki priliki privlečejo ljudje vse njegove in cele družine napake na dan, in če se je komu zmešalo po nesreči, gre precej glas, da je bila cela tista rodbina od nekdaj malo zmešana.

Najhuje je bilo staremu Hrvatinu.

Zlezel je še bolj v dve gubi, posedal in govoril sam z Luco:

„Kaj ti nisem pravil: Ne hodi iz Šembij, Jože je kmet pa pošten; tukaj ne veš, kaj imaš . . .“

Hrvatinka ni marala govoriti o dekletu, ki ji je napravilo toliko sramoto, molila je le na tihem za njeno blodečo dušo . . . Jože je pa hodil po vasi in prenašal udarec v družbi mlade neveste.

Dolge zimske večere pa, ko je stresala burja žvižgaje vrata nizke hiše, sta vzdigala stara dva sivi glavi in poslušala, če ne trka morda roka mlade, trudne popotnice . . . Pa bila je le burja... In molila sta po lepi stari navadi za popotnike na cesti, za mornarje na morju, za jetnike in bolnike in za duše, ki se vicajo po neznanih krajih . . . Vselej, kedar so šli Šembijci mimo znamenja, postavljenega v spomin Luciettine matere, so se prekrižali in zdihnili:

„Bogve, kot hodi njena nesrečna hči.“

V Ljubljani se ni izvedlo nič. Za novo leto je prišla po pošti lična škatljica, naslovljena na Vinka. Bila je iz Florence, druzega Katra ni izvedla.

Dan za tem pa je nanizal frančiškanski brat prstan s svetlim kamenom k drugim dragocenostim pri ljubkem „Praškem detetu“, kjer je klečala nekdaj Luca še lepa in čista ko angel.

Giganti je menil, da je Luca v Ljubljani. Vinko mu ni razjasnil zmote, ker je prosila Leonora . . .

Minila je zima, poletje je prineslo maturo. Vinko jo je dobro prestal, in na jesen izpolnil materi vročo željo: Šel je v semenišče.

Napočila je druga zima, o Luci ni bilo nobenega glasu. (DALJE.)

MED REKO IN SUŠAKOM.

LEA FATUR:

V BURJI IN STRASTI.

(DALJE.)

XIII.

Če vesoljnost z duhom vso objame,
človek vendar bi nesit ostal.
Levstik.

Solnce se je dvigalo izza apeninskih goličav in poljubovalo s prvimi žarki zelene hribe... Lehko šumeč je hitela reka Arno po prelepi ravnini, bela in krasna se je dvigala ob njenih bregovih ljubimka umetnikov, bogata, svobodoljubna, staroslavna Florenca.

Od vseh strani jo je zaslanjal venec vedno zelenih hribov, blagoslov rodovitnosti je počival na okolici, sladko je dehtelo cvetje trt po lepo razpeljanih brajdah, ki so venčale njive in krasile bele kmetiške hiše. Po sadovnjakih so se šibila drevesa, ponižne oljke po hribih so obetale bogatih sadov. Po vrtih prijaznih mandrij so žarela rdeča lica paradižnikov, oranže nežni cvet je čakal srečne neveste, pinije so se spenjale visoko proti nebu, radodarne murve so stresale svoj drobni sad, kaktus in mirta sta se košatila v grmeh, jazmin in rožmarin sta polnila zrak s sladkim vonjem. Iz široko razrastenih mandelnov in kostanjev, iz temnega zelenja cipres in javorja so gledala graciozna letovišča in se smejala impozantnim stavbam Florence. Po senčnatih parkih so sanjali zasiveli kipi starih bogov, po cesti so bleščele okoličank bele rute — počasi so stopali natovorjeni osliči.

V sredi te bujne prirodne lepote, pod gričem, kjer stoji znamenita cerkev S. Miniata, se je belil iz zelenja ljubki dvorec Gigantijev. Vitki arabski stolpiči, tenki marmorni stebri so ga krasili, na pročelju se je dičil v umetno zvitih črkah napis: Dom Leonore.

Ljubezen je vodila oko stavbenika, ko je risal načrt te stavbe, hotel je sezidati ljubljeni soprogi dom sreče. In stala je tu mična kot dom vilinji v širnem parku; železna ograja, visoka vrata so jo varovala hruma zunanjega sveta. Ličen balkonček je

bil na pročelju, skrival se je pod dehtečim cvetjem, kastavski nagelj, sicer neznan tej krajini, je žarel v velikih cvetih in dehtel omamno.

Bil je Leonori spomin iz domovine.

Vsako jutro se je razgrnila temnordeča zavesa sobane, vsako jutro se je prikazala beloodeta visoka postava lepe Leonore na balkonu. Diven je bil odtod razgled po lepi, od solnca ljubljeni Florenci, s stoterimi stolpi cerkvâ, palač, gledišč . . .

Ljubko je soglašalo šumenje Arna z lagodnim šepetanjem vitkih dreves, pregibajočih se v lahnem vetru mladega, rosnega jutra. Čar lepote je bil razlit po krajini, z jasnomodrega neba so se črtale v daljavi s snegom odete glave gor — zrak je bil vonjav, svež . . .

Gledala je Leonora in napajala si dušo s sliko lepote, ki je navduševala svojčas umetnike k visokim umotvorom, ki jih občuduje, a ne razume nemirni svet.

Nemara se je njena duša spominjala nepozabnega Danteja, njegove tako nežne, od sveta mnogo diskutirane, vendar ne razumljene ljubezni do krepostne Beatrice . . . Nemara Michelangela, Rafaela in drugih slavnih umetnikov, ki so se napajali ob lepoti Florence in ustvarjali ondi svoja nesmrtna dela.

Gromoglasna pesem lepote in slave je zvenela vedno nad srečno Florenco, pel jo je slednji njenih sinov in dičil se s sadom tisočletne kulture . . .

Močno so zadehteli nageljni iz Kastavščine. Leonoro je zabolelo srce. Iz te toli čarobne in slavne krajine je odhitela njena misel na Kvarnera skalnate bregove . . . Tam živi borno ljudstvo, vdano starim šegam, ob katere bíje tujstva zli naval, kjer se poje v bornih hramih božja slava v milem rodnem jeziku, kjer doni še pesem Zrinsko-Frankopanska . . . Tam stoji na strmem hribu spomenik bojev in junaštva, stari Trsat — grad, a pod njim mesto — njeno rodno mesto . . . Šumi morje ob bregove in ladje hitijo — hrepeneča duša seda na bela jadra — veter veje — pljuskajo valovi — pozdravlja mogočna Učka . . .

Lahko je zaškripal beli pesek v parku . . .

Med cvetočimi grmi se je pokazal vrtnar v modri halji, širokem slamniku, škarje in škropilnico v roki. Zalival je, odrezaval in privezaval cvetoče rože, pulil plevel in drsal počasi naprej.

Predramila se je Leonora, njene modre oči so sledile vrtnarju, dokler ni izginil pod drevesi. Tedaj je zašumelo rahlo . . .

Leonora se je spustila po širokih stopnicah, dolga, prozorna, se je vlekla jutranja halja za njo, dolgi, razpleteni, so padali bujni lasje po njej in se svetili rdeče v žaru solnca.

V tihem kotu parka, skrito v temnem grmovju javorja, je stala jama lurške Marije. Obok je bil narejen iz nežnobarvnega roževca, v njega rožnem svitu pa je stal snežnobeli kip Marije. Mojstrska roka je izklesala obraz in mu vdihnila nadzemske poteze.

Tu je vladal popoln mir v tihem krogu, tu je bila Leonora rada sama ob ranih jutranjih urah . . .

Nemo so stali tam zunaj beli kipi letnih časov, lahno je šumel vodopad, dehtele so cvetlice, posamna ptica je zažvrgolela — Leonora pa je izročala svoje in sebe v varstvo mogočne Kraljice in jo prosila za odvrnitev nezgod.

Oblak, preteč, poguben, se je spet pokazal na nebu njene sreče. Odoardo, nekaj časa tako miren, srečen, je postal zopet čuden, čmeren . . .

Zaškripal je pesek — prihitelo je z drobnimi nogami, valovili so kodri, smejale so se oči . . . Male roke Rika in Marka so objele ljubo mater, ljubke glavice so se naslonile na njo. Tako so molili.

Objeti so se vračali po belem pesku, mimogredé je trgal Marko cvetke in jih dajal materi . . .

Razdrapan deček je gledal skozi stebričevje zlatobarvnih vrat s sanjavimi očmi za vilinjo podobo lepe žene in srečnih otrok . . . Izginili so med stebri portala; deček je vzdihnil in šel svojo pot.

Navadno je prihajal tudi Giganti po Leonoro, navadno so hodili vsi v veselem pomenku, držeč se za roke, v obednico. Ali

nekaj dni sèm je postal čudno čmeren; ponoči se je premetaval v postelji, zjutraj je prihajal kesno v obednico in poslušal le nehajno ljubko žlobudranje otrok. Po zajtrku je hodil v mesto; prašen, truden, se je vračal. Čakala sta ga v hlevu onkraj parka brzonoga konjiča · privezan je bil ob reki čoln — ali on je hodil, hitel, kakor da hoče udušiti stem notranji nemir – nervozne, nagle so mu bile kretnje. — Ležal je po cele ure v travi, zrl v modro nebo, ali pa hitel po hitro zavžitem kosilu spet v mesto. Zunaj je parilo z vročino poletnega dné — zakaj je zapuščal ugodni hlad senčnatega drevoreda?

„Imam opravke", je odgovarjal in hitel, kakor človek, ki se mu se mudi. Lotil se ga je čuden nemir, nekaj mu je dejalo: Hiti! – nekaj ga je podilo z doma v mesto, iz mesta na dom. Hodil je v slikarske akademije, opazoval mlade slikarje in slikarice, ki so posnemali ali vsaj hoteli posnemati umotvore Rafaela, Murilla, Velazqueza in drugih slavnih mojstrov. Hodil je v svoj klub, čital novine, govoril o politiki, o vedi – divili so se znanci njegovim besedam, a njemu se je zdelo nezmiselno vse, kar govori, in vse, kar drugi delajo. Videlo se mu je, da je vse, kar je vidnega njegovim očem, le za danes — jutri pride nekaj druzega, čudnega... Predstavljalo se mu je v megleni, negotovi obliki – a vedel je, da pride, gotovo, neizogibno... Bežati je želel na konec sveta, da se izogne temu, kar pride, a vendar je hrepenel po njem, in si mislil vsako jutro: danes...

Čudni, tuji, so se mu zdeli znanci, prijatelji, celo žena in otroci. Na njih čelu ni bil vtisnjen pečat bližajoče se tajne — vsi ti so se zanimali za svet, kovali načrte za negotovo bodočnost — a njemu se je mudilo...

Med ljudmi, ki so peli pesem življenja, med nališpanimi dekleti, gnjetočimi se pred blestečimi prodajalnami zlatega in srebrnega naresja na starem mostu, med bledimi tujci, ki so hodili občudovanja trudni od palače Pitti do mestne hiše, od medicejske kapele do stolnice, je zapazil Giganti posamezne zaznamovane obraze...

Nosili so pečat neumljive tajne — pogledali so ga, umeli in hiteli mimo njega...

Šel je pred cerkev sv. Križa, gledal visoki spomenik velikana misli Danteja, vrstile so se pred njim veličastne slike... Stopil je v cerkev, stal pred grobom Michel-Angela, Galileja, Macchiavellija, čital je imena napisov na krasnih nadgrobnicah, kjer so počivali ostanki Florence najslavnejših sinov in nasmehnil se je čelarno: Kaj jih je spremljalo od bliščeče slave v nam neznani, nevidni, vendar obstoječi svet, — Stal je pred velelepo, svetovnoznano stolnico, občudoval veličastno, z raznobarvnimi mramornatimi ploščami krito zgradbo, ki se je zidala z ogromnimi stroški nad stoinpetdeset let — govorila mu je o bogastvu mesta in slavila ime stavbenika Arnolfa di Sapo, in kupola, kipeča v ponosni višini · sto eden meter, ogromna, krasna, ga je spominjala davno preminulega Bruneleschija.

In vprašal se je Giganti: Zakaj mine človek a ostane njegovo delo? Živi mrtva tvarina — kje je duh, ki ji je dal življenje?

Poklekal je pod ogromne stebre stolnice, in v tej prekrasni, proti nebu kipeči stavbi se je spominjal ljubke kapelice v daljni Ljubljani... Videl je izpovednika resnootožni obraz, slišal svareče besede, ni se mu upokojila duša v molitvi — vendar mu je govorilo nekaj: Moli!

Prihajal je na dom; Leonora, otroci so mu hiteli naproti... Pa zakaj si lastijo njegovo srce? Popotnik je on, ne more se ustaviti, ljubiti... In zakaj, ti sanja mladih src, o ljubezen žarnokrasna, zakaj nas motiš in ustavljaš, da zabi stvar Stvarnika nad stvarjo — a tam — neznana bode duša duši... Legel je v travo, gledal bele oblake, prihajajoče po modrem nebu — sneženi vrhovi gorâ so se zasvetili v daljini: „Večna sem jaz gora, a ti — premineš..." „Ne", ji je odgovarjal, „ne ti, jaz sem večen..."

Pa kako, da se je vdajal Giganti takim mislim? Dičila ga je zdravja sveža boja, obdajala ga je sreča, po kateri je stremil...

Ali vznemirjale so ga zle slutnje, mučile ga hude sanje: brodil je po veliki vodi — do brega ni mogel — šumeli so valovi, besneli, zaman ves trud, odnašali so ga... Tam pa na cvetnem bregu je stala lepa, v cvetu nedolžnosti — Lucietta. Širila mu je roke naproti, hrepeneče se je oziral po njej .. Boril se s premočjo valov, da pride do nje... A vedno dalje so ga odnašali valovi: Zavpil je divje... Bela roka se ga je doteknila, predramljen je gledal čudoma v obraz skrbne žene. On pa je bil v duhu tako daleč od nje, ljubil je Lucietto — vtonil mu je spomin na poznejše dogodke.

„Moj Odoardo, ali me ne poznaš?"

Sladek je bil ženin glas, ali on se je nevoljen obrnil in iskal ubeglo podobo sanj. Toda iz Luciette je postala Luca, gledala ga je proseče in mu migala. Hotel je vprašati, kaj hoče, hotel ji je slediti, pa izginila je njena podoba v megleni dalji — skozi težke zavese okna se je prikradla nejasna svetloba jutra, na belem vzglavju je zagledal svetle lase Leonorine — nočne potvare so odbežale, ostalo pa čuvstvo nemira...

Luca... Kje je? Zakaj ne piše? Poslal ji je bil prstan, zahvalil se je Vinko v kratkih besedah, vprašal je ženo, kaj je z dekletom, a Leonora nevajena hlimbe, se je izogibala odgovora.

Kje je Luca? Tudi Leonoro je mučilo dostikrat to vprašanje...

Tako se je plazila môra po vilinjem domu Gigantijevem, sedala je ponoči na belo zglavje, hodila podnevu z nemirnega doma v mesto, iz mesta v dom...

Bilo je lepega dne. Zmučen od vednega nemira in pričakovanja, je prišel Giganti v svoj klub in našel med drugimi pismi in listi zamazano, zmendrano zalepko; naslov je bila pisala s svinčnikom tresoča roka. Prebledel je in obračal neodločno list v roki.

„No, saj te ne ugrizne", je menil šaljivo slikar Venutti.

Giganti se je osmelil, stopil za zaveso okna in odprl počasi pismo... Roka mu je omahnila — odhitel je brez slovesa.

Pridivjal je v dvorec, naletel na slugo in naročil: „Konje, hitro!... Kje je gospa?"

„Pri vodopadu."

Stopil je tja — zastala mu je noga... Leonora je sedela na skalci pri peneči se vodi, na njo sta se naslanjala Riko in Marko. Imela je v roki knjigo in razlagala otrokom abecede globoko modrost.

Oziri na njo... Prišlo je pričakovano... Vrgel ji je list v naročje in se sesedel na tla. —

Čitala je Leonora in prebledela kot lilija.

„Kaj storiti, Odoardo?"

Vstal je. „Urno, urno, vlak odide skoro, naj mi hišna, ali ti sama — — —"

„Ali Odoardo zakaj — po nepotrebnem se vznemirjaš; brzojavi ali piši policiji..."

Divje se je nasmejal Giganti: „Ne vznemirjaj se, piši, brzojavi... Krasno, divno govoriš, modra Leonora, a ona, ki me kliče je — moja hči..."

S kretnjo obupane bolesti je hitel v dvorec — onkraj so topotali konji...

Osupla sta poslušala otroka, privila se k materi z vprašanjem, kaj hoče papa.

Toda vedno ljubezniva mati ni odgovorila — sedela je ko mramorni kip, v naročju usodni list, oči tako lepe, globoke, so strmele brezizrazno predse...

Počasi so se vračale misli v prestrašene možgane, zbirale se v predstave. Jasno ji je bilo sedaj obnašanje moževo do Luce. Bila je njegovo dete! A Luca je hranila poročni prstan materin Potegnili so ga materi z mrtve roke in dali hčerki...

Odoardo je bil oženjen. A zakaj ji ni povedal ne govoril nikoli o tem? Bliskoma so se podile predstave po glavi nesrečne žene — njegovo obnašanje pred poroko, nemir, hude sanje, zoprnost spomina na gotove čase in kraje. Čas poroke in nezgode sta se zbližala... Odoardo je imel ženo — našli so jo mrtvo tiste dni, ko je vihrala nevihta po morju in po kopnem, ko je jokala burja po Reki, in je ona čakala s skrbjo ženina...

Mrtvo so jo našli in — morilec? Rdeče in zeleno se je posvetilo pred očmi Leo-

nori, zašumelo je po sencih, kakor daljno morje, zažvižgalo je v ušesih . . .

Pala je Leonora s skale, bele pene vodopada so pršele po svetlih laseh, po mramornem obrazu. Klicala sta jo otroka, dvigala, pa ležala je nepremično . . .

Riko je tekel proti vratom, vodečim na cesto; bila so odprta; konji so topotali in hiteli — Giganti je sedel v kočiji.

Zaklical je Riko, ali oče je mahnil z roko — kočija je izginila. Na klic otrok je prihitela družina; ponesli so gospo v spalnico, vrtnar je hitel po bližnjega zdravnika.

Prišel je, ukazal jokajočim otrokom in drugim, da odidejo, le kuharica in hišna sta smeli ostati.

Leonora ni prišla k zavesti; njeno stanje je prehajalo iz omedlevice v spanje — in zdravnik je naznanil ženskam, da bode bolezen dolga, huda. Poslal je po usmiljenko, tolažil dečka in izpraševal, kako je prišlo Leonori slabo. Otroka sta mu govorila o nekem listu. Rad bi bil izvedel zdravnik vzrok bolezni, in šli so iskat list. A veter je zanesel usodni papir v vodopad — nikoli ni izvedel svet o njega strašni vsebini...

— Rodbinska tragedija — si je mislil zdravnik in žal mu je bilo lepe mlade žene.

Bila je bolna, dolgo bolna. Mučili so jo težki prividi, klicala je Odoarda, Luco — iskala je pismo po svileni odeji, jokala in molila... Teta iz Reke, po katero je brzojavila kuharica, je šepetala z zdravnikom, tolažila otroke in sedela z usmiljenko pri Leonori . . .

Krasen je bil dvorec Gigantijev, ljubko je gledal iz zelenja dreves, dehtelo je cvetje krog njega, bele poti so vabile k tihi lurški jami. Krasen je bil, a groza je vladala v njem, hodila je po njem temna, tiha . . .

Odpiralo je vrata, trkalo na okna, zastokalo, zazdihnilo; ugašale so luči, trepetali plameni svetilk, preplašeni so se stiskali otroci k materi. Prihajala so čudna poročila, jokala je družina in teta — očeta ni bilo... Izvedel je kočijaž, da je šel Giganti v Benetke; brzojavila je teta na policijo, dan za tem je prišel odgovor Gigantijev, da pride. Šla je kočija, vrnila se prazna s kolodvora.

Vlak, ki je vozil iz Benetk, se je bil ponesrečil . . .

Leonora se je pa borila s smrtjo — in ko je prestala hudo živčno vročico, ko je pogledala po dolgih tednih z jasnim pogledom krog sebe, se ni spominjala več dogodkov minulih let.

Videla je teto in menila, da je še v Reki pri očetu . . . Prestrašila se je teta, pa tolažil jo je zdravnik, ki je prepovedal bolnici misliti in govoriti.

Ali oslabljeni duh Leonorin je delal naporno, vračal se je polagoma spomin, želela je videti otroke, družino — le po enem ni vprašala . . .

Tudi potem ne, ko je vstala. Nihče ji ni povedal, da je umrl, vendar je oblekla brez ugovora črno obleko, zavila se v dolge pajčolane in sedevala cele ure pri vodopadu.

Vedela je, da je bilo tu — ali kaj je bilo? Slutila je, da je bilo grozno, čutila, da je izgubila nekaj velekrasnega, vendar ni vedela jasno, kaj . . . Ljudje so govorili, da ji je ostal sled težke bolezni, Začeli so ji praviti sčasoma tudi o smrti Gigantijevi; poslušala je ravnodušno, nobena solza njenega očesa ni obžalovala ponesrečenega soproga. Teta je ostala pri njej. V zimskem času je prišel list s tožno vestjo o Luci, a umna teta ga ni dala Leonori, spravila je molče pismo in poslala vsoto denarja za križ na grob uboge deklice . . .

Tako so pretekla tri leta. Dušno otrpla Leonora ni štela dni, ki so ji bili brez pomena in radosti.

Prišlo je vabilo s kamenite Notranjske — teta je poslala Vinku, novomašniku, srebrn križ, spravila vabilo k pismu z vestjo o Lucini smrti in molčala. Slutila je, da je bila nesreča Gigantija, smrt Luce, bolezen Leonore, v neki zvezi — oziroma, da je bilo razmerje Odoarda do Luce vzrok bolezni netjakinje. Riko in Marko sta hodila v šolo, teta je gospodinjila, Leonora je pa sedela pri slapu in mislila . . . (DALJE.)

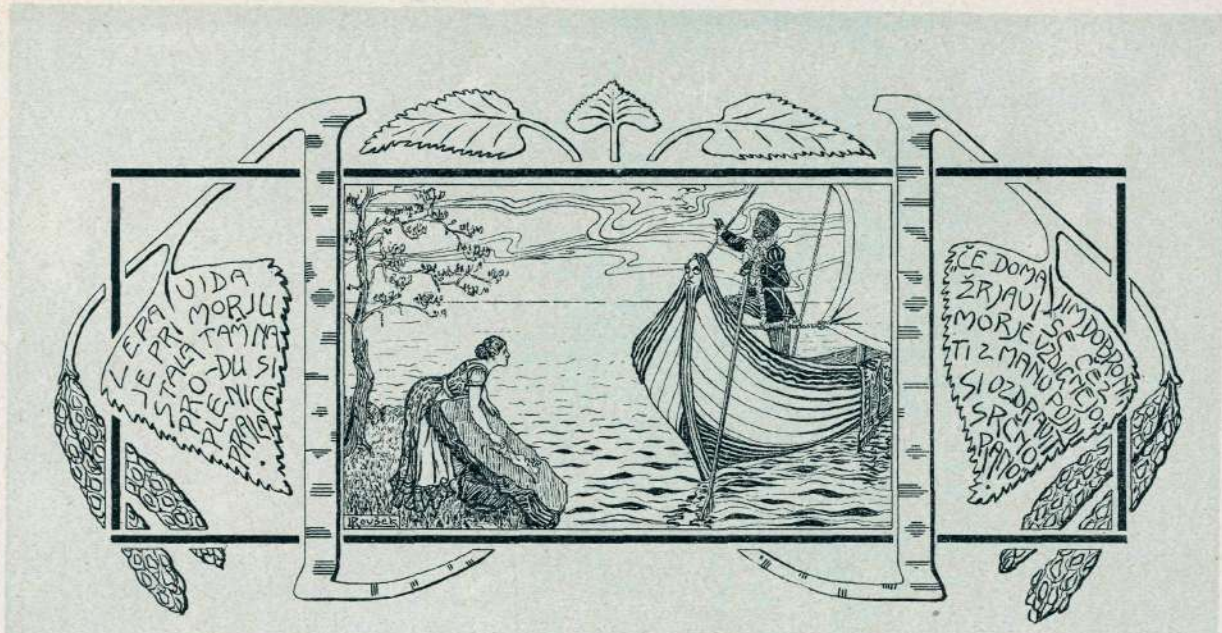

LEPA VIDA. J. ROVŠEK.

LEA FATUR:

V BURJI IN STRASTI.

XIV.

(DALJE.)

V širnem poslopju „šole svetega Marka“ v Benetkah so stale postelja pri postelji v dolgi vrsti. Za vsako je bila tablica z imenom bolnice, bolezni in predpisane hrane, pri vsaki je stala mizica, obložena s steklenicami, iz vsake postelje je gledal mlad, ali izsušen, od bolezni izpit obraz, nad vsako je zvenela grozna, brezbesedna pesem o izgubljenem mladem življenju, o prevaranih nadah ...

Še je obzarjala nekatero lice nežna rdečica z varljivo lepoto, mileje kakor v dnevih zdravja je sijalo oko, rahlo so se dvigale prsi — ali pogubna vročica je sušila mlado telo ... Grozničavo se je svetilo drugo oko iz rumenega, velega obraza, sinela so usta, hropele prsi, močno so se dvigale ranjena pljuča ...

Nad bolnicami je širila svoja temna krila neizprosna, nepremagljiva, posmehujoča se vsakemu sredstvu neutrudne vede, ljubiteljica nadarjene mladine, roparica naše sreče — vdrtooka jetika ...

Tihega koraka, neopažena je bila pristopila k svoji žrtvi — zabolela je glava, zadrhtelo telo... In rekli so ljudje: Prehladila, pregrela, preplesala se je. Prestrašene matere so hodile krog zdravnikov, iskaje pomoči — majali so z rameni učeni možje: Kaj hočete — jetika ... Počasi, počasi je slabelo truplo, vdirale so se oči, postajala so prozorna ušesa, iz poprej oblih ramen so štrlele kosti, klecala so kolena, temnil se je vid. In zdaj ležé tu ...

Zahropelo je. Votel kašelj se je izgubil po širni dvorani, tresoča roka se je stegnila...

Zahrknilo je. Rdeče pene so se pokazale na sinjih ustnicah... Stokalo je, treslo se je telo, obračala se glava, krčevito so stiskale suhe roke odejo, davilo, dušilo je v grlu. Groza! Begale so oči po dvorani, iskale pomoči, rešitve in obstale ob križu na steni: „Edina, zadnja pomoč, ko mine človeška; edina rešitev in tolažba v groznih urah zadnjega boja, ostani pri nas, bodi vedno naše upanje.“

Strašno je bilo tu notri podnevi, še strašneje ponoči, ko je oživela tmina, ko so

gledale iz mraka votle oči minljivosti — a srce se trgalo v želji po življenju!

In hrepenelo je naproti dnevu, dnevu polnemu svetlobe, čeprav morda — poslednjemu . . .

Tihih korakov je hodil angel usmiljenja med posteljami.

Nežna roka je obrisala tu potno srago, zmočila tam razpokane suhe ustnice, zrahljala tu zglavje, pritisnila tam križ na vzdihajoča usta, prižgala umirajoči svečo . . . Trepetale so bele peroti, rožljal je rožni venec.

Bila je lepa, mlada, hodila je kot slika življenja med žrtvami smrti, in vedela, da čaka usoda tu ležečih tudi njo . . . Vedela je to — in morda je upadal včasih pogum, pa stisnila je roka veliki križ, moč slabih.

Proslavljajo se v pesmih junaki, ki so šli pogumno v krvavi boj za blagor domovine — kdo pa se spomni skromne usmiljenke, nežne mlade junakinje, ki se žrtvuje idealni ljubezni do bližnjega?

Stopila je iz dvorane v sobico, kjer je sedel mož poleg edine postelje in poslušal pazno polglasno govorjenje mlade bolnice, naslonjene na njegovo roko.

Svareče je vzdignila usmiljenka prst — bolnica se je nasmehnila, oči so zažarele v nekdanjem žaru, čar prejšnje lepote se je pojavil za hip na velem licu.

„Pustite, dobra sestra, da si olajšam srce", je rekla Luca in govorila naprej s slabim hripavim glasom. Giganti je poslušal . . .

Povest sramote, nesreče, v katero je zabredla njegova hči, po njegovi lastni krivdi... Poslušal je in trgalo se mu je srce.

Pod pretvezo, da ne more dobiti za poroko potrebnih listin, je bil izvabil Paolo Luco seboj. Peljal jo je v Milan, v Verono, slednjič v Benetke. Videla je svet, krasan kot božji vrt, uživala lepoto z žejno dušo, vendar ni bila srečna, kajti Paolo ji je izpolnil vsako drugo željo, le o poroki ni hotel ničesar slišati; znancem jo je predstavljal za sestro, a Luca je zapazila, da so se spogledovali in nasmihali.

Bila sta dlje časa v Benetkah, a Luca je postajala z vsakim dnem bolj nemirna, ni več hotela na ulico, ker je menila, da kažejo vsi ljudje s prstom za njo.

Paolo je prejemal pisma, katera je skrival pred njo, odpotoval je večkrat po cele dneve po opravilih, ki so bila njej neznana. Zbudil se ji je sum, stikala je, iskala in našla liste — naslovljene od „zveste žene" na „dragega moža"...

Sklonila se je mlada glava pod težkim udarcem, spomnila se je besed Gigantijevih. Zakaj je verjela . . .

Pokazala je pisma Paolu — prebledel je malo, ali smejal se je njeni jezi, njeni žalosti: „Neumnica, saj te ljubim, kaj ti mar če imam ženo! Grda, stara, ali bogata je — le molči, saj ne bode živela vedno, modra bodi in pusti te misli. Od mene hočeš? Kam pa? V svojo domačo vas se ne smeš prikazati; če misliš na sveto Leonoro, se varaš; za službo nisi sedaj — bodi modra, preskrbim te . . ."

Luca je poslušala z grozo. Ljubila je Paola, ali v tihi gorski vasi, kjer so jo vzgojili, so spoštovali svetost zakona — zato je ostala pri tem, da ga zapusti. Zaklepal jo je — tudi denarja ni imela — pa imela je naslov na svojega očeta, pisala je in prosila, naj pride in jo reši. Toda hišna, kateri je dala pismo, je bila podkupljena; izročila je pismo Paolu. Divjal je, ko ga je prebral, bal se je nasledkov, ko bi dobil Giganti tako pismo, rotil je Luco, pretil ji — ostala je pri tem, da odide, hotela je pisati celo ženi nezvestega.

„Dobro", je rekel Paolo, „pripiši si sama, kar pride."

Privedelje priletnega gospoda ostrega pogleda. Predstavil se je gospod kot zdravnik in izpraševal o njenem zdravju. Luca mu je potožila svoje neznosno stanje in ga prosila, naj ji pomaga do prostosti. Paolo se je vrnil iz druge sobe in se smejal: „Vidite, doktor, tako je, kakor sem Vam pravil; moja sestra, zapuščena od brezvestnega ljubimca, si domišljuje, da sem jaz tisti. Res, žalostno."

„Obžalujem Vas", je rekel doktor. Luca je uganila z grozo, kaj namerava brezvestni človek, zaupila je, zaihtela, da ona ni nikakor blazna . . .

Doktor je kimal: „Vse so take, ravno to je znamenje. No, v takem stanu se rada pojavlja blaznost; obžalujem Vašo nesrečo.“ Paolo si je obrisal hinavsko solzo.

In spravili so jo s silo v veliko poslopje . . . Tu je živela med blaznimi in trepetala od strahu, da morda res zblazni. Poizkušala je uiti, ali vsi izhodi so bili skrbno zastraženi.

Tisto, kar je bilo po mnenju zdravnikovem vzrok njene namišljene blaznosti, se je izpremenilo pred časom; sledila je bolezen; spravili so jo na bolniški oddelek, in tam je hirala, gledala skozi zamreženo okno na visoki zid in hrepenela po prostosti. Vedela je, da plavajo urne gondole po širokem kanalu pred zidom, ali zaklenjena so bila železna vrata, zapahnjena s trdnimi zapahi, čuval jih je mrk vratar. Vendar je gojila trden up, da ji bode pomagal Giganti, če se ji posreči poslati poročilo do njega: Poizkusila je obuditi usmiljenje postrežnic, prosila zdravnika, ali poslušali so le nehajno, besedičenje blazne ni imelo pomena zanje.

Čutila se je vedno slabejšo in trepetala je od strahu, da bode umrla tu med blaznimi. Končno je prišla stara žena obiskat svojo umobolno hčer in je vzela s seboj Lucino pismo . . .

„In potem ste prišli, moj oče“, je rekla Luca hvaležno, „spravili ste me iz tiste grozne hiše. Sedaj upam, da bodem še ozdravela.“

Votel kašelj ji je pretresel prsi, rdeče pene so se pokazale na posinelih ustnicah. — Giganti si je zakril obraz, solze so padale krepkemu možu skozi prste, tresel se je od zadržanega ihtenja . . . Saj je bilo prekasno, vse prekasno — na njen obraz je pritisnila morilka jetika svoj smrtonosni pečat . . .

„Ne žalujte, oče“, je rekla deklica, „glejte sama sem kriva . . . Ko bi Vas bila poslušala, ne bilo bi tako . . .“

„Jaz sem kriv Luca, samo jaz, moral bi te bil vzeti seboj, povedati ti, da sem tvoj oče . . .“

Naslonil je čelo na vele Lucine roke in jih močil s solzami.

Luca je zaprla oči. Nekaj prijetnega jo je izpreletelo, imela je očeta, ne bode ji treba več služiti . . . Ali zakašljala je, spet, pogledala krvavo ruto in šepetala: „Prekasno!“

„Ne, ne“, je planil Giganti pokonci, „ni prekasno, spoznal te bodem pred vsem svetom — bogat sem — peljal te bodem v kopeli in zdravilišča, ozdravela bodeš in se igrala s svojimi bratci.“

Lucine oči so zažarele, sladek smeh, up sreče, ji je prešinil mladi obraz.

„Moj oče“, je šepetala. „Kako lepo je, imeti očeta.“

„Ubogo dete, odpusti mi vse, glej, človek sem, grešil sem . . .

„Tudi jaz sem grešila, oče“, je rekla Luca tiho.

Usmiljenka je motila nežni pogovor z vestjo, da je prišel brzojav na Gigantija. Naslovljen je bil na magistrat — našli so ga, ker je imel ravno tam opraviti, da je dobil Luco iz blaznice.

Giganti je prečital. Teta Leonore, ki je bila brzojavno pozvana iz Reke v Florenco, ga je klicala domov, ker je Leonora opasno obolela.

Skrbno je motrila deklica čitajočega očeta, slutila je s tankočutnostjo bolnikov, da ji ugrabi ta list ravno najdenega. Resno se je dvignil Giganti:

„Dete moje, ta list me pozivlje k drugi bolniški postelji. — Pogledati moram, kaj je doma, potem se vrnem k tebi . . . Glej, ne žalosti se, pridem kmalu. Če imaš kaj posebnih željâ, naroči, kupi si, česar želiš.“

Stisnil ji je v roko svoto denarja, poljubil čelo in lica in odšel težkih korakov. Pri vratih se je še ozrl na smehljajočo se deklico, prikimal ji, priporočil jo sestri in šel v svoj hôtel.

Šel je po tesnih, mračnih kalah, ki vodijo po neštetih mostovžih čez kanale. Mračne in tesne so te uličice, zagrinjajo jih neprijazni hrbti visokih palač, po njih hodi rada skrita beda, žalost . . .

In zazdele so se Gigantiju te palače kakor človek, ki si nadene drugo obleko, drugo lice za zunanji svet — saj onkraj so polju-

STROSSMAYERJEVA MASKA, L. VALDEC.

bovali šumeči valovi njih mramorna znožja, dičile so se façade, zibale se lahke gondole do vrat, vstopale so vznesene Benečanke, sivolasi patriciji — hitela je gondola, gondolirja pesem je spremljala udarce vêsel... In svet se je širil — blestelo je morje, tam daleč so se dotikale gore oblakov...

A tu v kalah je bilo tesno, temno, šum veselja ni dosegel bolnega srca. Giganti je hodil povešene glave, počasi... Preživel je dva dni, dolga kakor dva veka... Shujšano, prerani smrti zapadlo truplo hčerino je klicalo glasno po zadoščenju, in on je nastopil to pot. — Zahteval je na magistratu, da mu izročijo ono, ki je pod tujim imenom, pod pretvezo blaznosti internirana v norišnici. Vprašali so ga, s kako pravico zahteva to, in je rekel: „Njen oče sem!“ Zahteval je, da se nastopa sodnijsko proti možu, katerega žrtev je bila uboga deklica. Vedel je, da kliče vse pošasti prošlosti na dan, pa treba je bilo zadoščenja — in hotel je zadostiti...

Pustili so Luco iz blaznice proti jamstvu, da dokaže njeno osobnost. Hotel je storiti vse to — odigrala se bo pred sodniki žaloigra, izvedel bode svet o tajni njegovega srca. Naj...

Prišel je do hôtela in javil hišni, da odide, ali se vrne skoro. Šel je v gondolo in odplul proti postaji. Ozrl se je na mesto in vstala je čarobna slika iz morja spominov... Blestele so palače, šumelo je morje, dehtelo je cvetje na balkonu stare prokuracije...

Prikazala se je, bela in krasna, solnce je poljubovalo zlato glavo, perhutala so golobov bela krila, pogledale so ga modre oči, nastal je dan, novi, čudni... „Leonora, moja sreča in nesreča, duša jasnočista, vračam se k tebi...“ Zahrepenelo je srce po njej, a bilo mu je, kot da je ne vidi nikoli več... Iz vlaka se je ozrl še enkrat na kraljico morja, zdelo se mu je, da kliče vsa ta bajna lepota večni „zbogom“ za njim, in tudi on je mahnil z roko:

„Zbogom, Venecija, čarobna pravljica, okamenele sanje, kraj moje ljubezni, zbogom!“

Premaknil se je vlak. Gigantija se je lotilo čuvstvo groze, zazdelo se mu je, da bode ta vožnja večna, da ne vidi nikoli več ne Leonore ne otrok... Prijelo ga je z ledeno roko, šepetalo mu: „Moli!“

Bil je sam v oddelku, groza se ga je lastila, vendar je bil dan, solnčen, jasen, vlak je vozil puhaje čez veliki most po prostranih lagunah.

Giganti je sklenil nehote roke, in molil; srce mu je stiskala tesnoba...

Zahropelo, zažvižgalo, zašumelo je — krik smrtne groze je napolnil zrak... Vlak je bil zdrsnil z mosta v lagune — plahe, nepripravljene, so drhtele duše ponesrečenih potnikov ob mrtvih telesih... (KONEC).

ANTON MEDVED:

VEČER.

Kakor duh, ki se spovrača,
veter toži po ravneh.
Listi, mrzlih sap igrača,
divje plešejo po tleh.

Grajski stolp na bregu Save
polrazsut štrli navpik —
mrtve matere narave
temen grobni spomenik.

Plašni sovi se odpira
moč pogleda na večer.
Iz dupline se ozira
in ujeda venomer.

Nema je le moja duša,
nema, ali gluha ne:
sredi razvalin posluša
zemljo, ki tožeča mre.

Tudi nji pogled se veča,
veča in skrivaj rosi.
Z dolgim spremstvom mlada sreča
mimo nje plešoč beži.

O, postoj v sijajni halji!
Kam podi te vetra puh?
Žvižga, tuli v sivi dalji —
nem ni veter — ali gluh.

ORAČI. FOTOGR. FR. VESEL.

LEA FATUR:

V BURJI IN STRASTI.

(KONEC.)

XV.

No duhu razprostre peroti,
ki jih iz dola solz in zmot
razvije na skrivnostno pot . . .
Gregorčič.

Z magoslavno se je vozila burja po Krasu.

Okolica II. Bistrice se je tresla pod udarci njenega biča in se skrivala pod snegom, ki ga je sipavala ljuta kneginja iz širokega, temnosivega rokava.

Šumelo, tulilo, stokalo in žvižgalo je po gorah in dolih; človek se je skrival pred besnečo sovražnico; le posamezen voz se je pomikal nerad po slabi, zasneženi cesti, le posamen kmetič v kratki jaketi, grlo in ušesa zavita v toplo omotačo, se je otepal po cesti, klanjajoč se globoko burji.

Burja je ona in sovraži, kar je pokončnega in ponosnega, zato so se ji tudi klanjale redke ženice, hodeče iz bornih vasi v Bistrico; zavijale so se tesneje v velike zimske rute in se pripogibale nad ločnate košarice ob lakteh. Pa mogočnica jim je pihala nasproti, blestelo je pred očmi, šibila so se kolena — razkrila se je glava, zmršili lasje in odpirale košarice. Videla je burja notri trepetajočo kokoško, številce jajec, stručico masla in pihala prezirno naprej . . .

Saj je vedela, da bodo prodale ženice te stvari v Bistrici ali v Trnovem in kupile za skupiček zraven turšične moke za ljubljeno „polento“ še lepe pšenične, še kilico sladkorja, kupček sladkih cvebov in dišečih koreninic — ker bližajo se božični prazniki, in v teh mora biti povitica na mizi. Skromna povitica uboge kotjanske gospodinje! Trdo zamešena, debelo razvaljana, posuta z ribanim kruhom in debelimi cvebi, zadovoljuješ poleg krače v ječmenu, poleg kupice kisle vremščine, ubornega trpina, kateremu se še ne sanja o bogato obloženi mizi Dolenjca in drugih srečnejših slovenskih bratov ob teh praznikih.

Izginil je veliki, s testenimi ptički in cvetkami okrašeni poprtnjak, ki mora stati na belopokriti mizi od Božica do Treh kraljev, zgubili so se mistični stari običaji, le tuintam privleče še star očanec panj iz gozda, da bode tlel od Velikega do Malega Božica

— da se bode grel ob njem in pravil o minulih časih in navadah, ki so utonile v temnem morju minolosti, od katerih si ostala le ti, neukusna, skromno povitica kotjanska.

Bližali so se božični prazniki, šumeče se je vozila burja po Krasu in skrbno so se ozirale bistriške matere na neprijazno, sivo nebo: sipale so se goste snežinke burji v igračo in zabavo — gorje, če jih nanese zlotvornica pojoč in plesoč v gorate kupe — ustavil se bode promet in sinček, dijak v beli Ljubljani, ali v daljnem Beču, ne bo mogel do rodne strehe . . .

Ni nehala besna razgrajalka, na njenih šumečih krilih se je pripeljal večer mirú in ljubezni, spremljan od slovesnega zvonenja, ki je preglašalo tulenje burje. V čakalnici trnovske postaje sta sedela Boštjančič in poštni hlapec, stiskala sta se k dobro zakurjeni peči in poslušala, kako zveni, brni in poje v dimniku, kako se stresajo okna in vrata . . .

Na dolgi klopi ob zidu sta sedela dva hlapca iz Bistrice z bičem v roki in se razgovarjala polglasno; iz čakalnice druzega razreda se je slišal glasen smeh.

A vse je prevladal svečani, veseli glas zvona . . .

„Sveti večer", je zdihnil Boštjančič, „vlak ima toliko zamude, mene pa čaka doma žena z večerjo. Slišiš zvonenje? Oj ta trnovski zvon!"

Mož se je zamislil.

„Sveti večer", je ponovil poštni hlapec, „vse bi moralo biti tiho in mirno, noben vlak, nobena pošta ne voziti na ta veliki sveti večer. . . Slišiš, kako šumi burja? To se trese moja kobila zunaj v mrazu . . ."

„Da se le ne zgodi kaka nesreča, v strahu sem, da vrže burja vlak s topolskega mostú, kakor lani... Se spominjaš, kako salabolsko nas je zeblo, pa si še zakuriti nismo upali, ker smo se bali, da burja raznese ogenj? —"

„Vem dobro — še na cesto nismo mogli, burja nas ni pustila hoditi po človeško, lazili smo po štirih, strehe pa so letele s hiš, kakor pleve, in delavce na železnici so morali privezati z vrvmi . . ."

„Tako hude, kakor lani, ne pomnim razen tisto leto, ko so našli pod Globovnikom ono mrtvo žensko. Saj veš — vozil si z Lukom — —"

„Bog daj staremu dobro", je zdihnil hlapec, „tista vožnja ga je spravila malo hitreje v grob . . ."

„In kake sitnosti smo imeli potem s sodnijo. Sodnik je bil kar razkačen, ker ni mogel izvedeti od nas imena tistega Laha . . ."

„I kam pa je že prešla tista punčka?"

„Bogvé, mlado dekle se izgubi hitro. — Ej, slabo ženski, ki se poda v svet . . . Pa si videl včeraj Grgurinovega Vinka, kak fant je postal? Slišal sem, da ostane v farovžu do polnočnice, potem pa gre k svojim v Šembije . . ."

„Hvala lepa za to pot", se je stresnil hlapec.

Zdajci se je slišalo neko brnenje po brzojavnih žicah. Žalostno je zvenel žvižg vlaka skozi mogočno šumenje. Prihajal je vendar . . .

Hipoma so se pokazali ljudje pred postajo.

Načelnik, rdeče zakapčen do nosú, se je stiskal v medvratje, iz čakalnice druzega razreda je prišlo s pravo bistriško brezobzirnostjo nekaj Bistričanov in hitelo s slugo proti previdno, počasi vozečemu vlaku. Počasi se je pomikal poštni od gorke peči — zvonovi so zvonili še vedno . . .

Gorostasen v tmini, z velikimi žarečimi očmi, je stal vlak, sopihal in se tresel . . . Tresel se je, ker mu je vpila burja vladarica: „Vzdignem te, vržem te . . ."

Načelnik postaje in strojevodja sta se malomarno pozdravila.

„Hudičeva burja pri Topolcu", je klical vodja, „toliko, da nas ni vzela . . ."

„Le previdno čez Koseški most, potem že pojde." In načelnik je skočil v prvi voz. Sprevodnik, skrit do nosú v širokem kožuhu je odpiral previdno vrata hlaponov; divje tuleč mu jih je trgala burja iz rok in butala ž njimi po vozu; žvenketala, tresla so se okna — pokazali so se plašni obrazi popotnikov . . .

Le nekaj dijakov je skočilo veselega obraza iz vlaka; njih ni plašil ples burje: bili so njeni sinovi, bila je ona, ki jih je nekoč uspavala v zibeli z divjetožno pesmijo, bila je ona, ki je budila mladeniče s tožbo, ki jo sluti, a je ne ume človeško srce . . .

Za dijaki je izstopila drgetajoča, šibka ženska oseba, zavita v topel plašč, glavo zamotano v omotačo.

Burja je zavila, ženska se je zazibala, prestregel jo je sprevodnik, ki je lovil vrata kupeja, in poklical mimo hitečega Boštjančiča. Ta jo je peljal v čakalnico, posadil k peči ter vprašal sočutno: ali je nihče ne čaka in kam je namenjena. Ženska je razkrila lice, Boštjančič se je prestrašil — zagledal je smrtnobled, od bolezni izpit obraz mlade deklice, obraz, s katerega so žarele le velike, krasne oči.

Odgovorila je s slabim glasom, da hoče k polnočnici, tam bode dobila svojce in potem . . . pojde peš ž njimi . . .

„Ubožica, Vi ne pridete sami v vas, počakajte, da opravim svoje posle, pa grem domov in Vas popeljem."

Odhitel je — zunaj se je gibal vlak, glasno govoreč so šli dijaki skozi vežo. Luca — bila je ona — je ostala sama.

Naslonila se je na zid.

Tukaj je — na cilju svojega hrepenenja, in burja piše, kakor takrat, ko se je vozila prvič tod, nesrečne matere nesrečna hči; joče burja, tuli, kakor tisti dan, ko je pozabil oče svojih dolžnosti v pišu strasti . . .

Šumi, tuli burja, poj žalobno pesem svojo! Klanja se trepetajoča pokrajina tvojemu srdu, ali močnejši, kakor ta srd je moje hrepenenje! Ne ubraniš hčeri na grob materin . . . Prišli bodo v divjanju tvojem, po zasneženem klancu, svit gorečih trsak jim bo razsvetljeval pot, zavijal se bode plamen v pišu, ugašal, umiral in zasvetil znova . . . A oni se bodo prerili skozi kupe snega, po zdrkli poti, prišli bodo do cerkve na griču — saj je nocoj veliki sveti večer, ob katerem veje duh ljubezni po solzni zemlji in sili človeka, da obdaruje bližnjega v dokaz te ljubezni . . .

Drugod se darujejo drage božičnice, ti uborni vaščani pa hranijo skrbno trdo jabolko, dozorelo v burji, v mrazu, in ga dajejo prijateljem: „Na vesel Božič".

Prihiteli bodo sključeni starci, čili mladci, vsem bode gorela radost z lica, sijal jim bo mir iz oči . . . Vračali se bodo v posnažene borne hiše, kjer diši vse po kadilu, kjer čakajo mladino lešniki in orehi — vračali se bodo in ona ž njimi — potem... Zakašljala je, obrisala si krvave pene in nasmehnila se vdano: Potem — smrt . . .

Ni je plašila smrt, saj je bilo njeno mlado kratko življenje polno dolgega trpljenja. Siromašna je bila njena mladost, ali prisijala je zvezda, diven je bil njen soj — srce je trepetalo v njem, in življenje je bilo kakor pesem o sreči . . .

Ali varljiva zvezda je utonila v pogubnih oblakih, ljubljeni mož je prevaril Luco, izročil jo strašni usodi pravoumne med blaznimi . . . Ostal je še up na očeta . . .

Prišel je, obljubil ji novo življenje, še enkrat je zaplapolalo srce v veselju — saj je bila še tako mlada, življenje, ki nudi drugim toliko dobrot, je moralo imeti še kaj tudi za njo . . .

Pa šel je oče, stisnilo ji je nekaj srce, oprijela bi se ga bila, zadržala ga . . . Obljubil ji je, da se vrne skoro, a srce je zastokalo v strašni slutnji: Nikoli! Vendar je čakala, tresla se, kadar je slišala korak po hodniku — ni ga bilo . . . Usmiljeno so jo pogledovali zdravniki in sestre, šepetali so med seboj, a molčali na njena vprašanja...

Nemir ji je dal moči, vstala je, vprašala, kdaj pojde vun.

Obotavljajoč ji je razložil primarij, da se mora vrniti v blaznico, ker se je ponesrečil mož, ki je hotel navesti dokaz njene osobnosti . . .

Luca je bila vajena nesreče, ali ta udarec jo je zlomil popolnoma . . .

Mrtev oče — za njo ni bilo več solnčnega dneva - za njo je samo smrt . . . Umrla bode med tesnim starim zidovjem — nihče tam daleč ne bode vedel kje in kdaj, nihče ne bode pomolil za njeno dušo . . .

Topa, nema se je pustila prepeljati v blaznico.

Spet je stanovala v mračni sobici, poslušala hohotanje, grozenje in vpitje blaznih in gledala v okno tako blizkega nasprotnega zidu.

A to okno, poprej vedno nemo, je oživelo, zjutraj in zvečer se je pokazala Luci znana mlada črnolaska na njem. Sočutno je gledala Luco — poznala je te objokane oči.

Nasproti bolnišnici, kjer je bila Luca, je delavnica za steklene koralde in drugo lepotičje. Večkrat je stala bolnica pri oknu in gledala urne prste deklet, ki so prebadale in natikale koralde.

Tam je videla Gemmo, večkrat sta se pogledali — čitala je sočutje v teh očeh in oveselila se je, videč jo tako blizu.

Tesne so kali beneške, lahko govoriš z okna v okno; kmalu je vedela Gemma Lucino žalostno povest in mislila z žensko dopadljivostjo, kako pomagati nesrečnici.

Ali se v našem nemirnem življenju ne vežejo vedno želje z upanjem?

Luca, ta duh, ki je hitel iz telesa, je zaželela — umreti doma. Sladko se ji je zdelo umreti v naročju stare Hrvatinke, njene gojiteljice, sladko se ji je zdelo počivati poleg matere, poslušati v grobu divjo pesem burje, tako dolgo, dokler pride veseli dan vstajenja . . .

Gemma je obljubila pomoč: gondolier je njen oče, priveslal bode pred vrata po kanalu, Luca bode prišla z zvijačo ven in potem — o potem — ji je odprta pot proti domu . . .

Ta up je dajal Luci nove moči, krepka volja je zadržala slabo telo. Lazila je ko senca po blaznici, pohajali niso za njo, da bi jo nadzorovali, saj je bilo vidno, da umrje danes ali jutri.

Pisal je predstojnik „bratu“ o Lucinem stanju — a Paolo ni prišel.

Gemma je spustila košek po vrvi — Luca je dela vanj tisti denar, kar ga ji je bil dal oče. Gemma je kupila gorek plašč, omotačo in obuvalo — ostalo je še za pot.

Bližal se je Božič . . .

V kapelici blaznice je potožila Luca zadnje zmote svojega duha, okrepila se s popotnico in bila pripravljena . . .

Ob uri, ko odhajajo obiski, je izpustil vratar blaznice žensko, zavito v plašč in omotačo; ni se mogel domisliti, kdaj bi bila prišla v hišo, vendar je stopala tako odločno, in zunaj jo je čakala gondola. Gondolier jo je posadil s krepkimi rokami v kočijco in odveslal naglo.

Drugi dan se je spomnil vratar tega — ko so pogrešili Luco; ali molčal je.

„Daleč tako ni mogla“, je menil predstojnik in pisal Paolu, da je umrla. Par dni je počivala Luca pri preprosti, dobrosrčni družini Gemme, potem so jo spravili na kolodvor, naj gre ubožica umret v tiho gorsko vas, naj gre domov — domov . . .

Kakor sanja se je zdela Luci ta pot. Pomikal se je vlak — ona je sedela tiho v kotu ženskega oddelka in čutila le to, da se bliža domu. Edina sopotnica, stara gospa, zavita v kožuhovino, je gledala plašno na Luco. Kaj če umrje po potu? Vlak se je ustavljal, potniki so izstopali in vstopali, Luca se ni brigala za vse to. Po zgodovini in lepoti znane krajine so hitele neopažene mimo nje, njena duša je drhtela tihi gorski vasici nasproti . . .

Videm . . . Vlak je obstal, stara gošpa je gledala izstopajoče potnike, njen polglasni vzklik: „Tudi ta ne bo dolgo“, je predramil Luco. Radovedna, kdo je sopotnik njene težke poti, se je nagnila k oknu — oko ji je zastalo na podobi mladega moža, ki se je opiral ob palico, da ga ne prevrne hiteča množica, lice mu je bilo zelenkasto-bledo, obleka je visela na njem . . .

Vzdignil je pogled — zastalo mu je oko . . .

Luca se je nasmehnila bledi senci nekdanjega — Paola . . . Sopotnik na poti v večnost . . . Gledal jo je topo, vlak se je pomaknil — še enkrat se je nasmehnila Luca, zamahnila z roko in se stisnila v kot . . .

Ona ni vedela, da je prišel Paolo z istim vlakom iz Benetk, kamor je bil hitel na novico o njeni smrti, da bi jo videl mrtvo, mrtvo prosil odpuščanja . . .

A rekli so mu, da je že zakopana . . . Upognjen, zlomnjen pod težo očitanja vesti se je vračal. – In glej . . . Se li vozijo duhovi po železnici? Videl je Lucin mrliški obraz, njen nasmeh, ki mu je pravil: Kmalu prideš za menoj . . .

Nasmehnila se je vdrugič, mahnila z roko: Pridi skoraj, na moji tesni poti ni jeze ne sovraštva . . .

Poznal je vražo, ki govori, da ne miruje duh žrtve, dokler ji ne sledi morilec po tajni stezi, in vzdihnil je: „Luca, duh nemirni, pridem skoro . . .“

Gledal je za vlakom, dokler ni izginil v daljavi in je kazal le še bel oblaček dima njegovo pot.

Sopihal je vlak, hitel. Kormin, Gorica, Nabrežina, Št. Peter so blisknili mimo; prestopanje iz vlaka v vlak, šumenje burje, mraz, vse to je videla in čutila deklica le kakor iz meglene daljave, kakor da bi to čutilo njej čisto tuje bitje.

In sedaj je tu . . .

Boštjančič se je vrnil in motril z usmiljenjem dekličin obraz. Mislil si je: „Star si, Tone, a v njeni koži ne bi hotel biti, trave ne bode več tlačila.“ — Žalost ga je prevzela, usmiljenje nad mladim, smrti v naročje hitečim bitjem. Kaj rad bi jo bil odnesel v topel, varen kraj, kjer ni burje mrazilke . . .

„Kam naj Vas popeljem, ubožica?“ je vprašal ljubeznivo.

„Do Bašeta pod lipo, Vas prosim.“

Bolj nesel nego vodil je močni mož slabotno bitje in premišljeval, kje je videl ta obraz; moral ga je videti, toda žarečega v veselju mladosti . . . Burja jima je nosila sneg v obraz, moral je paziti na pot — in k čemu bi tudi vpraševal, kdo in kaj — jutri izve tako vse, ker so Trnovke modre žene, prodirnega uma pa tudi ljubeznivo postrežljivega jezika . . .

Pripeljal je mlado popotnico do lipe. Izpustila je njegovo roko in se zahvalila.

„No, zdaj bo že bolje. Burja se rada okoli polnoči poleže, po maši bo popolnoma tiho, mislim. — Zbogom!“

Šel je, čakala ga je žena z večerjo. — Luca se je naslonila ob lipo. Pol zagrnjene v sneg so se dvigale stopnice pred njo, visoko, strmo. Veličastna, čudna v sneženem polsvitu, je stala cerkev na vrhu griča . . .

Tiha je bila vas — po oknih so gorele luči v čast svetemu večeru, svečano je donelo zvonenje, burja je jokala in poganjala sive oblake po nočnem nebu.

Kmalu prihitijo ljudje s petnajstih podružnic k materi fari. Tudi ona mora hiteti. Gori tedaj na pokopališče, le gori, v pišu burje, v metežu, do tihega groba materinega, do njenega edinega doma . . .

Spustila se je na pot . . . Počasi, upirajoč se z rokama na višje stopnice, počasi. — Počivala je in lezla zopet dalje po snegu, po ledu . . . Treslo se je drevje in grmovje ob poti, treslo se je šibko telo, silno je utripalo srce, hrepenenje je gorelo v velikih očeh, ker močna je želja vsakega umirajočega umreti doma . . . Privlekla se je do vrha, hreščale so tam veje starih lip, tresel se je veliki pokopališčni križ, nekateri grobi so se skrivali pod kupi snega, drugi so bili goli, strašni — burja je pobrala slednji ostanek poletnega zelenja z njih, odnašala je celo zmrzlo rušo.

Grob tujke je bil v zadnjem kotu pokopališča. Kupi snega so zastavljali pot do njega. Luca je zbrala zadnje sile, kobacala se čez kupe in dospela do groba. Ni bil na torišču burje, krila ga je rahla bela odeja, in križ, kupljen materi za prvi prisluženi denar, je stal neomajan . . .

Na cilju . . . Zapustila je moč volje slabotno telo, zgrudila se je nad grobom, roke so se oklenile križa . . .

A čudno . . . Ne piše več burja — dan je solnčen, krasen . . .

Skalnate gore stojé tiho, nemo, kot bi razmišljevale skrivnosti stvarjenja, šepeče grmovje, trava, drevesa, hrepenenja pesem doni v naravi — hrepenenje stvarstva po Stvarniku . . .

Tudi njena duša hrepeni, silno, močno, po Večnem, Neustvarjenem . . . Dan se dela v duši, veliki jasni dan, rastejo peroti duha,

pada teža telesa — svoboden se klanja duh izvoru svojemu . . .

Veselo so zvonili zvonovi, burja je polegla, sneg je padal rahlo, tiho . . .

* * *

Vinko se je bil poslovil v župnišču in stopil k Bašetu, kjer je izpregal navadno njegov oče. Res so bili že tu; od veselja drhteča ga je objemala mati, krepko mu je stiskal oče desnico, bolj plašno stari Hrvatin, saj to ni bil več „mlečnik", ampak „gospod".

„Kar po starem me imenujte, oče", se je nasmehnil mladenič in pozdravljal prijazno zgrbljeno, staro Hrvatinko. Solze so jo oblile in vzdihnila je:

„Sveti večer je, vsi smo tukaj, samo naše revice ni . . ."

In vsem se je storilo inako pri spominu na ljubko živooko deklico, ki blodi, bogvé kod po širnem svetu . . .

Gostilniška soba se je polnila ljudi, ki so prihajali od daleč in se hoteli pogreti; ta je izpil merico žganja, drugi kupico vina, govorili so o zimi, o hudi poti, o nekdanjih čudnih dogodljajih ob svetih večerih in spominjali se mrtvih znancev in prijateljev.

Močno je vabil Vinka glas zvona na prosto, želel je biti sam v skrivnostni sveti noči, hotel se je vglobiti v svetu nerazumne tajne, poslušati glas lastnega srca, ki je živelo svetu odtujeno življenje . . .

Oprostil se je, da gre malo naprej, stariši in Hrvatinovi naj se le še pogrejejo — in odhitel.

Čudna se mu je zdela noč, ki ga je vzela v svoje krilo, čudne oblike hiš in dreves, trepetajoči plamenčki sveč na oknih in tresoče se veje, a nad vse čudna se mu je videla cerkev na griču, velikanska, mogočna, nesklonjena od viharjev. Vleklo ga je gori — in bližala se je cerkev, z obzidja so gledali duhovi, beli nagrobni kameni, nejasna, ogromna, se je črtala strma Straža v temini, burja je zatulila, zagnala se in molčala, potuhnila se . . .

Prišel je do cerkve, a ni stopil po gladkih škrlih skozi visoka vrata, vleklo ga je nekaj v tihi temni kot, k samotnemu grobu.

Vinko ni pozabil Luce. Večkrat so se mu zasmejale v resnem učenju njene žarne oči, spominjal se je minolih sanj in nasmehnil se sam sebi. Iskal je poti do groba — kupi snega so mu jo zapirali. Že se je hotel vrniti, ali šepetalo je krog njega kakor tihe prošnje, klicalo ga, vabilo . . .

Skozi cerkvena okna je padal medel svit na lipovè gole veje; pripogibale so se, kimale mu, stokale . . .

Gazil je naprej, za seboj je slišal glas materin: „Kam gaziš, Vinko?"

Nekaj ji je reklo iti za sinom . . .

Vinko ni odgovarjal, hitel je naprej, gnan od čudne sile. Mati za njim, in od cerkve se je slišal glas očetov in Hrvatinovih.

Bil je že blizu groba. Mahoma se ustavi. — Srce se mu je stisnilo: Črnelo je na beli odeji groba . . .

„Pojdite hitro", je zaklical s čudnim glasom. Razburjeni so prihiteli, se ustavili, spogledali . . . Oče je stopil pogumno k grobu, prižgal žveplenko, posvetil . . . Luca je ležala z glavo na grobu, veter ji je bil vzel omotačo, snežinke so se svetile ko biseri v črnih laseh, lice je bilo mirno, smehljajoče, roke so oklepale križ . . .

Skrivnosten je bil Lucin prvi in zadnji prihod v zasneženo krajino; bila je cvetka juga, hči vročega solnca, zdihnila je med skalami, v pišu burje, žrtva strasti . . .

Doneli so zvonovi in vabili, burja se je plazila tiho po tleh, klanjaje se svetosti velikega večera; sneg je padal rahlo, tiho, kakor sladka tolažba na bolno upanje . . .